

Y

10281. b. 27.

FORSOEG

til en Beskrivelse

VON K

SVENDBORG KJØBSTAD

med

Grundlægning

af

Reaction Begrebet

, Hoved og Sognepræst til Paarup. —

Odense 1893.

Trykt og forlagt af S. Hempel.

Konigl. Stenogr. A. Dr.

CHB.H.

**Forsøg
Til en Beskrivelse
Svendborg Kjøbstad
Grundlægning
Ved
Joachim Begtrup
Provst og Sognepræst til Paarup.
Odense 1893**

St. Nikolai Menighed

I

Svendborg

Tilegnes dette

Forsøg som

Venskabs og Erkjendtligheds Minde

Forfatteren.

Forerindring.

Opmuntret af forrige Amtmand over Svendborg Amt, afdøde Hr. Geheime-Konferentsraad Schumacher, som forskaffede mig det Kongelige danske Kancellies Tilladelse af 29 April 1817, at nyde frie Adgang til Byens Arkiv og Protokoller, samt Byens Embedsmænd anmodet at meddele mig de Oplysninger, jeg fandt fornødne, anvendte jeg mine Fritimer til at samle de Efterretninger om denne ikke ubetydelige Bye, som i dette Forsøg fremlægges.

Planen, jeg har fulgt, er den, som det Høikongelige Landhuusholdnings-Selskab har anseet fortrinligst, og hvortil Hr. Directeur Garlieb har meddeelt Schema, dog uden strængt at binde mig dertil.

IV

Da jeg ei allevegne angivet de Hjelpekilder, som ere brugte, vil jeg her kortelig anføre de vigtigste, saa meget mere, som jeg derved har Leilighed at bevidne de Mænd min forbindtligste Tak, som har understøttet mit Arbeide. Af Manuskripter har jef fornemmelig brugt Birkerods og Provst Næraaes, som min Ven Hr. Dr. Og Birkedommer Baden har laant mig. Byfogden, Hr. Kancellieraad Nellesmann har meddeelt mig Fortegnelse over Byens Skattevæsen. Hr. Justitsraad og Toldinspektør Haste skylder jeg forbindtligst Oplysning om Handelen og Toldvæsenet. Afdøde Byeskriver Bager om adskillige Indretninger i Byen. Disse mine Velyndere og Venner bevidner jeg hermed min hengivendste Taksigelse. Desuden have andre Venner leveret mig Bidrag, som den gamle Byelov om Byens Vand- og Sprøitevæsen. Jeg har desuden nyttet Raadstue-Protokollerne, skjøndt ingen ældre haves end fra 1660, og den fra 1700 til 1744 savnedes, som jeg meget maa beklage med Hensyn til Byens Jorders Kjøb. Af trykte har jeg fornemmelig brugt Pontoppidans Kirkehistorie og Vorms Lexicon om lærde Mænd. Disse ere mine fornemste Kilder.

V.

Jeg havde vel ønsket at kunne meddele Efterretning og flere Aar af Byens Skatte- og Handelsvæsen samt Skibsbyggerie, men det var mig vanskeligt nok at faae det for et Aar, langt mindre for flere, uagtet Sammenligning af flere Aar havde ledet til sikrere Resultat. Med Villie er tagen Aaret 1817, som Middelveien mellem en høi og lav Kours.

Saameget jeg ønskede at kunne have givet en uførligere Efterretninger om Byens Skovkasse, har samme været mig umuligt, da jeg aldrig har kunnet erholde denne Kasses Regnskab til Eftersyn; jeg har derfor matte nøies med de Oplysninger, Auctionsprotokollen forskaffede mig, som viser Skovkassens fornemste Indtægt, og, efter Byeskriver Bagers mundtlige Opgivende, anført dens almindelige Udgifter, uden at kunne angive disses Størrelse. Mueligt at denne ufuldstændige Efterretning om saa betydelig en Eiendom kan gjøre Byens Grundeiere i Fremtiden opmærksom paa den større Nytte, de af denne Eiendom og Kasse kan drage, end hidtil er skeet, ja selve Byens Embedsmænd, som Interessenter og Fattigvæsenets Bestyrere, der hidtil have været udelukket fra al Kundskab om

VI.

Denne Kasses Handel, ei være ligegyldige ved dens Administration, da mangelen unyttig Udgift derved vilde undgaaes, som forhen er skeet.

Dette Forsøg blev indleveret til det Kongel. Landhuusholdnings-Selskab 1819, for at erholde saa kyndig et Selskabs Bedømmelse, fra hvem jeg i 1821 erholdt det tilbage, med Bevidnelse, at samme indeholdt alt hvad det kunde ønske sig, kuns burde noget udelades, som ei kunde interessere det Almindelige, især med Hensyn til den biographiske Deel, derfor træder det nu først for Lyset. Jeg har i enkelte Poster nyttet Selskabet Vink, men d jeg fornemmelig havde Byens Embedsmænd og Beboere, som nu er og komme, for Øie, saa er meget dem vigtigt, som for den Fremmede er ligegyldigt, derfor er meget beholdt, som Selskabet ønskede udeladt. De vigtigste Forandringer, som siden ere foregaaende, har jeg i Anmærkninger tilføiet.

Jeg har kaldet min Beskrivelse et Forsøg, fordi det er første Arbejde af den Art, jeg har foretaget mig, og tilstaaer villig min Ufuldkommenhed, og at Andre maaskee kunde hve gjort det bedre, men jeg maa bede Hensyn taget til

VII

Stedet, Tiden og Mangel paa Adgang til litteraire Skatte i Bedømmelse af mit Arbejde. Saameget haaber jeg, at det vil være den nærværende og kommende Slægt i Byen til Oplysning om det, hvorom de hidtil vare uvidende, ligesom det vil give de kommende Embedsmænd Underretning om Steder, hvor de kunne søge videre Oplysning.

Hvorfor jeg har gaaet den naturhistoriske Deelforbi er, at jeg veed Eiereb af Pindemøllen, Hr. Morten Jørgensen, arbejder paa et Værk, hvori alle i Byen og paa dens Marker vildt voxende Planter og Træer angives med deres Nytte, samt de vigtigste Phænomener i Luften og Veirets Forandring, som i flere Aar af ham ere optegnede.

Grundtegningen over Byen skylder jeg Hr. Heiberg, der, som landmaaler-Assistent, har optaget samme.

For at gjøre Bogen mere brugbar, har jeg tilføiet Indholdslisten Fortegnelse paa de Mænds Navne, hvis korte Leevnetsløb omtales, med Henviisning til Stedet.

VIII

Af Trykfeil findes ingen, som kan standse læsningen, alene de tre sidste Paragrafer i første Kapitel ere ved en Feiltagelse anførte for 14, 15 og 16 istedenfor 15, 16 og 17, som er skeet ved, at § 14 er sat tvende Gange. De øvrige, som mindre betydelige, skulle blive anførte paa et Tillægsblad.

Odense den 28 October 1822

Forfatteren.

Kapitel I.

Byens Topographie.

§ 1.

Side

	§ 1.	
Byens Beliggenhed		1
	§ 2	
Navnets Oprindelse		3
	§ 3.	
Opkomst og Skjebne		7
	§ 4	
Privilegier		15
	§ 5	
Forfatning i ældre Dage		19
	§ 6.	
Størrelse og Inddeling		31
	§ 7	
Jorder og Skove		32

X.

Offentlige Bygninger:

		Side
1. Raadstuuen		44
2. Sprøitehuse		44
3. Skolebygninger		45
4. Kirker og Prædikeboliger		45
a. St Nicolai		45
b. Frue		54
c. Klosterkirken		54
d. St. Nicolai Præstebolig		66
e. Frue Præstebolig		66
5. Degnebolig		67
6. Fattighuset		67
7. Hospitalet		67
	§ 9.	
Bygninger, som tilhøre enkelt Samfund		71
	§ 10.	
Private Bygninger		72
	§ 11.	
Brandanstalter		73
	§ 12	
Havnen og Skibsrheden		75
	§ 13.	
Skibsbroe		77
	§ 14.	
Skibe og Baade		78
	§ 15.	
Landeveie og Broer		82

§ 16.	
Almindelige Bemærkninger over Byens Opland	82
§ 17.	
Oplandets Behov	85

XI.

Kapitel II.
Byens Indbyggere

§ 1	Side
Indbyggernes Antal med Føde- og Døbelister, og Lærde Mænd, der fødte eller i ældre tider ansatte	86
§ 2.	
Byens Skolevæsen	95
§ 3.	
Bogsamling og Bibelselskabet	103
§ 4.	
Sæder og Forlystelser	104
§ 5.	
Indbyggernes physiske Beskaffenhed	106
§ 6.	
Diætetiske Tilstand	107

Kapitel III.
Byens oekonomiske Tilstand.

	Side
§ 1.	
Byens civile Embedsmænd og Bestillinger	109
§ 2.	
Lirke-Lærestanden og Betjenter	117
§ 3.	
Militaire	135
§ 4	
Jordbrugere	135
a. Agerdyrkningen	136
b. Enge	142
c. Haugedyrkningen	142
XII	
d. Skovene	142
e. Tørvemoser	142
f. Huusdyr	143

g. Jagten	144
h. Resultat af foranførte om Agerdyrkningen	144
XII.	
§ 5.	
Fiskerie	145
§ 6-	
Haandværkere:	
a. Egentlige Haandværkere	145
b. Skibsbyggeriet	151
c. Brænderier og Bryggerier	153
d. Møllere	157
§ 7.	
Handelen	
a. Kjøbmænd og Høkere	158
b. Handelsprivilegier	168
c. Falitter	168
d. Markeder	169
e. Apotheker	169
§ 8.	
Gjæstgivere og Værtshuusholdere	170
§ 9.	
Pensionister	170
§ 10.	
Søefolk	171
§ 11.	
Tjenstefolk	173
§ 12.	
Dagleire	173
§ 13.	
Almisselemmer	174
§ 14.	
Fremmede Embedsmænd	184
XIII	
§ 15.	
Fremmede	184
§ 16	
Toldvæsenet	184

Kapitel IV.

	Side
Byens indvortes Bestyrelse.	
§ 1.	

Justitsvæsenet	187
§ 2.	
Byens militaire Forfatning	188
§ 3.	
Forskjellige Indretninger:	
a) Lodsvæsenet	189
b) Qvarrantaine/Anstakter	189
c) Understøttelse for Søfolk	190
d) Navigationsskoler	190
e) Befordringsvæsenet	191
f) Overformynderiet	192

Kapitel V.

Byens administrative Bestyrelse.

§ 1.	
Om Byens Administration	193
§ 2.	
Municipal-Udgivter	193
§ 3.	
Skatter til Kongen og Banken	196

Kapitel VI.

Forslag.

§ 1.	
Om en nye Kirkegaard	199
§ 2.	
Skolevæsenet	202

Anhang	207
--------	-----

Bilage.

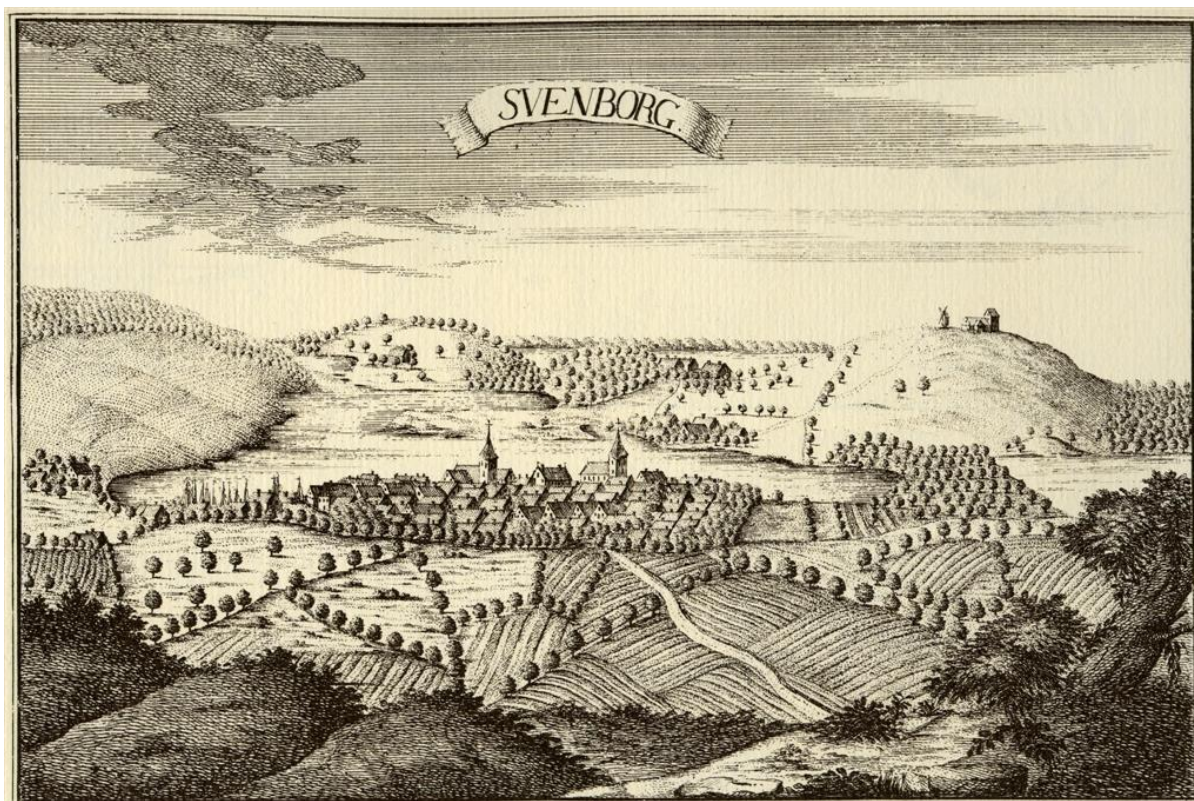
1. Kong Kristoffer den Førstes Privilegier (paa Latin	210
2. Kong Frederiks den Fjerdes Skjde paa Byens Jorder	210
3. Skjødet paa Byens Skove	214
4. Den Kongl Resoluton om en Asstenskirkegaard	216
5. Reglement for den nye Kirkegaard	218

Fortegnelse paa de Mænds Navne,
Hvis korte Levnetsløb heri ere anførte.

	Side
Andersen	122
Baagøee	92
Bager	113
Bech	111
Begstrup	127
Bildsøe	91
Broersen	113
Eschildsen	131
Frich	124
Friis	132
Gaas	130
Haste	92
Heber	134
Heldevad H.	124
Heldevad L. M.	122
Heldevad N.	92
Hjorth	132
Hjorthøj	92
Jantzen	113
Jørgensen	111
Jørgensen, Morten	92
Knudsen	133
Kristensen	121
Langeland	132
Marchussen	131
Møller	111
Næraae	152
Nellemann	113
Nielsen	124
Pedersen	89
Rasmus	127
Rasmussen	131
Rasmussen, H.	121
Rejersen	126
Samsing	91
Schaaning	131
Schiald	131
Schrogh	121
Splid	111
Steegaard	121
Steenwinkel	127
Storm	125
Stöcken	96

XVI.

Stubeus	90
Sørensen	122
Tanch	111
Thuesen	90
Uldahl	111
Varde	125
Wiborre	122
Zachariassen	122

Kapitel I.

Byens Topographie.

§ 1.

Byens Beliggenhed.

Svendborg ligger paa Sydostkanten af Fyen, ved et smalt Sund, omringet af Øerne Thorseng og Thunø, som dække dens Havn imod Syden og Østen, i Sunds Herred og Svendborg Amt – tilforn kaldet Nyborg Amt. _ Den ligger 6 Mile fra Odense, 10 fra Middelfart, 7 fra Assens, 3 fra Faaborg, 3 fra Rudkjøbing paa Langeland, tilsøes, og 5 fra Nyborg, under nordlig Bredde, 55 Grader, 9 Minuter efter Festers-Angivelse.

Byen er beliggende paa Skraaning af en temmelig høi Bakke ved Sundet, som skiller Thorseng og Thunø fra Fyen, omgivet med Bakker og Skove, saa man fra Landsiden ei deer den, førend man er den temmelig nær. Grunden er meget fugtig i Byen, det bemærkes i alle Gaarde. Den har den Lykke, at have

2

Plads i en af Landets skønneste Egne, da Skov, Mark, Søe og Øer møde Øiet alle vegne, og naar man skuer ud fra dens omliggende Banker, hvorfra man seer Byen som i en Dal, er den et udmærket yndigt og behageligt Opholdssted.

De herskende Vinde ere: om Vinteren og Foraaret Norden og Østen; om Sommeren vestlig og sydlig, der om Efteraaret medbringer Regn og Taage. De sværeste Storme indtræffe gjerne i November og Februar. Da Byen er omringet af Skove og Havet, er Luften mere fugtig end tør. Skovens Udrydning, Moradsers og skadeligt Vands Afledning, har i den senere Tid meget bidraget til at forbedre Klimaet. I Sundet finder daglig Ebbe og Flos Sted, da Strømmen løber i godt Veir sex Timer til Østen, derpaa sex Timer til Vesten, og falder da to Fod i Ebbe, som den igjen stiger i Flod; det første har man med vestligt og det sidste med østlig Løb. Nordlig Vind med Storm skuer man nogle Dage i forveien paa en stærk vedvarende Flod, da alle Haugerne ved Stranden oversvømmes, som foraarsages af det meget Vand, der jages fra Kattegattet ind i Belterne. Vandet i Havnen kan da stige 8 – 12 Fod, men ved Sønden og Sydvest Vind falder der ligesaa meget, saa at der imellem Fyen og Thunø kan blive en smal Rende, som man næsten kan gaae over. At Sundet betydelig er formindsket og i Oldtiden er gaaet langt længere op, derpaa haves mange Kjendemerker, og det vil i Tiden blive skadeligt for Byens Havn, naar det ei itide ved Opmudring standses.

Jorderne omkring Byen ere ikke de frugtbareste, da de er opryddet Skovgrund; men desto frugtbareste, da de ere opryddet Skovgrund; men desto frugtbare ere Øerne, især Thorseng, som ligger 900 Alen fra den, paa den anden Side af Sundet.

3

Paa Sydkanten af Byen skuer man St. Jørgens Hospital, beliggende i en yndig Lund, knap en halv Fjerdingvei fra Byen, dets Kirke rager romantisk frem imellem Lundens Trætoppe.

Mod Østen reiser sig en høi Banke, bevoxet med Skov; her havde det gamle Ørkilde-Slot i fordums Dage sin Beliggenhed. Det er et behageligt Syn om Sommeren herfra at see Skibene krydse sig igjennem det med Skove og Lunde afvexelende Grund, tæt forbi Byen, og over det speilblanke Hav at see Langeland med sine Skove og Kirker. Det er et Syn, som bør nydes, og hvis Yndigheder Pennen formaaer ikke at forklare.

§ 2.

Navnets Oprindelse.

Det er altid vanskeligt at finde den sande Oprindelse til en gammel Byes Navn.

Man har troet, at Byen er anlagt af Svend Otto med Tilnavn Tveskjæg, der blev opfostret hos Palnatoke i Fyen, og oplært i den Tids hæderlige Haandtering, Sørøverie, og efter ham, som Stifter, faaet Navn. Man har foregivet, at han skal have bygget et Speidertaarn paa den Plads,

hvor Frue Kirke nu staaer, hvorfra der haves god Udsigt over Havnen og Sundet, og at han tillige har ladet bygge Nicolai Kirke og givet den Navn efter de Søfarendes Skytsgud, og Skattergaden skulde have sit Navn af de ved ham indbragte Skotter, som der boede. Men disse Formodninger grunde sig alene paa en Optegnelse fra den bekjendte Helvaderus i Christian den Fjerdes Tid, som var malet paa en Tavle i Frue Kirke, men nu er borte; den lød saaledes:

4

Svend Tveskiæg med stor Ære
Da han maatte Danmarks Krone bære,
I Tusinde Aar og ved den trent
Efter man at skrive begyndt,
Fra Kristo, Guds Søns Fødselstid,
Svendborg han bygger med stor Fliid,
Paa dette Stæd hvor Kirken staaer.

Om Nikolai Hellevad har havt denne Efterretning fra Munke-Optegnelser eller gammelt Sagn, veed man ikke.

Rimeligen er det, at Svend Tveskjæg under sit Ophold i Fyen har valgt denne skønne Egn og bekvemme Havn til sine Søtoge, og bygt et Speidertaarn paa det høie Sted, som Kirken nu indtager, og at dette har lokket flere til at nedsætte sig her.

Pontoppidan i sit Atlas, tredje Tome, formener, at Byen har sit Navn af Sundet, den ligger ved; men en saadan Forandring af Navn, der kunde berettige til denne Formodning, synes for voldsom.

Professor Wedel Simonsen, i saine Borgruiner, antager Svend Grathe for Byens Stifter, da han opholdt sig i Fyen, og paa Kysterne anlagde mange faste Stæder, der i hans Tid vare nødvendige til at beskytte Beboerne imod de vendiske Sørøvere; at han har bygget en fast Borg paa en Plads, Frue Kirke nu indtager, været Byens Stifter og Navnefader, og at Valdemar den Anden af denne Borg har bygget vor Frue en Kirke til Ære. At en fast Borg paa dette Sted var bekvem for Udsigten og gavnlig til Forsvar, kan ikke nægtes, da Sundet dengang har gaaet op over Dronningmaen, som da var seilbar; ligesom ogsaa de Tiders Sørøverier gjorde faste Borge nødvendige. De omliggende Landboere have da flyttet ind

5

Til Borgen, for Betyggelse og Næring. Men uagtet alt dette kan jeg ikke tiltræde denne Mening.

Birkerød, i sine efterladte Manuskripter, ytrer følgende Mening om Oprindelsen til Byens Navn; Nogle, siger han, troe at den har Navn efter Kong Svend, Andre efter Svinesund, ved hvilket den er bygget, saakaldet efter Marsvinene, som der fanges i Overflødighed. Byens Sigil, skriver Jacob Madsen Bisp i en af hans Tegnebøger, skulde i fordums Tid have været et Lam eller Faar, som Aasum Herreds Segl.

Ethvert Sted har gjerne sit Navn fra sine Næringsmidler eller efter en af dens første Beboere eller og af en mærkværdig Handling, som der er foregaaet. Egnen om Svendborg har i forrige Tider udgjort et sammenhængende Skovpartie, der var opfyldt med Sviin, som i de store Skove fandt god Næring. Efter Birkerøds Beretning har Sundet – som da var af større Omfang ved Byen – været rig paa Marsviin, ligesom det er rimeligt, at Svinehjorden i Skoven og Marsvins-fiskeriet i Sundet har lokket de første Beboere til at nedsætte sig; saaledes er det ogsaa høist rimeligt, at disse Næringskilder have givet Anledning til Byens Navn. Man kan derfor antage, at Byen i Førstningen har været et Fiskerleie og Vikingebolig, kaldet Svinsund, enter efter Svinene i Skoven eller efter Marsvinene i Sundet, hvilke i Forening med Sørøverie har været de første Beboeres fornemste Næring. Som Tilflugtssted var Beliggenheden fordeelagtig, thi

den Ubekjendte vanskelig kunde finde ind, var et sikkert Sted at tye hen med Bytte, og Skovene et endnu sikrere Skjul baade for Byttehaverne og Byttet. Ligeledes gav

6

Svinehjorden og Fiskeriet Beboerne en sikker Næring, naar Røveriet ingen gav. Da Svend Tveskjæg eller Svend Grathe anlagde den første Borg – under hvilken af disse Konger dette er skeet, lader sig vanskelig bestemme, maaskee den Ene har bygget og den Anden udvidet Borgen – da forandredes Navnet Sund til Borg, og Byen kaldtes Svinborg, eller, som det skrives i gamle Breve, Svinaburch. Denne Mening vinder Styrke ved et gammel Sagn, at Byens ældste Vaaben har været et Sviin. At i er forandret til e og d lagt til, er den sildigere Tids Arbeide; rimelig enten efter den nu gjeldende Mening, at Navnet er efter Svend Tveskjæg, eller for derved at erholde en blødere Udtale. Holberg beretter i Erik Plovpenning's Historie i en Note, at Svinborg er Byens rette Navn, men at Indbyggerne af bevægelige Aarsager have kaldet den Svendborg uden d i Navnet. Byens nuværende Vaaben er tre Taarne med en Halvmaane og en Stjerne, men samme har den nok faaet i Junker Abels Tid, og det har formodentlig sit Udspring fra de tre Kirker, da Klosterkirken kort forhen var bleven bygget, maaskee Maanen sigter til den Abelske Familie, og Stjernen til Junker Abel, som sidste Besidder.

Min Formering er altsaa, at Stedet har havt Beboere førend Borgens Anlæg, og er da kaldet Svinesund, og da den fik en fast Borg, fik den først Navnet Svinborg, der efterhaanden er forandret til Svendborg. Jeg har anført Andres modsatte Mening, og ikke forbigaaet de Grunde, der tale for samme. Læseren behager nu at antage hvilken Mening han finder bedst grundet.

7

§ 3.

Byens Opkomst og Skjebne.

Fiskeriet i Sundet og Vildtet i Skovene lokkede de første Beboere til der at fæste Boepæl; man maa formode at Nicolai Sogn, som det, der ligger paa den jevneste Grund og ved det Sneveste af Sundet, er først bleven bebygget og har udgjort Byens ældste Deel. Sundet har dengang gaaet længere op end det nu gjør, saaledes har hele Møllegaden fra Byemøllen været oversvømmet, og hele Dronningemaen forbi Grubbemøllen været seilbar. Hvad der bestyrker denne Mening er et Gavebrev af 1337 fra en Tygge Vimsen og Kone paa al den Jord fra Skatterport til Struebyark og Dronningholm. Struebyark er det nu saakaldte Strøiberg og Dronningholm er en Høi i Dronningmaen, som endnu er til. Om For- og Efteraaret, naar Taagen hviler over denne Mae, seer det Hele ud som et Hav, hvori denne Holm fremrager som en Øe. Hvad der endnu *(Endelsen -maen kommer af ordet made, som betyder (sumpet)eng. På fynsk er det blevet til maen.)* mere bekræfter denne Mening er, at der for 80 Aar siden, ved at grave Grøfter i Dronningemaen, (fandtes Ankere og Kjøle af Skibe og Baade i samme. Det er ogsaa bekjendt, at Østersøen i forrige Tider gik høiere op, og at den aarlig aftager.

Historien lærer, at Byen i ældre Dage har havt en fast Borg, men om Svend Tveskjæg eller Svend Grathe har anlagt denne, lader sig neppe bestemme. Maaskee den Første har gjort Anlægget og den Sidste sat den i bedre Stand, ligesom Krigskonsten tiltog og Kysternes Forsvar gjorde samme end mere nødvendig. Denne sidste Konge opholdt sig meget i Fyen, som han søgte at forsvare imod Knud, hvem Jyderne, Holstenerne og de Svenske vare behjælpelige. Under de føl-

gende Konger omtales Byen ikke, før Valdemar den Anden udvidede den, ved at bygge Frue Kirke paa det, gamle Forsvars Taarns Ruiner. Beboernes Antal er formodentlig da blevet forøget og deres Handel har tiltaget, en Følge af at Landmanden meest søgte Byen med sine Produkter. Under denne Konge blev et Taarn bygget ved Skatterport for at forsvare det vestlige Løn af Sundet, og mod Østen Ørkildsslot til Forsvar for det østlige Løb. Den bekjendte Hellevad taler derom saaledes;

Valdemar Seir, hvoraf gaaer Rye,
Byggede Ørkildsslot for Østen Bye,
Og stiftede saa vor Frue til Ære
Den Kirke, som de see nu her,
Byggede og et Taarn ved Strand,
Som man farer over til Taasinge Land.

Under denne Konge kom Frue Sogn først frem, ligesom Graabrødre-Munkene 1235 lagde Grunden til deres Kloster i Byen og byggede dem en Kirke. Om Byen i denne Konges Tid har været befæstet imod Lansiden vides ikke med Vished; men det er mere rimeligt af samme først fandt Sted under Sønneren. Valdemar den anden besad den skadelige Kjerlighed, at dele Rigets Provindser imellem sine Sønner. Derved fik Abel Slesvig som Lehn, og Svendborg med Arreskov i Fyen som Arvegods. Da han aldrig kunde forliges med Broderen, Kong Erik, saa befæstede han Svendborg mod Landsiden, af hvilken Befæstning der endnu findes Kjendetegn, saaledes seer man tydelig Spor af Grave mod Vesten, som har strakt sig igjennem Tydehaven og over Indkjørselen til Bagergaden ned i Dronningmaen, og Springsbek har igjennem disse havt sit Løb og bodraget til Byens Befæstning imod Vesten, Mod Søn-

9

den har dens Volde og Grave strakt sig fra Gierriltsgaden langs igjennem de lave Enge bag Skattergaden ud forbi Skattertaarnet. Et Vænge har endnu, formodentlig som en Følge heraf, Navn af Gravervænget. Som Ruiner af Befæstning fandt en afdød Kjøbmand for nogle Aar siden, ved Gravning i sin Hauge, Muurfundament af et Taarn. Efter at Abel havde ladet Svendborg befæste, drog han til Odense, som han afbrændte 1245. Erik, deels af Hævn over den skeete Skade, deels efter Landets Klager, drog med sin Hær til Fyen, indtog Svendborg med stormende Haand og lod Byen afbrænde, for at svække Broderens Magt og tilfredsstille Landets øvrige Indbyggeres Hævn over en Bye, hvorfra saamange Ulykker udsprang, baade med Hensyn til deres Handel og til de Ødelæggelser, de derfra truedes med. Denne Ulykke ramte Byen 1246. Da Abel besteg sin myrdede Broders Trone 1250, maatte han overlade Byen til en af sine Generaler ved Navn Henrik Meeldorf eller Emeltorf – uden Tvivl en Friser – for de Tropper og Penge, han i Krigen mod Broderen havde forstrakt ham. Man kan ikke tvivle paa, at denne Meldorf, der siden indsatte sig til Formynder for den afdøde Kong Abels Børn mod Kong Kristoffers Villie, drog den største Fordeel af sit Pant, det han ikke vilde forlade før han med Magt blev tvunget dertil. At han, for at faae sit Tilgodehavende, behandlede sit Pant som Kjøbstedmanden sin Leiejord, er nok ingen Tvivl underkastet. Da Kristoffer den Første, den tredje af Valdemars Sønner, besteg Thronen efter sin myrdede Broder Abel, fandt han det ikke raadeligt, at lade slig Høvding være i Besiddelse af saa vigtig en Bye. Han søgte derfor ved Forlig med Meldorf af faae Byen, men da dette ikke kunde opnaaes, indtog han den ved Storm 1253,

10.

hvorved mange Borgere tilsatte Livet og mistede deres Gods. De indkomne Friser droge derpaa bort, og Kristoffer maatte overlade Byen til sin Brodersøn Abel, der var født efter Faderens

Død, og siden er bleven bekjendt i Historien under Navn af Junker Abel; han besad Byen som Arvegods til 1278, da han døde her og blev begravet i Klosterkirken. Kong Erik Glipping indløste da Byen med mere Arvegods fra Junker Abels Datter Magretha, som var givet med Greven af Schwerin, efter hvis Død hun begav sig i Kloster. Saaledes blev Riget fri for disse farlige Lehnshavere. Under Marsk Stig blev Byen igjen plyndret, ligesom og siden af Hertug Kristoffer, der tog Partie med sin Faders Mordere og 1316 landede med en Flode ved Byen og indtog den, men han maatte dog snart forlade den igjen. 1302 holdt Erik Menved et Møde i Byen for at raadslaae om Kysternes Forsvar mod sin Faders Mordere, og om Maaden at befrie Riget fra den Band, Paven havde paalagt det. At Byen under den Abelske Familie har betragtet sig som en Stats for sig selv; at den under hine have nydt større Handelsfrihed, og staaet i nøiere Forbindelse med Holsten og Slesvig, og derved draget endeel af Landets Handel til sig, de andre Kjøbstæder til Fornærmelse; at meget røvet Gods et henbragt til denne befæstede Bye, og at alt dette har bidraget til, at den snart har forvundet de skeete Ødelæggelser, maa man formode. Under Kristoffer den Aden var den med hele Nyborg Lehn pantsat til de holstenske Grever, indtil Valdemar den Tredje 1348 indløste den, efter sin Hjemkomst fra det hellige Land. 1389 blev Byen plyndret af Hansestædernes Flaade, som var i Forbund med Kong Albrecht af Sverrig.

1443 holdt Erik af Pommern en Samling i Byen, for at forlige sig med Hansestæderne.

11.

I Grevens Feide gjorde den fælleds Sag med Kristian den Andens Partie, hvortil ei lidet bidrog dens Had mod Ørkildsslot og Bye og omliggende Øer, der vare i de fyenske Bispers Magt, og gjorde Byen megen Afbræk i sin Handel og Næringsvei, deels dens Kjerlighed til Kristian den Anden, som tog den kraftig i Forsvar imod Geistligheden og Adelen, Som bekjendt vare Svendborgerne de meest oprørske i denne Feide, og til deres Partie ydede de tvende Gange en betydelig Sølvskat af 600 Mark.

De opbrændte Ørkildsslot med en Bye af samme Navn paa 20 Gaarde 1534. Som Hovedsmænd for Oprørerne droge de om i Landet og plyndrede Adelens Gaarde samt ødelagde deres faste Stæder og bragte dem Selv som Fanger til Byen. Saaledes blev Eiler Eriksen af Nakkebølle slæbt til Svendborg og ophængt ved Tømmefingrene indtil han lovede det grevelige Partie Troskab. De forenede sig og med Odense Borgere, indtog Næsbyhoved Slot og afbrændte Bispegaarden. Da Kristian den Tredje fik Overhaand, trak Svendborgerne sig tilbage og antog den udkaarne Konge; men da det grevelige Partie om Foraaret 1535 kom med en anseelig Magt fra Sjælland og Langeland til Fyen, vare Borgerne strax færdige til Frafald, da de ei ventede den grevelige Hær blev ødelagt ved Ørnebjerg den 11 Juni 1535, tabte dog Svendborgerne ikke Modet, men befæstede Byen paa nye, ventelig i Haab om frisk Hjelp fra det grevelige Partie, som altid var rigt paa Løfter. I denne Feide nævnes en Borger, Niels Bang, som Formand for de Oprørske, skjøndt han siden ved en dristig Gjerning imod en Fribytter igjen blev taget til Naade. Da Kongen efter sin Seir fik Overmagten, lod han Byen indtage og gav den til

12.

Priis for Soldaterne, hvorved den leed meget. Den bekjendte Hans Gaas, Prior i Byens Graabrødre Kloster og blandt Formændene i St. Knuds Gildelaug, spillede nok under denne Konge en betydelig Rolle, og virkede til at Byen overgav sig, som Samtalen imellem ham og Kongen vidner om. Denne Samtale findes i Tillægget til Pontoppidans Atlas. Gaas erhvervede sig herved Adelspatent, en stor Sølvkande med sit Vaaben paa (tre Gaasehalse), Herregaarden Veistrup og Trondhjems Bispestoel.

Byen var sandsynlig alt den Gang bekjendt af sin Handel med Fedevare, thi i enhver kjøbmandsgaard var en Slagterbod, og hele Flokke af Faar og Sviin bleve drevne til den. I gamle Kjøbmandsgaarde findes endnu Kamre, hvori Flæsket blev indstukket med Forke, som

Korn i Laden. Byens fornemste Handel var den Gang i Hansestædernes Magt, som Kristian den Andens Privilegier give grundet Formodning om.

I Efteraaret 1535 prøvede en nye Lybekker Flaade at tye til sit gamle Broderfolk i Svendborg med de fra Slaget ved Ørnebjerg flygtede Tropper. Som brændt Barn, der vogter sig for Ilden, fulgte de den snilde Prælat Hans Gaases Raad, og hilsede saa vældig paa den fra Skattertaarnet, at den maatte opgive sit Forehavende. Fra denne Tid laae de nedbrudte Steder øde, de største Gaarde vare ubeboede og frakøbtes Byen af Udenbyes, som ingen Skatter vilde svare af dem; ja fra den Tid fik de omboende Herremænd, Møller og Færgesteder i og ved Byen. Man seer af en Forordning fra Frederiks den Anden, i hvad Stand Byen var, da han maatte nedsætte Tolden, og befale de udenbyes Eiøre at svare Skatter af deres Gaarde og Pladser; og naar de ikke vilde bebygge de øde Steder,

13.

var Magistraten berettiget til at overlade dem til Andre, som vilde bygge. Dog synes den igjen at være kommen til Velstand, da endeel fra Øerne drog derhen, fordi den var et nærsomt Sted, som søgtes af tyske Handlende. 1602 rasede Pesten i Byen og 1628 samlede Kristian den Fjerde sine Tropper her, for at føre dem over til Femern, hvilket erfares af Kongens Breve til Frue Marsviin.

Den sidste, men meest følelige Ulykke vederfaredes Byen i den ulykkelige svenske Krig under Frederik den Tredje, da den i Vinteren 1658 maatte modtage den hele svenske Armee paa sin Marsch til Langeland. Den krigerske Carl den Tiende havde her sit Natteqvarteer den 5 Febr. f. A. Hvad Byen leed i de tvende Aar, da Fyen var i de Svenskes Magt, erfarer man af Præsternes Indberetninger, da Krigen ophørte. Præsten ved Nikolai Sogn melder, at over hundrede Gaarde og Huse laae øde eller vare nedbrudte, at der var intet tilbage af Gjerritsgaden fra Porten indtil Kirken. I en Kjøbmandsgaard paa Hjørnet af Korsgaden findes endnu Spor af Fjendernes Sabelhug i et gammelt Paneel i Stuen. I Frue Sogn var Møllergaden ødelagt til Byemøllen, og Bagergaden indtil Pindemøllen, foruden mange andre Gaarde og Huse inde i Byen og udenfor Porten, hvis Grunde siden aldrig ere bebyggede, men anvendte til Dyrkning, skjøndt hist og her staae gamle Frugttræer, der vidne om deres forrige Brg til Haveplads.

Beliggenheden bidrog ei lidet til Fjendens Ophold her, thi derfra var Overfarten til Sverrig, Pommern og Holsten kortest, og Havnen frie mod fjendtligt Overfald og tjenlig til at vedligeholde Forbindelsen med Sverrig indtil Sjælland var indtaget. Bønderne for-

14.

lode deres Gaarde, og af Kornet paa Marken byggede Fjenderne sig Hytter. Herregaardene gik ei bedre. Præsten ved Nicolai Kirke melder, at af 23 Tøner Korn, han skulde have fra Hvidkilde Eier for Kirkebye Kongetiende, maatte han lade sig nøie med 4 ½ Skjeppe Blandingskorn fra en Bonde i Egense. Folkene i Omegnen brugtes til Transporter. De fremmede Krigsfolk, som vare behjælpelige med at fordrive de Svenske, opførte sig ikke bedre; hvad Fjenden havde sparet, toge de med sig.

De Jorder, som Kristian den Tredje efter Reformationen havde skjenket Byen til Opreisning for den lidte Skade i Grevens Feide, og som havde tilhørt Graabrødre Kloster og St. Knuds Gildelaug, bleve da solgte af Magistraten, for at udrede de Byen paalagte Skatter, da Borgerskabet var uformuende.

Fra Kong Frederik den Anens Tid havde Byen havt alle Ørkild Slots og Byes Jorder til Leie; disse bleve 1688 under Kristian den Femte forundt Kjøbstædfriheder. Anledningen hertil var, at Byen blev paalagt Konsumtion og Skatter af sine Jorder lige med Bønderne, der blev derfor indgivet en Ansøgning af 16 Borgere om Befrielse derfor. Med denne Ansøgning reiste de selv til Kjøbenhavn; thi jeg finder at de under 19 September 1688 ved en Raadstue-Forsamling har anmodet deres Medborgere om Reisepenge, ligesom og at Ansøgningen af Magistraten er

bleven understøttet. De erholdt ogsaa Kjøbstædfrihed for deres Leiejorder. 1724 solgte Frederik den Fjerde Byen disse Jorder, efterat han i Forveien havde nedsat en Kommission for at tillægge Gaarde og Huse i Byen disse efter deres Grundtaxt, hvorefter enhver havde at udrede Kjøbesummen.

15.

1749 afbrændte det meste af Kullergaden og Skattergaden, der dog igjen blev opbyggt for den Brandhjælp, de fik af Kongen, og den, de indsamlede i Riget; dog ere mange Pladse i disse Gader endnu øde og bruges til Hauger.

Saaledes lærer Historien os, at Byen i Middelalderen i en Række af Aar har haft sine egne Herrer, og, som Følge deraf, sine egne Skikke. De Ødelæggelser, Byen har været underkastet; den Affolkning, samme har havt til Følge, har foranlediget de omliggende Øboere at forene dem med Indbyggerne. Disse Fremmede – thi der findes neppe en Familie, som er hindrede Aar gammel – har havt megen Indflydelse paa Levemaaden og Sindsstemningen, og bidraget til at denne Byes Borgerskik stedse har havt noget særegent fra Landets andre Kjøbstæder, endog med Hensyn til dens Bygninger. Vor nuværende Konge har, baade som Kronprinds og Konge, tre Gange bæret Byen med sin Nærværelse paa sin Reise til Thorseng. Hs. Høihed Prinds Christian, Stiftets Gouverneur, bærede Byen med sin Nærværelse i 1816 og gjorde sig bekjendt med dens Indretninger, og ved den Leilighed bevidnede sin Tilfredshed med Borgerskabets og Brandkorpsens Øvelser.

§ 4.

Byens Privilegier.

Hvad enten man antager Svend Tveskjæg eller Svend Grathe for Byens Stifter, er der vel ingen Tvivl om at disse forundt den nogle Rettigheder, især den Sidste, som efter Historiens Vidnesbyrd opholdt sig meget i Fyen efter den erholdte Seir ved Viborg; men hvori

16.

disse have bestaaet veed man ikke, da Dokumenterne herom ventelig ere bortkomne i de Ødelæggelser, som ramte Byen i den Abelske Families Tid.

Jeg finder alene hos Birkerød, at Kong Kristoffer den Første 1253 har stadfæstet Byen i alle de Rettigheder, Faderen, Valdemar den Anden, havde givet den; hvilken Stadfæstelse i Original paa Latin er bilagt under No. I, og lyder i Oversættelse saaledes:

”Kristoffer, af Guds Naade Danmarks Konge, glør vitterligt for alle, som se dette mit aabne Brev, at jeg tager Svendborg Bye med alle sine Tilliggender i Besiddelse og Forsvar, og bekræfter alle de Love og Rettigheder, de i min salig Faders Tid have erholdt, men overdrager dem ogsaa alle de Agre, som udenfor Byen ere ubebygte, paa samme Maade som de bebygte. Iligemaade alle Græsgange om, Byen, men tillader endog Byens Borgere af særdeles Naade at nyde alt fornødent Bygningstømmer samt Ildebrand af Thurø Skove, dog kuns udgaaede Træer, Vindfælder kaldet, og deri Ingen gjøre dem Forfang, naar de ei overskride, hvad her er dem tilstaaet. Dette tjener til Efterretning for nærværende og tilkommende Tider. Givet under Vor Haand og Kongelig Segl 1253.”

Under Junker Abel fik den ogsaa nogle Privilegier, som af Hvitfeldt kaldes Domiciellius Abels Privilegier; men hvori disse have bestaaet vides ikke.

De af Kong Kristoffer Byen givne Previlegier bleve gjentagne og bekræftede 1286 af Hertug Valdemar, Erik Menveds Formynder, og 1302 af Kongen selv, da han holdt Dannehof i Byen angaaende hans Faders Mordere og den Band, Riget var sat i. Af disse Pre-

17.

vilegier erfarer man, at Thurøe – ventelig Thorseng med – vare Kongens Eiendomme, ligesom at Byen var bygget paa Alminding; da Konge overdrog den Rettigheder, Bygningstømmer og Ildebrand fra Skovene og Græsgangene om Byen.

Da Dronning Margrethe overdrog de fyenske Bisper Ørkildsslot med Bye og Øerne Thurøe og Thorseng, tabte Byen de anførte Rettigheder.

Kong Erik af Pommern, ved sit aabne Brev af 1409, tager Byen i Beskjermelse og Hævd, samt forunder Borgerne lise saa stor Frelse og Naade som Odense Borgere havde.

Kong Kristoffer af Baiern, i sit Brev af 1444, beraaber sig paa et Klagemaal af Byens Borger over ulovligt Kjøbmandskab i ulovlige Havne med Ind- og Udskibning, til Næringshinder for Borgerskabet, hvilken Misbrug Lehnsmændene skulde afskaffe og dermed have Indseende. Dernæst var klaget over, at en Mænge Gaards- og Huuspladser laae øde, deels fordi disse tilhørte jordegne Bønder, deels Geistlige, som boede udenfor Byen, men vilde ikke bebygge dem, eller af samme svare borgerlige Tyngder. Dette sidste blev dem befalet, og naar de ei vilde bygge, maatte Magistraten lade Pladserne bebygge, og sælge Jorden til dem, som vilde svare alle Tyngder lige med andre Byemænd.

Kristian den Første, i sit Brev af 1470, forbyder ulovlige Havnes Brug til Forprang, og nævner især Thurøe, Thorseng, Strynø, Birkholm, Hjortøe, Skovøe og Drejøe, hvis Beboere ikke maatte seile til Tydskland med deres Vahre, og derfra hente Humle, Staal, Salt m.m., men sælge og købe med Byens Borgere.

18.

Kong Hans, i sit Brev af 1481, gjentager samme Forbud, og nævner derhos dem, som boede i Ørkildsbye; han giver Svendborg Magistrat Ret til at fratage dem Skibe og Gods, nar de ulovlig fore dermed.

Kristian den Anden, som ingen Ven var af Prælater og Adel, men derimod af Borgere og Bønder, gjentager i sit aabne Brev af 1518 sine fire Formænds Forbud imod ulovlig Handel, men lægger til, at ingen Kjøbmand, være sig fremmed eller indenlandsk, maatte til sine Varers Udførsel fragte udenbyes Skibe eller Baade, saafremt de i Byen kunde faaes for billig Betaling. Ingen Gjæst maatte købe med Gjæst uden paa de offentlige Markeder, da varerne eller skulle hjemfalde til lige Deling mellem Kongen og Byen. Af en Gjæst skulde, foruden sin Gjæstskat, aarlig gjøres Skud af 1 Skjeppe til Kongen og ligesaameget til Byen. At ingen Borger maatte købe med Gjæstes Penge, ventelig laane sit Navn til Fremmede. At ingen Gjæst eller udenbyes Mand maatte holde Høkerie i Byen, men sælge og købe af Borgerne i Samqvem. Ikke heller maatte nogen Fremmed paa 2 Miles Omkreds drive Kjøbmandskab, Handlende til Fornærmelse. nAf disse Privilegier erfarer man, at Kongen paa eengang vilde afhjælpe Byens Klager, som under hans fire Formænd vare førte, og standse den Skade, Udliggere og Herremænd tilføiede Byen. Han var og den Konge, som ikke alene ved Love sørgede for Handelen, men besad ogsaa Kraft nok til at holde over dem. Man kan derfor ikke undre over, at Byen var ham saa hengiven i Grevens Feide og saa længe modstod hans Eftermand.

Frederik den Første bekræftede Byens Privilegier 1530. Han befalede Byen, i Krigen mod Kristian

19.

den Anden, at udruste et Skib med 40 Mand eller i Forening med Assens et paa 80.

At Sønnen, Kristian den Tredje, var Byen mindre gunstig, er meget rimeligt efter dens Adfærd imod ham. Den tabte sine Græsgange paa de omliggende Jorder, og den paafulgte Reformationen bragte alt geistligt Gods under Kronen, hvortil Ørkildsslot med Bye samt Øerne Thurø og Thorseng hørte, dog gav Kongen Byen Graabrødre Kloster og alle Vængerne o Byen, som før til tilhørte St. Knuds Gildelaug, efter Gavebrev af Tygge Vimsen 1337; videre tillod han Byen, imod Betaling, at nyde Eftergræsningen paa Ørkildslots Jorder, naar Kornet var inde.

Frederik den Anden viste Byen mere Naade; han nedsatte Byens Skatter til det Halve, ved Myntens Forandring 1578, ligesom han og befalede sin Lehnsmand, Brokkenhuus, at forbyde Thorseng og de andre Øer ved Forprang at skade Byens Handlende. Under denne Konge erholdt Byen Ørkildslots og Byes Jorder til stadig Leie. Dette varede indtil 1724, da Kong Frederik den Fjerde solgte dem disse til Eiendom, efter at Kristian den Femte 1688 havde forund disse Jorder Kjøbstædfrihed.

Under de følgende Konger omtales ikke Byens Privilegier.

§ 5.

Byens Forfatning i ældre Dage.

For at kjende Forfædrenes Kjerlighed til Orden i borgerlig og sædelig Henseende, skal anføres en Byelov, som 1619 blev antaget – og hvorved en ældre af 1572

20.

blev fornyet og forøget – forfattet af Byens tvende Borgemestere, sex Raadmænd, Byefogden, tvende Kæmner og 24 Borgere, da man deraf kan bedømme Byens Forfatning i de Dage. Bemeldte Byelov blev hvert Aar fornyet, men 1751 forandret og ophævet.

Den Lyder saaledes:

”Vi Efterskrevne, Mikkell Envolsen og Hans Rikartsen, Borgemestere udi Svendborg, Albreth von Steinfeldt, Lydlef von Kempen, Kristoffer Sørensen, Henrik Storm, Rasmus Lauritsøn, Erik Hansen, Raadmænd; Mads Stefensen, Byefoged; dernæst Mads Hansen og Bertel Pedersen, Byekæmner, gjøre vitterligt for alle, at vi Aar efter Christi Fødsel 1619 den 12 April vare med efterskrevne 24 Dannemænd, som ere Søren Jørgensen, Ole Nielsen Snedker, Hans Madsen Skrædder, Jens Andersen Stolemager, Anders Knudsen, Jørgen Jørgensen, Kristoffer Rasmussen Skrædder, Anders Pedersen, Jens Feldtbereder, Kasper Hansen, Rolluf Kiøm, Peder Boiesen, Hans Nielsen, Jørgen Stefansen, Klaus Skrædder, Anders Jensen, Rasmus Nielsen Jyde, Jens Villadsen, Hans Nielsen Knivsmed, Rasmus Bøiesen, Kristian Pedersen Skrædder, Jens Sørensen, Niels Hansen og Rasmus Jespersen, Borgere her i Byen, forsamlede paa Svendbord Raadstue paa en almindelig Byestævne og paa Menighedernes Vegne, paa det denne Bye des bestandigere maa blive ved Magt holden, og onde Sædvaner nedlagt, have vi renoveret, bejaet og samtykt og med nogle Artikler forbedret efterskrev Vidier og Vilkaar, som vore Formænd, Borgemestere, Raad, Byefoged og 24 Borgere tilforn 1572 paa menige Almues Vegne have indgaaet og samtykt, at skulle ved Magt blive og derefter uryggeligen med største Flid at ville holde og efterkomme, som nu herefter Følger:

21.

1. Om Byens Jorder.

Hvilke som befindes at have taget noget ind af Byens Jorder, indenbyes eller udenbyes, videre til deres Gaarde eller Hauger, uden borgemesters, Raads og Kæmneres Minde, skulle det igien udlægge inden Philipi Jacobi Dag den 1 Mai, under deres Faldsmaal, som er 3 Mk. til Byen og ligesaameget til Kongen, med mindre det er vitterligt, at det kan beholdes for Leie.

2. Om Mellemgjerder.

Item, hvem som haver Hauger og ikke gjerder sine Mellemgjerder og sine Udgjerder laugfast, saa det kan være hans Naboe uden Skade, da skal den, som Gjerdet eier, bøde hvis Skade der formedelst hans Forsømmelse af kommer, og desfruden, for saadan hans Modtvillighed bøde tre Mark til Byen og tre til Kongen, om paa vorder kiert.

3. Jordskyld

Enhver som haver Hauger, indenbyes eller uden, skal udgive sin aarlige Haugeleie eller Jordskyld, til St. Hansdag, eller før om paaæstes, under 3 Mk. til Byen og 3 til Kongen.

4. Om rene Gader.

Item, hvilke som ikke holder Gaderne ved Magt slette og rene, hver for sine Fortouge, og udføre sine Møddinger og Skarn efter at Borgemesteren lader dem tilsige, tages deres Pant for 3 Mk. til Kongen og Byen.

5. Hydsken eller Hemligheder.

Ingen maa have Hydsken eller Hemligheder nærmere Byens Stræder eller sine Naboer end en tom Alen,

22.

og jordgravet saa at ingen Ureenlighed til Stæder eller Naboer deraf kommer, meget mindre over Byens Bæk, ei heller nogen udi Byens Bæk, at maa flyde eller paaføre hinanden nogen Ureenlighed, som hidtil altformeget skeet er. Hvo herimod gjøre og kunne bevises over, bøde 3 Mk. til Byen og 3 til Kongen, og sine Naboer, som han flyder og stemmer paa, det som ureenligt er, ligesaameget, saa tit som det saa befindes.

6. Udenbyes Folk og Løsgjængere.

Hvilken Borger, som understaaer sig, foruden Borgermester og Rads Villie og Samtykke, at modtage nogen udenbyes Folk udi deres Huse eller Boder, da skulle de have forbrudt til de Huusarme 3 Aars Huusleie haver, og skulle slige Folk som udi formaae uden Borgemesters og Raads Villie, ere indkomne, udi ligemaade af Byen forvises, og strax rømme, saafremt de ikke ville straffes som vedbør. Ingen maa huse eller herbergere nogen Løsgjænger, som kommer her til Byen udi den Agt og Mening, at de ville omløbe og trygle Borgerne over. Men kommer de og vil over Færgestæderne, da ikke længere at herbergere dem end een eller tvende Natstid. Hvi herimod gjør bøde 3 Mk. til Byen og 3 til Kongen.

7. Borgernes Advarsel.

Hvilken Borger som ikke møder naar Borgemester og Raad med Byens Tjener skikker ham Bud, tages deres Pant for 3 Mk. Byens og Kongens om de er tilstæde, naar tilsiges, og ikke lovligt Forfald.

8. Om Borgere i Porten.

Skal holde 2 Borgere i hver Port hver Torvedag og de skulle have grandgivelig Tilsyn, at ingen køber

23.

uden Portene eller Maalet, hvis det forsømmer som med rette tilkommer, eller seer igjennem Fingre med nogen Mand, og ikke dette giver tilkjende, han bøde 3 Mk. til Byen og Kongen

9. Torvedag

Hvilke som understaaer sig paa Torvedage at gaae uden Porten eller Maalet, at købe, staae i Halsjernet i 2 Timer, uden de det anderledens kan forsvinde.

10. Embedsmænds Kjøbmandskab.

Hver Embedsmand, som er uden Kjøbmandslauget, skal bruge sit Embede og Haandværk og intet Kjøbmandskab, under samme Gods Fortabelse som han handler, Halvdelen til Byen og ligesaa til Kongen

11. Fiskekjøb i Baade.

Ingen maa springe i Baadene at købe Fisk, men blive staaende paa Landet til Baadene blive tillagte, hvo herimod gjør have forbrudt hvis de i saamaade købe, Halvdelen til dem det tager og Halvdelen til Hospitalet.

12. Laan til Udenbyes

Ingen maa laane udenbyes Folk Skjepper, Alen eller Fjerdingskar til at bruge mellem dem selv indbyrdes, som udenbyes ere boende, under 3 Mk. til Byen og Kongen.

13. Sviin i Byen

Skulle Borgerne holde deres Sviin udi Skovene og ikke her udi Byen, Kirkegaardene eller paa Vibelt Borgere til nogen Skade paa deres Hauge eller Græsning udi Holmene, fast mindre understaae sig til nogle Stier

24.

udi Holmene eller paa Vibeltet at lade bygge. Hvo herimod gjør bøde 3 Mk. til Byen og saa Kongen, og skal alligevel være Byens Tjener, naar dem af Borgemester og Raad bliver befalet, flytte og nedbryde Sterne og ei bryde fordi enhvers Vold, Hærværk eller Andet.

14. Skade af Sviin.

Understaaer sig nogen at holde Sviin, som indbryder i nogen Mands Hauge og gjør Skade, bekomme de nogen Skade derover, have de det for Hjemgjeld. Og dersom nogen befindes paa Kirkegaarden eller i Kirkerne, maa af Kirkeværgerne eller af Byens Tjenere optages og skjæres Ørerne af dennem, og være forbrudt til Kongen og Byen.

15. Markjorder.

Skulle alle Mænd, som have Gjerder om Holmene og Oxnebjergmarken, have deres Gjerder tillukt 14 Dage før Philipi Jacobi Apostolorum Dag eller og før, eftersom de derom blive advaret, og fuldgjerdet og laugfast før Philipi Dag. Og om Rugmarkerne skulle Gjerderne være gavlet 14 Dage for Allerhelgensdag, fuldgjerdet og laugfast før Allerhelgensdag. Hvilken der ikke gjør, tages deres Pant første Gang for 18 pz, Byens og Kongens, anden Gang dobbelt, tredje Gang tredobbelt og saa opad, til saalænge de holde deres Gjrder laugfaste og fuldgjerdet,.

16. Ulovligt Qvæg i Holmene.

Hvos som med Villie holder sine Heste, Øg, Sviin Grise, Stude og Studekalve, Faar eller Gjedder i forbemeldte Koemark mod den menige Mands Villie, skulle for den Brøst og Skade de derved forvolde, for

25.

brudt halv til Kongen og halv til Byen, uden hvar som gives Forlov til af Borgemester og Raad, og hvem som vil have Køer i Holmene, han skal gaae til Byeskriveren og lade dennem indskrive og siden til Byesvenden lade dem brænde, førend de dem i bemeldte Koemark indslaaer, under samme Qvægets Fortabelse til Byen og Kongen, men hvad Qvier er belandende, skal ikke indskrives eller brændes videre end Borgernes hjemfødte, og de, de have havt paa Foder hjemme om Vinteren. Paa det ingen herefter under et hemmelig Skin skal indtage fremmed Qvæg, som ofte er befunden. Hvo herimod gjør skal Qvæget være forbrudt til Kongen og Byen.

17. Græspenge.

Hvad Græspenge anbelanger, som skal gives af Køer og Qvier udi Holmene, skal til god Rede udredes, og Betaling skee til St. Knuds Konges Dag; hvilke derimod gjør, og ikke udlæggr sine Græspenge, da skal Qvæget indlægges og sættes i Folden, til saalænge de blive betalte, og hvilke som ikke ere i Marketal, han eller hiin maa ingen Køer holde i Homene under 3 Mk. til Byen og saa til Konge, undtagen hvor Adelens Præster eller Præste-Enker ere anbelangende, saavidt dem af Øvrigheden bliver bevilget at faae i samme Koehauge.

18. Om Qvægindkomst uafvidende.

Dersom saa hendes at nogen Mands Qvæg, Høns, hans Sviin eller andet forbudt Qvæg indkommer i forbemeldte Koemark uforvarende, og gjør sin Ed derfor, at det var skeet imod hans Villie eller Samtykke, saa tages hans Pant og Bøder derfor skikkelig er. Og skulle disse Vilkaar om forbemeldte Qvæg og Gjerder

26.

holdes fra Philipi Jacobi Apostolorum Dag til Marie Undfangelses Dag.

19. Humle.

Befindes Nogen, som er kommen til Laug-Alder, at plukke Humle af andre Folks Gjerder uden Minde, eller bryde Stave af nogen Mands Haugegjerder, eller at plukke samme Gjerder enten i Byen eller udenfor, stande i Halsjern i 3 Timer; men er det umyndige Børn, straffes med Riis.

20. Qvæg paa Hallenskov.

Hvem, som vil have Qvæg paa Hallenskov, han skal give Græspenge deraf, eftersom Taxte bliver sat af Borgermester og Raad.

21. Om Foering.

Skal alle Mænd være paamindt at ingen maa lægge Foder udi de Huse, som Skorsten eller Ovn er udi, eller paa nogle de Steder, som kan være til Frygt og Fare; befindes nogen herimod at gjøre og befindes, nar man gaar om Ildsteder at skue, skal tages deres Pant 3 Mk. til Byen, 3 Mk. til Kongen, og alligevel lægge sit Foder paa de Steder, at der kan være uden Frygt og Fare og hver Mand uden Skade.

22. Skorstene.

Skal hver holde sine Skorstene ved Magt og rene, saa at de ikke udbrænder eller kommer nogen Rædsel, Frygt eller Fare af, under 3 Mks. Fortabelse.

23. Brænde og Kul.

Skal ingen Borger sig selv til Fordeel og andre sine Medborgere til Skade, understaae sig at sælge Ved

27.

eller Kul til nogen udenbyes Folk, under 4 Mk. til Byen og 3 til Kongen for hver Gang saa befindes.

24. Udsætning.

Ingen Borger maa gaae paa Gaden med Bøsse eller anden Værge til at udske deres Meborgere med. Hvo herimod gjør, uagtet han ingen Skade gjør, bøde 3 Mk. til Sagvolderen, Byen og Kongen hver saameget.

25. Skyden.

Skal ingen Borger udi Drukkenskab understaae sig til at skyde ud af deres Vinduer, ei tilstæde sine Gjæster slig Modtvillighed, som vore Medborgere og Naboer kan være til Foragt, Frygt, Rædsel og Fare, at maa gjøre, under 3 Mk. til Byen, 3 til Kongen.

26. Taxt og Forordning.

Item skal menige Borgere og Indvaanere være forsigtig udi, saavelsom alle andre Haandværksmænd, at rette og holde dem efter den Taxt og Forordning, som Borgemester og Raad, efter Kongens Brev og Befaling haver ladet gjøre og her paa Raadhuset ophænge, uden Pine og Straf efter Kongens Brevs Formelding.

17. Hunde og Kjøttere.

Hvem af Indvaanerne, som holde store Hunde og Kjøttere, der gjøre Borgere Skade paa deres Faar og Lam, saavelsom ogsaa Gudstjenestetid og ofte udi Kirken forhindrer, skal bøde Byen og Kongen hver 3 Mk., om de dennem holder, efter de derom er advaret, og desforuden bøde Skaden, og dersom saadanne Hunde faare nogen Skade, haver de det for Hjemgjeld.

28.

28 Aadsler i Gaderne.

Ingen skal fordriste sig til at kaste Aadsel eller andet dødt Tingest her i Gaderne eller Stæderne, inden eller uden Byen, men det skal udføres og begraves uden for Byen ved en Afside, under deres Faldsmaal, som er 3 Mk. til Byen og 3 Mk. til Kongen, som deres Pant strax maa tages for.

29. Delle for Fremmede.

Ingen Borger skal understaae sig til at bruge nogen Delle eller Forfolling mod sine Medborgere, for nogen Fremmed, thi det er mod hans Borgered. Hvo herimod gjør, have forbrudt sit Borgerskab, vitterlig Gjæld alene undtagen.

30. Huse at tække.

Ingen her inden Portene tække deres Huse med Halmtag under deres Faldsmaal.

31. Ulovlig Skjænken.

Ingen maa udskjænke Viin, Brændeviin, Mjød eller anden Drik, naar der følges Brudfolk eller Barselqvinder til Kirke, saafremt de ikke derfor vil stande til rette efter Recessen; ligesaa holdes med dem, som sælge og udtappe før Gudstjenesten om Søndage og Helligdage er forrettet.

21. Om Skat

Hvilken Borger ikke villig vil erlægge sin aarlige Byes Skat, Baadsmandspenge eller anden Byens oh Kongens Udgift, som med rette kan tilkomme, maa deres Pant tages, for saavidt Andeel der er taveret for, desforuden for deres Ulydighed 3 Mk. til Byen og 3 Mk. til Kongen.

29.

33 Skjeppe og Fjeringkar.

Ingen maa bruge nogen Skjeppe eller Fjeringkar at maale med, uden de ere tegnet og brændt med Byens Brænde, under 3 Mk. til Byen og 3 Mk. til Kongen.

24. Alen

Ingen maa bruge andre end Sjællands Alen og Vægt udi deres Huse eller udenfor, under den straf, som kongens Lov formelder.

25. Kramboder.

Ingen maa udi almindelig Marked tilstæde Kræmmer at bygge uden paa Torve, som af gammel Tid sædvanlig har været, under 10 Daler til Byen og Kongen.

36. Bissekræmmere.

Inden Bissekræmmer maa omkjøbe til Forprang Flesk, Smør, Skind, Huder og andre adskilligt Kjøbmandsvare, som er mod Kongens Lov. Hvem herimod befindes, stande derfor til Rette som ulydige Borgere.

37. Høkerie.

Ingen Fremmed maa tilstædes at udhøkre af deres Varer ved Broen med deres egen Maal og Vægt, men skal sælge deres Varer til Borgerne med sjællandsk Maal og Vægt under samme Godsfortabelse til Byen og Kongen.

38. Udenbyes Markkjøb.

Ingen Borger, deres Tjener eller Bud, maa gaee til Broen med Bønder eller udenbyes Mænd, og der med Gjestepenge at tilkjøbe dem Sild eller andre Varer af Fremmede, som de kan have at sælge; thi det er

30.

Borgerne til Skade og Forhindring paa deres Næring. Hvi herimod gjør, bøde 3 Mk. til Byen og til Kongen.

39. Sabaten.

Ingen maa om Søndagen eller Helligdage age enten Veed, Korn eller høe af Marken, eller andre saadanne Gjæringer, som ikke bør at gjøres om Sabaten, under 3 Mk. til Byen og 3 Mk. til Kongen.

40. Taxt paa Oxe og Lammekjød.

De som slagte Øxne eller Køer at sælge og udhøkre, skal sælge Kjødets med Vægten og skal give for Pundet fra Bartholomæidag til Juul 1 Penge og fra Juul til St. Hansdag 4 Alb. efter Aarsens Leilighed.

41. Lammekjød.

Hvad Lammekjød er anbelangende, maa Borgemester og Raad arligen gjøre Forordning om, hvor dyrt det skal sælges, efter Aaringernes Leilighed med Lammene sligt kan begive.

Alle disse fornævnte Punkter og Artikler kjendes vi at have indgaaet og bejaet med hverandre, paa den menige Almues Vegne fast uryggelig at ville holde og efterkomme, under den Penge og Straf, som foreskrevet staaer.

Til Vidnesbyrd have vi trykt vore Signeter herunder.

Datum, Anno, die et foro ut supra.

31.

§ 6.

Byens Størrelse og Inddeling.

Byen ligger I en Halvmaane om Havnen, som dannes af en Viig i Sundet. Dens Længde fra Skattergaden til de yderste Huse udenfor Mølleport er 2000 Alen, og Vreden fra Klostergaarden til de yderste Huse udenfor Bagerport 855 Alen. Den er i Omkreds $\frac{1}{4}$ Miil og indtager et Fladerum af 1,710,000 Qvadratalen, d. e. 122 $\frac{1}{7}$ Tønde Land. Den har Forstæder udenfor de tre Porte: Gjerrits, Bager- og Mølleport, som i de 10 sidste Aar har faaet 16 nye Bygninger. Grunden i Byen er bakket, saaledes har Frue Sogn sin Beliggenhed paa en Banke, Tullebrinke kaldet, fra hvis Top man i Møllergaden seer over Husene ud til Marken, uagtet man er midt i Byen.

Byen deles i tvende Sogne, St. Nicolai og Frue, og i tvende Roder. Den har 8 Gader og 14 Stræder, men kuns 6 Hovedgader; tvende Torve, et stort midt i Byen ved Raadhuset og et mindre i Broegaden, kaldet Gaasetorvet, fordi Mikkels-Markedet, som nu holdes nedenfor Gjerrits- og Mølleporte, er holdt der i ældre Tider. Gadernes Navne ere følgende: i St. Nicolai Sogn: Gjerrits-, Skatter-, Kors-, Broe-, og Kulling-Gaden; Strædernes: Kyseborg-, Kattesund-, Pistal-, St. Peders, Badstue-, store Kloster- og Torvestrædet med Nicolai Kirkestræde. I Frue Sogn: Møller-, Bager-, og Hulgaden; Stræder: Skræderstræde, Frue-, Store og lille Hulgaden; Stræder: Skræderstræde, Frue-, store og lille Kirkestræde, Ramsherred, lille Klosterstræde, Munkestrædet med Naboløs og Kilsmissenstrædet.

32.

Hovedgaderne ere i Almindelighed kuns smalle, knap 9 Alen brede, somme Steder kun 5 Alen. Den bredeste Gade er Bagergaden, fra Porten til Pindmøllen; den er 15 Alen i Breden. Der ere fem Porte for Byen: Skatters-, Gjerrits-, Bagergads-, Møllegads- og Havneporten.

Møllergadsport er for 10 Aar siden flyttet længere ud, da den før stod ved Møllerdammet; nu skal den igjen flyttes til Skovridergarden, Kuns de tre af Portene føre til Oplandet, den Fjerde til Thorseng Færgested og den Femte til Havnen, Alle Forstæderne udenfor de tre Landporte tilhøre Frue Sogn, fordi man har taget en Bæk, so løber over Bager- og Møllergaden, til Grændsebestemmelse mellem Sognene.

Alle Byens Gader og Stræder ere brolagte for Skovkassens Regning, med Arbeidet svarer langfra ikke til de derpaa anvendte Omkostninger, hvis Beløb siges at være over 50,000 Specier, dog mangler Byen ikke gode Materialier til Brolægning. Begge Torvene bleve samme Tid omlagte. Det store ved Raadstuen er 8957 Qvadratalen. Det andet er kuns lidet. I 1806 bleve 24 nye Lygter bekostede af Byen til Gadernes Oplysning, men Krigen, som udfordrede Opmærksomhed paa andre Gjenstand, hindrede deres Opsættelse, der ei endnu er skeet*. Mange Gader i Byen mangle gode Vandrender til Omledning af Vandet.

§7. Byens Jorder.

Disse ere tre Slags: A. De, som høre hele Byen til. B. Privates Eiendom, Vænger kaldet. C. Markjorder,

*) I 1820 bleve Lygterne opsatte paa bekvemme Steder i Byen efter Amtets Ordre.

33.

som høre Gaarde og Huse til efter deres Grundtaxt og den 20 Novbr. 1722 bestemt til 1213 1/8 Rd. Hrund for hele Byen.

A. De Jorder, der høre hele Byen til, ere Almindinger, som fra Oldtiden have havt Navn af Vibelter; disse ere beliggende udenfor Byens Landporte og anvendes til Markedspladser, Møddingstæder ed. Til disse henhøre Bregnedalen, Tyvemaalen og Stampemøllevænget, disse tre udleies til Fordel for Byens Kasse; men de ere ikke ansatte i Hartkorn. Det var ønskeligt, om nogle af disse Jorder, som i mange Aar have henlagt udyrkede md samt øverste Møllebnke, bleve udleiede i Lodder til Dyrkning, det vilde deels bidrage til Byens Forskjønnelse, deels skaffe den Indkomster og give mange Fattige en Fortjeneste, som de nu savne, og man vilde ikke udsættes før den Bebreidelse, at lade saamegen Jord henligge udyrket.

B. Vænger kaldes alle de Jorder, som ligge om Byen imellem Vibelterne. De ere skjænkede 1337 af Tygge Vimsen og Frue Arliig til Sr. Knuds Alter og Gildelaug. Det originale Gavebrev findes aftrykt i Pontoppidans Kirkehistorie, anden Deel. Ved Reformationen kom Byen i Besiddelse af disse Vænger, som den under trængende Omstændigheder solgte for at udrede Byens Udgifter. Det sidste Vænge, jeg finder der er solgt fra Byen, er Gravervænget; det er 2 Tdr. Land og brugtes som Eng. Byen havde heraf tilforn alene i Leie 5 – 7 Rd. aarlig. Efter Kongelig Bevilling af 12 October 1759 blev det solgt for 230 Rd.; men før tvende Aar siden er det betalt med 4000 Rbd., som viser hvad Byen tabte ved at sælge disse Jorder, og afgiver et blandt de mange Exempler paa, at Jord altid har en med Tiderne stigende Værdie. Vængerne ere nu private Folks Eiendom, paa tre nær,

34.

som tilhøre Kirkerne; deres Grændser ere Kogtved og Pasop-Husenes Jorder, som tilhøre Hvidkilde. De ere 40 i Tallet og ansatte til 25 Td. Hartkorn paa 1 Alb. Nær, men Kort har ikke været over dem, før den nye Matrilulerings-Kommission foranstaltede samme, og efter denne Påmaaling udgjøre de 200 Tdr. Land. Man har troet, at der i de ældre Tider har hørt flere Jorder

til Vængerne. Anledningen til denne Formening er et Trækors, som staaer paa Veien til Kogtved, hvortil man paastaaer at de engang have strakt sig; men denne Formodning er neppe grundet, thi Korset er uden Tvivl et Mærke, som viser den Kongelige Vildbanes Ophør. Vængerne ere alle i stærkt gjødet Tilstand, dog bedre skikket til Græs end Korn, da nogle af dem falde sidagtige. Man regner i Almindelighed 8 á 12 Fold efter en Tønde Udsæd i 10,000 til 12,000 Qvadratalen, dels Blaaleer, dels ypperlig Muldjord af forraadnede Planter. Prisen paa disse Jorder er vel forskjellig og grunder sig meest paa Liebhave, dog er en Tønde Land betalt med 1500 til 2000 Rbd. Leien har i de sidste Aar været betalt med 5 Tdr. Korn, halvt af Rug og Byg, for hver Tønde Land. Dette oplyser, at Byen har tabt ved at skille sig ved disse Jorder, da deres Leie alene var istand til at udrede alle Byens Udgifter, som nu luges paa Beboerne efter Grundtaxt og Næring, saa at hvad Byen vendt strax ved Salget, det har den tabt dobbelt siden; men disse Jorder vare sikkerlig ikke komne i den Kulturstand, naar de vare leiede ud, som nu ere frie Eiendomme. Udenbyes Mænd eie kuns et af disse Vænger. De største Vænger ere paa 6 Tdr. Land, de mindste paa 4 Skpr. For de Handlende ere de af megen Vigtighed, thi dels

35.

Have de Græs til deres Heste, som altid holdes paa Stald; dels til nogle udmærkede Malkekøer, da Markjorderne ere lang fraliggende. Den almindelige Sæd i Vængerne er: Hvede, Rug, og Byg, sjelden Havre eller Ærter; til det første ansees Jorden for god, og det sidste kan man ikke have i Fred.

C. Markjorderne, disse ere inddeelte i 6 Marker i Hallenskov, Nye Hestehauge, Høe og Ørnebjerg, Pløie- og Græsholmene; de fire sidste udgjorde Jorderne til Ørkildslot og Bye, og bære derfor endnu Navn af Ørkildsfang; af Ørkildsbye er alene tilbage tvende Vindmøller, som tilhøre Hvidkilde. – Disse Jorder har Byen erhvervet sig, dels ved Hævd dels ved Kjøb. De fleste af Byens Jorder have i Oldtiden været begroet med Skov, som tilhørte Kongerne, og da man ingen Priis satte paa Skovgræs, tog Byen samme i Besiddelse, og har derved faaet Hævd paa Grunden og Underskoven, hvortil regnes Torn, Hessel og Elle. I disse Rettigheder er Byen stadfæstet af de fremfarne Konger. Som Træerne i Skoven forsvandt, blev Jorden optagen til Dyrkning; paa denne Maade ere de tvende Marker, Hallenskov og nye Hestehauge, kommen til Byen, og staae endnu i Skovskylds Hartkorn.

1765 den 30 Novbr. Solgte Kongen sine Skove omkring Svendborg for den ubetydelige Kapital 21, 890 Rdlr., men forbeholdt Byen sin Græsningsret med Underskov. Blandt Kjøberne af disse Skove var Kammerherre Niels Juul til Thorseng, Lehn til Hvidkilde, og nogle Borgere i Byen. Dette Fælleddskab, at nogle eiede Grunden og andre Træerne, gav Anledning til bestandig Trætte, især med Niels Juul for sin Skovpart, gamle Hestehauge; i hvilken Anledning jeg finder at han har stevnet Byen til Thorseng Birk, Svend-

36

Borg Byeting og Gudme Herreds Ret, og at disse Processer foraarsagede Byen en Udgift af 400 Rd. Men alle disse Stridigheder bleve af hans Enke strax bilagte, hvortil hans Broder, som var Stiftamtmand, ei lidet bidrog. Bemeldte Niels Juuls Enke arbeidede meget paa Magelæg med Byen for dens Græsningsret, men alle Bestræbelser vare frugtesløse. Endelig blev Magelæget bragt til Virkelighed de 12 Octbr. 1789 med nuværende Thorsengs Eier og daværende Byefoged Uldahl paa Byens Vegne, saaledes at Træerne i fem Aar skulde bortryddes af den halve Grund og denne overlades Byen til frit Brug, hvorimod Skoveieren maatte indhegne den anden halve Deel til Fred, og at Byen frafaldt sin Ret til Grunden i denne, dog at

de Huse og Gaarde, som byggedes i den, skulle ansee Frue Kirke i Svendborg for sin rette Sognekirke. Derved hævedes alle Stridigheder.

1796 købte samtlige Markeiere de Skove, som nogle af Byens Indvaanere havde købt i Hallenskov og Høemarken, og ved at borttrydde Strøe-Træerne, og bestemme Fredskovslinien skaffede de sig selv Vederlag for Græsningsrettigheden.

1806 fandt Magelæg Sted med Hvidkilde Eier om Byens Græsningsret i Græsholmene; dette skeete efter Skovforordningen af 1805. Ved dette skeete Magelæg erholdt Byen 162 Tdr. Land ryddet for Skov. Efter samme Grundsætninger i Pløielholmene og Sofie-Hauge, dog forbeholdt Markeierne sig Gjerdselskoven. Ved dette Magelæg erholdtes 40 Tdr. Land. Saaledes har da Byen ved Hævd erhvervet sig ei alene de tvende Marker, Hallenskov og nye Hestehauge; men ogsaa større Stykker i de andre fire Marker.

37.

Da Ørkildsslot med Bye i Grevens Feide 1534 var bleven ødelagt af Svendborgerne, og ved Reformationen Jorderne, som geistligt Gods, draget ind under Kronen, bleve alle disse Jorder, som udgjorde de fire Marker: Høemarken, Øxnebjerg og begge Holmene, udleiede under Benævnelse af Ørkildsfang; men 1566 bleve de overladte Byen til stadig Leie, dog hvor stor den aarlige Leie har været, har jeg ingensteds kunnet finde. Efter Borgernes Ansøgning af 10 Septbr. 1688 bleve disse Leiejorder forundt Kjøbstadsrettighed.

Da Kong Frederik den Fjerde havde endt den svenske Krig, besluttede han at indrette sine Godser i Fyen til Rytterdistrikter, og tilbød Byen de af sine Jorder til købs, som den hidtil havde havt i Leie. Til at forestaae denne Handel udnævnte Kongen Amtmændene i Assens og Nyborg Amt, samt Krigs- og Landkommissairen i Fyen som Kommitterede, og skulde disse tillige forsætte en Grundtaxt over Byen. Ved denne Kommission bleve alle Gaarde og Huse satte i Grundtaxt for 1215 1/6 Rd.; men efter hvilke Grundsætninger denne Taxt er lagt, har jeg intet kunne finde om, da det ei vides, hvor Raadstueprotokollerne fra 1700 til 1745 ere. Byen var misfornøiet med Ansættelsen, og Kommissionens Forhandlinger indankedes til Høiesteret, og da der 1723 var fældet Dom, blev Grundtaxet samme Aar antaget, som anført, og enhver Gaard og Huus i Byen blev efter samme tillagt Jord i Marken, og udredede i Forhold hertil sin Deel af Kjøbesummen. Gaard- og Huuspladser, som efter denne nye Grundtaxt blev tillagt Jord i Marken, bare i alt 153. Ved Udskiftningen af Markjordene 1804 vare Lodseierne 208; men ved Græsholmenes og Pløielholmenes Udskiftning i 1818 have mange solgt sine Rettigheder, saa der var kun 107 Lodseiere, og deraf

38.

vare endog nogle Udenbyes, hvilket er stridende mod det Kongelige Skjøde og Byens Privilegier. Førind Byen erholdt Jorderne tilkøbs, vare og i Leietiden deelte i 100 Parter og disse tilhørte visse Familier, som ved Salget tabte dem. Byen erholdt disse Jorder for den ubetydelige Kapital 833 1/3 Rd. i Kroner, der var 40 Rd. for hver Tønde Hartkorn, som Jorderne 1664 vare ansatte for. Des tode nemlig for 30 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdkr. 1 Alb., men efter den senere Matrikulering ere de ansatte til 38 Tdr. 2 Skpr. 2 Alb.

Det Kongelige Skjøde er udstædt den 28 Marts 1724 og tilholder, at Jorderne ei maae sælges fra Stederne; det findes anført under Bilag 2. Foruden Kjøbesummen til Kongen, maatte Byen indløse Jorderne fra dem, som havde samme i Brug, samt betale Kommissions-Omkostninger og Høiesteretsdom; paa denne Maade kom de i alt til Beløb 4650 Rd. 2 Mk. 3 pz. 4 P., hvilket efter Ligning, forfattet 24 Mai 1723 af Magistraten og de 8 eligerede Mænd, udgjorde 3 Rd. 5 Mk. paa hver Rigsdaler af den nye Grundtaxt.

I Anledning af Forordningen af 1 Octbr. 1802 befandtes Markjorderne ansatte for 831 Tdr. 5 Skpr. 2 Fdkr.; Vængerne for 153 Tdr. 7 Skpr. Det Hele til 985 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. geometrisk Maal, Veie, Grøfter og Skove fraregnede.

Markjorderne ligge alle Nord til Østen for Byen, og grændse mod Tvede og Skaarup Marker. Til de yderste Jorder fra Byen er næsten en Miil. Førend Skovene bleve borthuggede, vare Markjorderne ansatte til 600 Hoveders Græsning, men siden de bleve udskiftede, fødes der et langt større Antal paa dem.

39

Alle de Jorder, som høre Byens Indvaanere til og kan dyrkes eller dertil anvendes, udgjøre i Areal og Hartkorn:

- A. Vibelterne 57 Tdr. Land g. Mk. har ingen Hartkorn
- B. Vængerne 200 Tdr. Land g. Mk. 24 T. 7 G. 3 F. 2 Al.
- C. Markjord 1200 Tdr. Land g. Mk., 38 T. 2 S. – F. 2 Al.

I alt: 1457 Tdr. Ld. g. M. 63 T. 2 S. - F. 1 A. Hartkorn
men deri afgaaer for Veie og Grøfter 321 Tdr. Land.

I Markjorderne herefter især det røde Skovleer, tildeels Sand og god Muldjord; de ere tjenelige til alt Slags Sæd.

Af Tørvemoser eier Byen fem med Sætterum, nemlig; paa Hallenskov, Nyedamsmose, i Høemarken Langemose, i Græsholmene tre smaae Moser. Disse Moser udgjøre tilsammen 55 Tdr. Land geometrisk Maal.

Foruden ovenanførte Jorder have adskillige Borgere i Byen, især af Handelsklassen, siden 1806 tilkjøbt sig Parceller af Selveiere i Bondebyen Tvede, hvis Marker grændser mod Svendborg Jorder. Disse saaledes købte Bondejorder ugjøre over 200 Tdr. Land, og e dyrkes i Fælledskab med Borgernes egne Marker. Man kan ikke nægte, at disse Jorder have vundet ved at komme i Kjøbstedmændenes Værge, hvilket deres Kultur og nærværende Tilstand noksom udviser; men ligesom det nægtes Udenbyes at bruge Byens Jorder – i hvilken Anledning Byefogden aarlig skal tilstille Rentekammeret et Tingsvidne – saa ledes synes der ikke billigt at trække Bondejord ind under Byens Avlsbrug, saameget mindre som Svendborg selv har Overflødiged af Jorder. Kjøbstedmanden forlader derved sin egentlige Dont, som er Handel, Fabriker og Haandværker, og

40.

ikke Avlsbrug; Landmanden berøves derimod Jordbruget, som er hans egentlige Næringsvei. Folkemængden formindskes derved; thi f. Ex. paa de ommeldte 200 Tønder Land kunne 50 Huusfamilier have deres Udkomme. Som det forbydes Landmanden at bruge Kjøbstedjorder, burde et ogsaa forbydes Kjøbstedmanden at købe de omliggende Bønderjorder, naar han ei lod dem bebygge. Dette har ogsaa en af Byens Handlende her indseet, og derfor bygget et Huus paa sin købte Lod, og der nedsat en Familie. Adskillige Borgere have og aarlig leier Præsten i St. Jørgens Sogns Gaardsjorder, som ogsaa grændse nær til Byens. Naar disse Kjøbe- og Leiejorder lægges til Byens egne Jorder, saa skjønner man deraf, hvor stort et Avlsbrug Byen har, og dette i Forbindelse med dens udstrakte Handel og Haandværker, bidrage ei lidet til at saamange af dens Jorder ligge udyrkede.

Skove mangler Byen ikke; Malerier have betydelige Skove, som alle ere indhegnede og satte i Fred, nemlig: Hallenskov, Høemarken ved Skaarupstente, og Kobberbroen. De staae for 12 Tdr. 2 Skpr. Skovskyld og udgjøre 121 Tdr. Land g. M. Disse Skove købte Byens 1796 for 14,000 Rd., i hvilken Kjøbesum var iberegnet tvende Skovfogedhuse, Ved strax at sælge Strøetræerne og bestemme Fredskovslinien, indbragtes Kjøbesummen, saa Skoven efter to Aars Forløb havde betalt sig selv, og desuden udredet Skatter og Lønninger, som hvilede paa den med andre Udgifter, saasom 1798 for nogle spanske Søfolks Befordring til Kiel den Summa 47 Rd. I Aaret 1799 havde den alt en rentebærende Kapital af 3000 Rd.

Skovene bestyres af Byefogden, de sex eligerede Mænd, og Byeskriveren er Regnskabsfører, hvorfor

41.

han nyder aarlig 15 Rd. Skovkassen har et Skrin med tre Laase, hvori dens Obligationer og Penge gjemmes, Byefogden har den ene Nøgle, de eligerede Mænd den anden og Byeskriveren den tredje. Enhver, som har Grund i Marken, har ogsaa Part i Skoven, og det saaledes, at Skoven er deelt i saamange Parter som Byens Grundtaxt har Rigsdalere. Kjøbekontrakten over Skovene er affattet 11 Mai og Skjødet 19 Decbr. 1796; det findes blandt Bilagene under No. 3.

Skovens Kapital er nu 3804 Rbd. S. V., som staaer paa Rente hos Byens Indvaanere, og 500 Rbd., hvorfor haves en Kongelig Obligation; dette udgjør i alt Kapitalen 4304 Rbd. S. V. Skovenes aarlige Indtægter ere:

1. Skovauktionen, hvortil Træerne iforveien stemples af Byefogden og de eligerede Mænd, efter Raadførsel med Skovfogden, dog er det Ingen tilladt at købe ved Auktionen uden alene Byens Indvaanere.
2. Rentepenge af udestaaende Kapitaler.

Udgifterne ere: Skatter og Rigsbankrenter af Skov og Markjorder *, Gadernes Broelægning, Skovfogdernes og Regnskabsførernes Lønning. Regnskabet slutes til Nytaar; det skulde egentlig oplæses den Dag Næringstaxten bekendtgjøres; men Oplæsningen skeer nu hvert Aars 2 Januar. Byefogden og de eligerede Mænd udnævner sine Borgere og tvende af de eligerede Mænd til Revisorer. At Byefogden har faaet Deel i Skovenes Bestyrelse er fordi daværende Byefoged Uldahl

Dog bør anmærkes, at der gives de som eie Gaarde og Huse i Byen, dog uden Grundtaxt eller Andeel i Byens Mark og Skove, imidlertid nyde de dog deres Gadepart brolagt for Skovkassens Regning.

42.

var den største Lodseier, da Skovene bleve købt, og alt saa af den Aarsag blev overdraget Bestyrelsen af Interessenterne; det er ellers hans Embede uvedkommende, og da nuværende Byefoged ingen Lod har i Skoven, saa er det kuns ved Skik at han har faaet Deel i Bestyrelsen. Skovene ere i god Fred, og en Skovfoged holdes, som har frit Huus med 3 Tdr. Land og aarlig Løn 30 Rbd. Skovfogden har ingen ordentlig Instrux, thi Skovene bestyres efter mundtlig Ordre.

Skovene ere ikke deelte i Hugster; man kan derfor ikke sige hvad de aarlig afgive. Man hugger nu i dem, som man behøver Penge til Skatter og Gadernes Brolægning, og Vedkommende i Byen, som have købt Træer ved Auktionen, have upaanket ladet dem henstaae flere Aar til Skade for Skoven. Med Skovfogden kan, efter nuværende Indretning, intet tilbørligt Opsyn

ventes; thi Byefogden har sine Embedsforretninger at varetage, og de eliderede Mænd maa passe deres Næringsveie. Det vilde derfor være fordeeltigere for Skoveierne – hvoriblandt ere mane Embedsmænd samt begge Præsterne og Fattigvæsenet – om en Kommission af Kyndige blev udnævnt til Skovenes og Tørvemosernes Bestyrelse og Skovene inddeeltes i visse Hugster, saa man kunde vide hvad Fordeel Skovene aarlig kunde afgive, kort, at en god Skovkultur blev indført. At der til Regnskabets Revision altid udnævntes en af de Embedsmænd, som havde Deel i Skoven, samt en Borger, og at Regnskabet, naar det var revideret, af andre blev dediceret, hvortil ligeledes maatte udbævnes en Embedsmand og en Borger. Endelig burde Regnskabet trykkes og meddeles enhver Skoveier. Af Skovene burde ingen andre Udgifter finde Sted, end dem, som hørte til deres Konservasjon, Skovfogdens og Regnskabsførerens Lønninger. Ren

43

terne af de nu udestaaende Kapitaler skulde oplægges, Resten af Indtægten deles engang om Aaret mellem Eierne efter Gundtaxten. Paa denne Maade vilde Skovene blive ordentlig bestyrede, da Kommissionen, som det blev betroet, maatte være ansvarlig derfor, og Embedsmændene ikke være udelukte fra Bestyrelsen af deres Eiendom, som hidtil har været Tilfældet, da disse ikke møde ved Raadstueforsamlingerne. Stederne i Byen vilde derved vinde i Værdie, da man kunde beregne deres Fordeel af Skovene efter deres Grundtaxt.

Tørvemoserne kunne aarlig afgive 1500 Læs Tørv, ogsaa disse burde staae under samme Bestyrelse som Skovene, og der burde udvises Pladser, hvor Tørven skulde skjæres og hvor den kunne hensættes til Tørring, samt Vandets Afledning og Gravenes Fyldning paasees. Skjæring og Røgtning burde skee paa Eiernes fælleds Regning, for at skaffe Byens fattige Dagleiere en Fortjeneste. Derefter burde Tørven ved Auction sælges til Byens Indvaanere alene, og efter Udgifternes Fradrag Resten deles ligesom Indkomsterne af Skoven.

Byen vilde derved rigelig forsynes med Ildebrand og Skovenes vilde bedre konserveres.

Foruden disse Skove, som tilhøre samtlige Byens Markeiere, have tre Mænd en liden Eiendomsskov i Pløiehølen, kaldet Rottefælden, og da den ligger nær ved Byen tjener den Indvaanerne til Sommerfornøjelse; den er nu taget i Fred, efter et Vederlag er givet Markeierne for Grunden og Græsningsretten, overeenstemmende med Skovforordningen.

Af Aaer og Indsøer har Byen ingen af Betydenhed, dog mangler ingensteds Vand i Markerne til Kreaturenes Vanding.

Byen eier paa sine Marker tvende Stampemøller til Brug for Feldberedere.

44.

§ 8.

Byens offentlige Bygninger.

1, Raadstuen, ligger midt i Byen, paa det store Torv, den er en gammel Bygning af Bindingsværk, to Etager høj; den er bygt i Kong Frederik den Andens Tid, 1586; hans Navn staaer over Porten.

Den er repareret 1737 under Kong Kristian den Siette, og hans Navn er ligeledes indhugget over Porten. Den gamle Bygning er opført af Tømmer, som har været brugt i andre Bygninger, ventelig i de nedbrudte Klosterbygninger og Ørkildslot, thi det er endnu synligt af Stolperne og den gamle Skrift, som adskillige Steder findes anført; alle Vinduerne ere gamle Blye-Ruder, halv gjennemsigtige, bemalede med de gamle Præster og Raadmænd, kuns faa ere tjenlige til

at oplukke. I den nederste Etage er Bolig for Arrestforvareren med Opgang til øverste Etage, Port, hvori Byens Veierbod holdes, Gaardsplads, fem Arrester, Vagtstue og en dansk Skole med Bolig for Læreren; desuden har den en liden Hauge ved Gaarden. I øverste Etage er den gamle Tingstue, et borgerligt Strafværelse, en stor Sal 25 Alen lang og 10 Alen bred, Borgemester med Raads Forsamlingsværelse, som bruges nu til Bye- og Herredstinget; det første holdes om Mandagen og det sidste om Torsdagen. Fra denne Sal er taget at Aflukke til Byens Archiv.

2. Sprøitehuset, en Bindingsværks-Bygning, ligger paa Torvet lige for Raadstuen, er af nye opført 1776; det har tvende Porte, hvori Byens Sprøiter med Brandredskaber opbevares. Raad- og Sprøitehuset ere under eet assurerede for 1040 Rbd.

45.

3. Skolebygninger, deraf eier Byen kuns een, som er den gamle latinske Skole, der ligger ved Klosterkirken, den har i de ældre Tider udgjort endeel af Graabrødre Kloster. Det er en 2-Etage grundmuret Bygning, 27 Alen lang og 15 Alen bred; i den nederste Etage er hvælvede Kjeldere; i den øverste Etage har Degnen til Frue Kirke fri Bolig, bestaaende af Skolestuen, tre Værelser og Kjøkken, Til Bygningen hører tvende smaa Hauger. Frue Kirke vedligeholder den og betaler dens Skatter. Den er assureret for 800 Rbd.
4. Kirkerne i Byen ere tvende Sognekirker og Klosterkirken, en Levning af Graabrødre Kloster, ved hvilket den er bygt; men Klosteret selv er nu privat Mands Eiendom.

A. St. Nicolai Kirke er upaatvivlelig Byens ældste Kirke, opkaldt efter de Søfarendes Skytshelgen, Nicolai Hellevad, foregiver at den er bygt af Valdemar den Anden; men den har alle Kjendetegn paa at være ældre, baade af dens Beliggenhed og svære Mure. Den er en gammel gothisk Bygning, og ligger, som der meste af Sognet, meget lavt; thi uagtet Kirkegulvet ved Gravenes Opfyldning 1805 blev betydelig forhøiet, ligger det dog endnu under Gadens Overflade. Den har tre Gange; den mellemste, fra Indgangen ved Taarnet til den østre Gavl, er 65½ Alen lang, 13 Alen bred og fra Gulvet til Hvælvingen 17 Alen høj; de tvende Sidegange kaldes Kapeller og ere senere Tilbygninger; det ene bærer Navnet Birgittes og det andet St. Gjertruds, disse ere 30 Alen lange og 9 Alen brede, og i de katholske Tider have de havt egne Altere. Maaskee Navnene ere efter tvende Søstre, som have

46.

Skjenket deres Formue til Kirken. Kirken har et Sakristie med Trægulv og Kjelder under, det er tilbygget Koret, og Præsten har derfra sin Udgang. Ved dette er en Bindingsværks-Bygning til Materialiers Bevaring. Paa Kirken ere trende Hovedindgange, tvende mod Nord og en paa den vestre Ende; der har desuden været tvende paa søndre Side, men disse ere nu tilmurede. Hvad Tid dette er skeet vides ikke; den ene Dør var fra Koret, den anden nede i Kirken.

Man maa formode, at Sognet i de ældre Tider har været mere bebygget paa den søndre Side end det nu er, og at da Daaben anbragtes i den søndre Gang, er Døren bleven tilmuret, og at den anden blev tilmuret da Præstegaarden blev solgt og Præsten ei længere boede der. Folkesagn vil sige, at Søren fra Koret er bleven tilmuret engang, da tvende Ægtefolk for Alteret ere blevene adskilte, og udgaaede hver af sin modsatte Dør, hvilket ansaaes som et Symbol paa, at de ei mere skulde forenes.

Kirken har tilforn kuns havt eet Taarn, men 1763 fik den et Spiir, tækket med Blye, saa Taarnet med Spiir nu gjør en Høide af 80 Alen. I Taarnet hænger 3 Klokke, tvende store og en mindre.

Den ene er støbt 1575, den anden 1516, omstøbt tre Gange, nemlig 1749, 1767 og 1790. Den tredje, der er meget liden, har ulæselig Munkeskrift. Den største bruges af Vægterne til at ringe paa og af Vagt, som skeer Kl. 3 om Morgen og 10 om Aftenen, samt i Ildebrandstilfælde. I Taarnet er et Seierværk, som slaar Timer og Qvarter og gaaer i 8 Dage; det har Viser mod Nord og Vest. Altertavlen forestiller et Tempel, hvor de vigtigste Handlinger i Christi Liv ere forestillede, den er malet 1787.

47.

Kirkens Ornamentter ere: tvende Fløiels Messehageler, den ene rød, den anden grøn, broderet med Guld; trende Alterduge, de tvende med brede Kniplinger ere skjænkede til Kirken 1749 af en Ubekjendt, den tredje er givet af Kjøbmand Hans Thorbjørnsen i Aaret 1759. Et rødt Fløiels Klæde til Prædikestolen.

Til Nadverens Brug haves: en stor forgyldt Kalk paa tre Pægle, paa den findes tvende Ulvehoveder i blaat Feldt; til Kalken er en Fod, hvorpaa findes endeel Munkeskrift. En stor Sølvkande, givet af Anne Riber 1771, vægtig 32 Lod. En Æske til Brødet, givet af Jacob Jensen Samsing 1696, vægtig 13 ½ Lod. En mindre Kalk og Disk til Sygebetjening, givet af Christen Pedersen Hellevad 1629, vægtig 12 Lod. Tvende Messingstager paa Alteret.

Prædikestolen er opsat i Korskirken 1585 paa den findes en Messingarm til tvende Lys, et Timeglas. Den er siret med adskillige bibelske Vers, og bekostet opmalet tilligemed Indhegningen om Koret Aar 1749 af Raadmand Knud Graae.

Døbefonten stod før nede i Kirkens søndre Gang, og var indhegnet med et Tralværk, hvorpaa de tolv første Præster efter Reformationen vare malede alle i fuld Korpus. Døbefader er af Messing med Munkeskrift, Ave Maria, og en flakt Ørn i Midten; det er givet af Valkendorf. Ved Kirkens Reparation 1811 blev Døbefonten, som er en svær Sandsteen, opflyttet i Koret, hvor den nu staaer.

Kirken har et godt Orgel med 17 Stemmer, det er givet af Menigheden, som erfares efter en Indskription paa samme saalydende:

48.

Enhver, som løste for sin Pung
Og hjalp mig til at lyde,
Rig, Fattig, Gammel eller Ung,
Den vil jeg Takken yde.
Nu skal hver Pibe i mig er,
Jeg har ei anden Tinge,
Istemme ret paa sin Maneer
Guds Ære at udsiunge.

I Kirken ere 15 Lukkede Stole, bekostede af Menigheden, med de betage baade Lysningen for Kirken og Kysen fra Præsten.

Kirken har trende Lysekroner af Malm. Den i Koret givet af Jomfrue Vita Biering 1715, og de to midt i Kirken ere skjenkede, den ene af Frue Anna Margretha Halverskov, den anden af Frue Helle Trolde.

Over Korsdøren er et Billede af Træe, som forestiller Jesus paa Korset, og tvende smaae Malerier, hvoraf det ene forestiller en Mand med en Hane, som Sindbillede paa Aarvaagenhed, og det andet Lazarus, som slikkes af Hundene.

Blandt Begravelserne udmærker sig Frue Inger Valkendorfs og Knud Urnes til Søegaard af 1559, Viceadmiral Kønnings af 1749; en Liigsteen med de Urners og Valkendorfsers Vaaben og en Person udhuggen i geistlig Dragt ned en Rosenkrands om Halsen; en dito over Byens sidste Borgemester, Mads Tønnesen Rosenberg, 1756; en dito over Kommandeur Jochum Friis; en dito i Muren ved Alteret over Præsten Laurits Nielsen Hellevad, hvorpaa læses, at han har havt fire Koner og været Præst ved Menigheden i 50 Aar, fra 1627 til 1677. Den, som ønsker udførligere Efterretning om de Begravede, vil finde samme i Odense Adresse-Avis for 1776, No 37.

49.

I Kirken findes et skjønt Oliemalerie over Hans Morsin, Præst til Laudet paa Thorsend, det forestiller ham og Kone med fem Sønner og en Datter, samt tre mindre Børn, som døde i Barndommen; dette Malerie viser Thorsengsdragten paa den Tid.

I Sakristier er et stort Skab, hvori Altertøiet gjemmes, og en gammel Bogstoel, som brugtes af Disciplene, naar de holdt Bøn ved Skriftemaal.

Under Sakristiet er en gammel Kjelder, som man vil sige i de katholske Tider har været brugt til Arrest.

Af Bøger eier Kirken: Kristian den Fjerdes Bibel, Luthers Huuspostil, Evalds Kontordants, Hoffmanns Samlinger af Fundatser for Fyen, en Alterbog og en Psalmebog.

Af Brandredskaber har Kirken tvende Brandstiger, 8 Læderspande og tvende Lygter.

Kirken er assureret for 8000 Rbd.

Fra 1805 er ere ingen Liig begravede i Kirken, men alle Gravene ere fyldte.

Kirkegaarden omgiver kun Kirken paa de tre Sider, mod Østen støder den tæt op til en Kjøbmandsgaard, hvis Grund i ældre Tider er kjøbt fra Kirkegaarden, da man ved Grundens Lægning til et Bryggerhuus fandt Liig. Den søndre og vestre Deel af Kirkegaarden bruges til betalende Liig, den norde derimod til Fattige. Uagtet Kirkegaarden ved Liig er opfyldt næsten halvanden Alen over Gadens Overflade, og intet Liig kommer dybere ned, staae dog Graverne om For- og Efteraar fuldt med Vand, saa Ligene snarere druknes end jordes, hvilket er et ubehageligt Syn for de Efterlevende. Jordlaget er Blaaleir, hvori stedse findes Brakvand, hvilket

50.

I øvrigt vise sig allevegne i Sognet, og røber sin Forbindelse med Stranden. Til denne Kirke har Thurø været henlagt, indtil den fik sin egen Kirke 1640.

Kirkens Indtægter og Udgifter i 1817.

Indtægt:

	Sedl. Og Tegn. Rbd. Mk. fz		
No. 1. Renter af dens Kapital 300 Rbd S. V.	16	5	7
No. 2. Leien af Vænget 3 ½ Td. Land 20 Rbd. S. V.	37	3	-
No. 3. Kirkens Tiende af 591 ¾ Rd. Grund, betalt efter Forening med 1 Skp. Byg af hver Rigs- dalers Grund, og af Vængerne 61 Tdr. 1½ Skp Med 1 ½ Skp. Korn, halvt af Rug og Byg for hver Tønde Land, med Penge efter Kapitels- taxten; og in natura af 7 Rdls. Grund og 18½ tønde Land i Vængerne, udgjør i alt	1086	5	14
No. 4. Jordskyldspenge	7	-	-
No. 5 Tavlepenge	62	-	2
No. 6. Stoleleie	95	3	9 ½
No. 7. Kopulationspenge	9	-	-
No. 8. For Jord til Liig	92	4	14
No. 9. For Klokkernes Ringning	131	1	8
No 10. Godtgjørelse af Rigsbankrente fra 1813 til 18 17.	44	1	10
I alt	1583	3	1

Udgift:

No. 1. Amtsprovstens Løn 1 ½ Tdr. Byg Landemods-Expenser og Kirkesyn	28	3	8
No. 2. Kirkens Lysepenge til Skolerne 6 Rbd S,B,	11	1	8
No. 3. Klokeren for Ringning	11	1	8
No. 4. Stiftsrevisors Løb	10	3	1/3
No. 5 Organistens Løn 16 Rbd, S. V.	30	-	-
No. 6. Stadsmusikanten, for Musik i Kirken paa Høitiderne, 6 Rbd, S, V, er	11	1	8
No. 7. Kapellanens, nu Skolevæsenets-Huusleie 12 1/3 Rbd, S, V, er	23	-	12
No. 8. Renter af den gamle Præstegaard, som er solgt, og Stipendiepenge 4 Mk., i alt 28 Rbd, 50 pz S. V.	53	2	14
No. 9. Bælgetræderens Løn	7	3	-
No. 10. Vægterne for Opvarthning ved Gudstjenesten	1	1	8
No. 11. Værgens Løn	5	-	-
No. 12. Rigsbankrente og Brandhjælp	24	3	4
No. 13. Vægterløn af Kirkens Assurance 8000 Rbd.	34	-	-

No. 14. Brandhjælpspenge	12	3	-
No. 15 Skat af Kirkens Tiende for 5 Aar	83	1	15 1/7
No. 16. For Brød og Viin	32	5	4
No. 17. Degnens Stipendier 9½ Mk. S. V.	2	5	13
No. 18. Reparation paa Kirke og Gaard	745	5	6
Summa Udgivt:	1244	-	152/7
Indtægten var	1583	3	1
I Behold:	339	2	1 5/7

52.

Desforuden eier Kirken en Kapital paa 300 Rbd. S. V., som staaer paa Rente.

Til St. Nicolai Sogn har tilforn hørt 661 Rdlrs. Grund, men ved et Kongeligt Reskript ere begge Sognene i Byen gjorte lige i Grund, saa det nu kuns er 606 2/3 Rdlrs. Grund; af disse eier Præsten de 8 Rbd., som er tiendefrie.

I Vængerne har Kirken Tiende af 80 Tdr. Land; Tienden deles lige imellem Kirke og Præst, dog har Præsten ene Tienden af Boghvede og Bælgfrugter, samt af Føl, Bier, Gjæs ec. Af en gammel Regnskabsbog erfarede jeg, at 1754 blev Kirkens Tiende ved Auction overladt Præsten Storm for 19 Rd. 88 pz. men Aaret efter sank den ned til 18 Rb. Fra 1757 til 1765 havde Kammerherre Niels Juul til Thorseng Kirketienden for 26 Rd. 24 pz. aarlig, og finder jeg at Tiendeafgiften ofte er betalt for tvende Aar paa engang. 1785 fik Byefoged Uldahl Kirkens Tiende paa Levetid for 70 Rd. aarlig. 1806 fik Sognet den selv i fem Aar for 105 Rd. aarlig. I 1813 steeg den til 500 Rd. Nu er den ved Forening 1816 overladt Sognet for 1 Skp. Byg af Rigsdalers Grund i Marken og 1½ Skp. Korn, halvt af Rug og Byg for Tønde Land i Vængerne, at betales med Penge efter Kapitalstaxen 14 Dage efter at samme er sat. Dog er der 7 Rdlrs. Grund i Marken og 18½ Tønde Land i Vængerne, hvorom ingen Forening er truffen.

Naar Kirkens Tiende engang udbringes til dens sande Værdie, vil den udgjøre 70 Tdr. Rug og 70 Tdr. Byg. Jordskylden har sin Oprindelse fra Pladser, som ere bortsolgte fra Kirken.

Knud Graas Enke har ved Gavebrev 1767 givet Kirken et Vænge paa 3½ Tønde land, som haves til Leie af Giverindens Familie for 20 Rbd, om Aaret;

53.

i sin Tid vil dette blive forøget Indtægt for Kirken. Giverinden har paalagt Kirkens Inspektører at paasee, det til Kirkens Nytte anvendes, og aldrig derfra afhændes.

De, som have givet Gaver til Kirken ere: Knud Knudsen Raadmand, 26 2/3 Rd.; Organist Rasmus Møller til Orglets Vedligeholdelse 33 2/3 Rd.; Doctor Peder Jespersen Histruer 1725,, 112 Rd.

1765 havde Kirken samlet en Kapital af 2000 Rd., men da der samme Aar blev bekostet Spiir paa Taarnet, blev dens Formue ei alene fortæret, men den blev endogsaa bragt i Gjæld. Den har nu atter samlet noget, men det vil i Aar medgaae til Spirets Reparation.

Oprindelsen til de Penge, Præsten nyder af Kirken, er følgende: deels Renter af hvad den gamle Præstegaard blev solgt for, deels Jorder, der laae til den og først 1734 blev solgt for 100 Rd., deels fra St. Anna Kjøbmandslaug; hvilke Indtægter benævnes saaledes: I Huusleie 25 Rbd., Renter af Jord og Græsning 2 Rd. 88 pz., Stipendier 4 Mk., i alt 28 Rbd. 50 pz.

Kapellanens Huusleie var til 1756 kun 5 Rd. 2 Mk., som er Renter af den Kapital, hvorfra et Huus med Haugeplads og 2 Rdlrs. Grund i Marken blev solgt; men samme Aar blev den ved et

Reskript forøget til 12 Rd. 2 Mk.; disse med Kapellaniets øvrige Indkomster ere nu henlagte til Byens Skolevæsen.

Angaaende nogle flere i Regnskabet anførte Poster kan bemærkes:

De lukkede Stole i Kirken bortleies ved Auction, naar de blive ledige, og Pladserne i de aabne Stole bortleies for 3 til 1 Mk., som de ere nærmest Koret eller Prædikestolen. For Jord til Liig betales 3 Rd., for et Barn under 10 Aar det halve.

54.

Nicolai Kirkegaards Utilstrækkelighed og Uduelighed til Begravelsesplads, vil ved Forslag til en nye Kirkegaard nærmere oplyses.

Kirkens nuværende Værge er Hr. Kjøbmand Hans Madsen.

De Bøger, som ere i Kirkeværgens Haand, ere: en Regnskabsprotokol, begyndt 1734, samt den nu brugelige fra 1774. Den første er authoriseret af Præsten Frederik Kristian Varde; den sidste af Kirkens Juspeltører, Præsten og Byefogden. En Protokol over Stolene i Kirken og Gravstæderne, indrettet og authoriseret af Biskop Lodberg; en Kirkelade til derudi at nedlægge Kirkens Penge, Obligaationer og Adkomstbreve.

B. Byens anden Sognekirke kaldes vor Frues, der ligger midt i Byen paa en Banke bag ved Raadstuen og det store Torv; den er bygt af Valdemar den Anden paa det gamle Vartaarns Ruiner. Den er en Korskirke, ret smuk, og fra Kirkegaarden haves skjøn Udsigt over Byen og Sundet; men den er baade mindre og ei af saa gammel Bygningsmaade som den forrige. Den har et Taarn med skjønt Spiir, som tjener de Søfarende til Mærke ved Gjennemseilingen i Sundet. Spiiret fik Kirken strax efter Grevens Feide; men af nye er det sat istand 1768 og da belagt med Blye, som kostede Kirken 1680 Rd. I Taarnet er et 8-Dages Seirværk og fire Klokker; den største støbt 1654; den anden har ulæselig Skrift, dens Støbeaar kan ei udfindes; den tredje støbt 1505; den fjerde er uden Paaskrift. Med sidde Klokker ringes kl. 5 om Morgen, 12 om Middagen og 7 om Aftenen. Kirkens Hovedgang er 41 Alen, Korsgangen ligesaa. Paa Kirken er fire Hoveddøre, mod Sonden, Vesten og Norden, desuden en for Præsten paa Nordsiden fra Sakristiet. Koret er lidet og Altertavlen gammel,

55.

hvilende paa fire Piller med gudelige Inskriptioner og Figurer paa, nemlig paa den venstre Moses med tvende lyse Horn, paa den høire Aron. Paa Kalken, som er stærkt forgyldt, findes afbildet Kristus paa Korset, samt 5 af Apostlerne. Kirken har desuden en Sølvkande, givet af Tolder Friis; to Sølvlysestager, vægtig 128 Lod, givet 1793 af Bager Henrik Fich; een mindre Kalk og Disk til Sygebetjening, givet af Borgemester Rikartsen. Døbefonten stod nede i Kirken, men 1750 blev den flyttet til sit nuværende Sted og indhegnet af Raadmand Pedersen. I Koret kigger begravet Ole Gaas, den ældste Søn af Hans Gaas, som har været Biskop i Trondhjem, Frue Ingerborg Rosenkrands 1594, af skjønt Billedhuggerarbeide, hvori i fuld Ornat. Den er flyttet fra Kirken op til Koret 1768, for at Præsten bedre kunde høres i Korsgangen. 1695 lod Præsten Povel Jacobsen Langeland Prædikestolen pryde med rødt Klæde og Fryndser.

Kirken har et rummeligt Sakristie med Steengulv.

I Kirken ere tre Lysekroner, et Orlogsskib kaldet den flyvende Hjort, og en Glasstjerne; tre lukkede Stole, en i den vestre Ende af Hovedgangen og to i den nordre Ende af Korsgangen. Den har et godt Orgel, bekostet af Menigheden 1701 og renoveret

56.

1753. Kirken skal i de katholske Tider have havt 6 Altere, nemlig: Hellig Kors, Vor Frues, St. Peders, St. Knuds, St. Hans og St. Annes.

1337 gav Tygge Vimsen og Frue alle Vængejorderne til St. Knuds Alter og Gildelaug, for at det skulde holdes Sjelemesser over Giverne. 1417 er givet til samme Alter og Gildelaug et Stykke Jord, som laae i Holmedrup og Ruskebølle, fra sidste er ved Udskiftningen skeet Udlæg derfor med Jord, som grændser til Svendborg Vænger, og som siden har været overladt Præsten til Leie. Fra Holmedrup derimod nyder Kirken som Vederlag for denne Jord 6 Skpr. Byg, som efter en Landstingsdom hviler paa Bjørnemosegaard.

Kirkens Ornamente ere: Tvende Messehagel, rigelig broderet med mange Rader af katholske Helgen billeder; et Malm-Røgelseskar indsendt til Kommissionen for Oldsager.

Udenfor Kirkens søndre Dør ligger tvende Steenkar, som formodentlig have været brugte til Vievand.

Kirkegaarden ligger rundt om Kirken, dog begravet, da den udgjør Toppen af en Banke, men Grunden er fuld af Rudera fra Oldtidens Taarn og dermed forbundne Bygninger.

Kirken har tilforn eiet Præstegaarden, besørget sammes Vedligeholdelse og udredet den Skatter; men ved Reskript af 24 April 1741 er den bleven fritaget fra disse tvende Byrder, imod at betale daværende Præst Hr. Gregers Hiort for engang 500 Rd. Men den gamle latinske Skolebygning maa Kirken endnu vedligeholde og betale Skatter for.

57.

Kirken er assureret i Brandkassen for 10,000 Rbd. S. V.

Dens Indtægter og Udgifter kan erfares af følgende dens Regnskab for 1817.

Frue Kirkes Regnskab for 1817.

Indtægt:

	Sedl. oh Tegn. Rbd. Mk. pz.		
No. 1. Kirkens paa Rente staaende Kapital 525 Rbd. S. V.			
No. 2. Renter deraf for et Aar	47	-	3
No. #. Leie af Kirkens Jorder i Holmedrup. 6 Skpr. Byg, med Penge efter Kapitelstaxten	9	1	8
No. 4. Leie af Kirkens Vænge fra Præsten Hr. Kundsens, S. V. 4 Rbd., udgjør	7	3	-
No. 5. Kirkens Tiende af 589½ Rdls Grund, efter Forening, med 1 Skp. Byg af hver Rdls. Grund, Betalt med Penge efter Kapitalstaxen i alt	908	4	14
No. 6. Tienden af Vængerne efter Forening	156	4	6
No. 7. Dito af Skovfogdens Jordlod 3 Rd. Grund med 3 Skpr. Byg	4	3	12
No. 8. Tiedende in natura af 9 Rdls Grund i Marken og 19 Vænger	32	-	12
No. 9. Jordskyldspenge 5 Rd. % Mk. 8 pz. S. V.	11	2	3 ½
No. 10. Af Kirkens Blok	70	4	-
No. 11. Stolestadepenge	79	4	2½
No. 12. For Huusbrylluper	9	-	-
No. 13. Jord til Liig	84	2	4
No. 14. For Ringning med Klokkerne	159	2	4
Summa:	1580	3	5

Udgift:
A. Lønninger

	Sedl. og Tegn		
	Rbd.	Mk	pz.
No. 1. Amtsprovsten for Kirkesyn og Landemods- Expencer	25	2	2
No. 2 Synsmændene	4	1	8
No. 3. Kappellaniets Huusleie, som Præsten nyder, er 6 Rdd. S. V.	11	1	8
No. 4. Klokkeren 9 Rbd. 4 Mk. 8 pz. S. V	19	-	6
No. 5. Bælgetræderen	7	3	-
No. 6. Revisorens Løn	3	3	10
No. 7. Organistens Løn 16 RBD. S. V.	30	-	-
No. 8. Stadsmusikantens Løn	12	-	-
No. 9. Degnen Sevels Stipendiepenge 2 Rbd. 2 Mk. S. V.	4	2	4
No. 10. Byens Vægtre for at holde Orden	1	1	8
No. 11. Kirkeværgerens Løn	7	3	-
No. 12. Kirken Lysepenge til Skolerne	11	1	8

B. Skatter.

No. 13. Tiendeskot	28	3	$\frac{1}{4}$
No. 14. Byens Skat efter Assurancen 10000 Rbd	37	2	$6\frac{1}{2}$
No. 15. Skorsteensfeierens Løn af Degneboligen	3	-	-
No. 16. Bygningsskat og Rigsbankrente af Kirke og Skole	38	3	9
No. 17. Endnu Skatter til Byefogden	36	3	11
No. 18. Værgens Tilgodehavende fra for. Aar	274	3	15
No. 19. Til Viin og Brød	69	5	-
No 20. Reparation paa Kirke- og Degnebolig	862	3	2

Summa Udgift:	1488	3	$1\frac{3}{4}$
Indtægten var:	1580	3	5
I Behold	92	-	$3\frac{1}{4}$

59.

Foruden disse 92 Rbd. $3\frac{1}{4}$ pz. R. V., som ved Aarets Udgang vare i Behold hos Værgen, har Kirken endnu paa Rente en Kapital af 525 Rdd. R. V.

Kirkens nuværende Værge er fra 1816 af Hr. Kjøbmand Gomme Gommesen Krøyer.

C. Klosterkirken er bygget i Valdemar den Andens Tid af Graabrødre-Munkene, ved det af dem stiftede Kloster, som ved Reformationen blev solgt, og har endnu Navn af Klostergaarden.

Denne Munkeorden lagde Grunden til Kirken 1237, men først i Kong Abels Tid blev den fuldført.

Kirken er god og har godt Ekko, og Koret er efter dens Størrelse anseeligt; det har 12 Stole paa hver Side, som formodentlig er indrettet til Munkene, og siden brugt af Disciplene i den latinske Skole, medens samme existerede. Altertavlen er af skjønt Billedhuggerarbeide og forestiller

Kristo Lidelse i Urtegaarden. Alterpladen er en stor Granitsteen, godt poleret. Ved Koret er et Begravelseskapel paa Nordsiden 36 Qvadratalen, med Kjelder, hvor man foregiver Kong Abels Søn, Hertug Abel, skal være begravet, hvis Liig endnu forevises, men jeg tvivler om at det er hans, da det venstre Been har været brækker og er skjævt sammensat. Mærkværdigt er det, at næsten alle Liig i dette Kapel ere nedlagt i Humle, som endnu har konserveret sin Lugt.

Kirken er 63 Alen lang og 12 Alen bred; af længden indtager Koret 18 Alen; Fra Gulvet til Hvælvingen er 16 $\frac{1}{2}$ Alen. Den har en Sidegang paa søndre Side, som er 39 Alen lang og 5 $\frac{1}{2}$ Alen Bred.

60.

Til Kirken ere tvende Hovedindgange, en paa den vestre og den anden paa den søndre Side. Desuden en Dør ved Prædikestolen, som er midt i Kirken. Døren gaaer udtill Klostergaardens Hauge, og har formodentlig tjent Munkene til Indgang fra Klosteret. Man finder paa Kirkens Nordside en Mængde Huller i Muren, hvori Helgenbilleder have været opstillede.

Siden Reformationen har Kirken kun's været brugt til Bøn, Uge- og Fastepredikener, saalænge der var residerende Kapellan ved begge Sognekirkerne, samt til Liigpredikener over de, der begravedes. Jeg finder, at Biskop Kingo 1682 der har holdt Liigprediken over en Frue Lytzeau. Ved en Gravs Aabning 1740 fandt man endeel Menneskebeen af usædvanlig Størrelse, samt en Silkehue og et Silkeklæde, som henfaldt i Støv, da Luften kom til dem.

I denne Kirke foregives at have været en Løngang, som maaskee er brugt til eget Brug eller til hemmelig Arresst, der ikke sjelden fandtes ved Klosterne. Kirken har intet Taarn, men i dens vestre Ende hænger en liden Klokke. Den vestre Ende af Kirken ligger mere end 2 Alen under Gadens Overflade, og er derfor meget fugtig, derimod er den østre Ende over 1 $\frac{1}{2}$ Alen over samme, og er derfor meget tør.

I 1805 blev en Kommission nedsat, for at indkomme med Forslag til denne Kirkes bedre Anvendelse. Kommissionen bestod af General Juul, Etatsraad Koefod, Justitsraad og Ridder Bojesen, da praktiserende Læge i Svendborg, begge Byens Præster, Amtsprovst Wedel og Pastor Bredsdorff, Distriktslæge Mure, og Byeskriver Bager, som kommissionsskriver. Denne Kommission skulde tage i Overveilse, om Kirken kunde anvendes til en nye Raadstue, et Sygehuus for Amtet,

61.

en Arbejdsanstalt eller Skole for Byen. Kommissionen indsendte et dobbelt Forslag, et af Hr. Justitsraad Bojesen om dens Anvendelse til Sygehuus for Amtet, og et andet af Amtsprovst Wedel og Bredsdorff, om dens Anvendelse til Skole for byen.

I 1806 foreslog afdøde Amtmand Schumacher at bruge den til en Veierbod og Opslagssted for Transitgods.

Under den nu endte Krig er den anvendt til Arsenal for Søe- og Landetaten, samt til Korn- og Fouragemagasin, og har derved lidt meget indvendig.

Til gudelig Brug som Kirke synes den overflødig, da Byen har tvende Sognekirker, omendskjøndt een, efter Folkemængden, kunde ansees tilstrækkelig.

Ønskeligt var det. om dens Anvendelse snart blev bestemt og realiseret, thi ved saaledes at henstaae, forfalder den daglig mere og mere.

For DHrr. Amtsprovst Wedels og Pastor Bredsdorffs Forslag er især det overveiende: at Kirken er stiftet for Oplysningens og den moralske KulursFremme, og at dette Øiemed bedst synes opnaaet, naar den blev anvendt til Skolebygning, hvilket var saameget mere ønskeligt, som Byen høiligen trænger til en saadan.

Borgerne paastaae, at Kirken tilhører Byen, men deri seile de efter Biskop Münters Efterretninger i hans Reformationshistorie. Rigtignok har Kirken tilforn staaet alene under Magistratens Bestyrelse, men dette er hævet ved Reskript af 4 Novbr. 1814, og den staaer nu, som andre Kirker, under Stiftamtmandens og Biskoppens Direktion, og Præsternes med Byefogdens Inspektion.

62,

Kirken havde gode Indtægter af sine Begravelsespladser, men disse ere nu påhørte. Foruden Renter af dens udestaaende Kapitaler har den aarlig Leie af tvende Vænger, hvis Kjøb- og Gavebrev findes anført i Hofmanns Samlinger af Fundatser.

Efter Reskript af 19 Mai 1809 skulde disse Vænder sælges, men Ifølge Gavebrevet paa det mindre Vænge af 1656, indrettede Inspektionen, at det udtrykkelig deri var forbuden, og at Kirken vilde tabe, om den mistede disse Vænger, siden de begge laae nær ved Byen og altid med Fordeel kunde udleies. Kanceliet bevilgede Inspektionens Indstilling og Kirken beholdt sine tvende Vænger, hvoraf det ene er paa 4 2360714000 Tdr. Land geomestrisk Maal, efter den nye Matrikuleringskommisuiions Opmaaling. Kirken har i aarlig Leie af det største 201 Tønde Hælvten Rug og Byg; af det mindre 10½ Tønder, ligeledes hælvtten Rug og Byg. Kornet betales i Penge efter hvert Aars Kapitelstaxt er sat. Desuden betale Leierne alle skatter af Jorderne samt Rigsbankrenter. Leierne have Vængerne i 6 Aar og ere forbudne at gjøde den tvende Gang i den Tid.

I det mindre Vænge er en Reebslagerbane, og af denne har Kirken i aarlig Leie 5 Rbd.

Kirken er assureret for 4000 Rbd. S. V.

Kirkens Indtægter og Udgifter erfares af, følgende:

63.

Klosterkirkens Regnskab for 1817.

	Indtægt		
	Rbd.	Mk.	Pz.
No. 1. Beholdningen fra forrige Aar	70	4	1½
No. 2. Kapitaler, gamle, 1660 Rbd. S, V., nye, 750 Rbd. R%. B. deraf Renter for et Aar	143	3	-
No. 3. Leien af de yvende Vænger 15½ Td. Rug og 15½ Td. Byg, efter Kapitels- Taxten: Rug 13 Rbd. 71 pz, Byg 8 Rbd. 47 pz	344	3	5
No. 4. Aarligt Afdrag paa en Obligation	50	-	-
No. 5. Leien af Rebsalagerbanen	5	-	12
No. 6. Jordskyld af en Part hos Rasmus Pottemager i Mk. S. V.	-	-	14

No. 7. Laanet til Nicolai Kirke tilbagebetalt	200	-	-
Summa:	814	1	½

Udgift:

	Rbd.	Mk.	Pz.
No. 1. Amtsprovstens Løn samt Vognleie og Kirkesyn	21	-	14½
No. 2. Synsmændene	4	1	8
No. 3. Stiftsrevisorens Løn	39	1	6
No. 4. Degnen Thuge i Huusleie	20	3	12
No. 5. Skolelærer Nielsens Løn 60 Rbd S. V.	112	2	4
No. 6. Gratiale	30	-	-
No. 7. Graverens Løn 1 Rbd S.	1	5	4
No. 8. Skatter til Kongen og Banken	15	-	-
No. 9. Kirkens Lysepenge til Skolevæsenet 6 Rbd. S. V.	11	1	-
No 10. Byeskatte	20	2	6½
No. 11. Reparation paa Kirken	52	3	14
Summa Udgift:	328	4	13
Fradraget Indtægten:	814	1	½
bliver i Behold:	485	3	3 ½

64.

deraf er i Juni Termin 1818 udsat paa første Prioritet i et Huus med Jord og Skovpart paa Thurø den Summa 500 Rbd. R. B. Kirken har nu paa Rente 1660 Rbd. R. B.

Aaret 1815 tiltraadte Forfatteren Inspektionen over Kirken, og i den Tid ere de 1200 Rbd. R. B. udsatte.

I 1807 tiltraadte Forfatteren Inspektionen over Kirken, og i den Tid ere de 1200 R. B. udsatte.

I 1807 tiltraadte Bager Erik Vilhjem Værgemaale efter Kjøbmand Clemmensens, og modtog da Beholdningen i Obligationer 2612 Rdrl., og i rede Penge 146 Rdrl. 6 pz.; men ved Pengeforandringen sank Kirkens Kapitaler ned til de forhen nævnte 1660 Rbdrl. Ved denne Værges Død 1817 blev Kjøbmand Peter Jørgensen beskikket til Kirkens Værges.

D. Ligesom Byen har tvende Sognekirker, saaledes har den ogsaa tvende Præstegaarde, hver med 8 Rdrls. Grund i Byens Marker.

Nikolai fri Præstebolig, laa4 ved Reformationen i Kyseborg, sønden for Kirken, og havde endeel Inventarium af Border, Bænke, Sengesteder og Kar, som en gammel Inventariebog udviser. Men i Krigen far 1658 til 1660 blev Præstegaarden ødelagt, og da Kirken ikke havde evne til ihjen at sætte den istand, blev den solgt, ligesaa lidet, som hvad den blev solgt for, kun af Præstens Indberretning erfares, at han 193 oppebar 18 Rd. af Kirken til Huusleie, der siden er forhøiet til 25 Rd. aarlig. 1734 bleve denne Præstegaard Jorder – der stod for 6 Rdrls. Grund – bortsolgte for 100 Rd.; men Kirken modtog Kpitalen og Præsten blev til Vederlag tillagt 2 Rd. 82 Pz. Aarlig. Saaledes tabte Præsten i Lats Nielsen Hellevads Tid fri Bolig, og har siden med Besværlighed selv maatte forskaffe sig Boepæl.

65.

En gammel Ungkarl ved Navn Herman Vegner Borring, skjenkede ved Testament af 18 Decbr. 1800 sin Gaard med Hauge og 8 Rdrls. Grund i Byens Mark til Præsteembedet ved Nicolai

Kirke, til fri Bolig for Præsten, dog var tilladt en legatorisk Arving, at nyde den til Brug saalænge hun levede. Hun døde i Foraaret 1809, og i Juni Maaned blev den overleveret Forfatteren ved Syn, som findes i Præstearchivet og oplyser i hvad Stand den da var. Gaarden har No 30, og er beliggende paa Hjørnet af Gjerrilsgaden og Badstuestræde, tæt ved Kirken; den er bygt af nye ved Præsten Hr. Hans Frich 1721 paa en afbrændt Plads, og af ham solgt til Legators Fader, Raadmand Borring har købt og tillagt den tvende Stykke Jord til Haugens Forøgelse. Gaardens Skjøder med samt Testamentet ere i Stiftsarchivet, men en Gjenpart af disse ere i Embedsbogen *. Til Gaarden 8 Rdls Grund ligger trede Jordlogger: den ene i Øxenbjergmarken, stor 31,654 Qvadratalen; den anden paa Hallenskoven, 36,128 Qvadratalen, og den tredje i Græsholmene, stor 11,766 Qvadratalen, i alt paa alle tre Steder 79,548 Qvadratalen, i alt paa alle tre Steder 79,548 Qvadratalen, der udgjør lidet over 5 $\frac{2}{3}$ Tønde Land geometrisk Maal. Desuden tilhører Gaarden Part i Byens Skove og Tørvemoser for $8\frac{1}{12}13\frac{1}{6}$ Deel.

Da Præstegaarden modtoges, svaredes der Tiender af dens Jorder, men ved at oplyse, at der laae 6 Rdles. Grund til den gamle, næsten ligesom til den nu

*I 1814 sattes den i beboelig Stand ved et Laan af Stiftets Midler paa 2100 Rbd., som afbetales med $\frac{1}{26}$ Deel aarlig; den bestaaer af 34 Fag Huus, hvoraf 17 ere Udhuse,

66.

Givne Præstegaard, der havde været Tiendefri, beholdtes Tiendefriheden tilbage ved Kancellieresolution af 13 August 1810.

Ved Reskriptet af 1814 er Præstegaarden forundt samme Rettighed som andre Præstegaarde i Kjøbstæderne, og skal, naar den laante Kapital er tilbagebetalt, betales af Mand eft6er Mand med 50 Rbd. S. V. Gaarden er assureret for 1160 Rbd. Sølv.

E. Frue Præstegaard i Frue Stræde, bag ved Kirken; den har stedse været Præstegaard, til den ligger 8 Rdls. Grund i Marken paa tre Steder: i Ørnebjergmarken har den 32,538 Qvadratalen, paa Hallenskoven 38,617 Qvadratalen og i Græsholmene 10,795 Qvadratalen; altsaa 81,950 Qvadratalen, eller 5 $1195/10000$ Tønde Land geometrisk Maal, og samme Deel i Skove og Tørvemoser, som Præsten ved Nicolai, desuden har den et Vænge udenfor Bagerporten paa 6670 Qvadratalen, samt i Leie Kirkens Vænge paa Falkenbjerg, stor $1\frac{430}{14000}$ Tønde Land, hvoraf den nuværende Præst svarer i aarlig Leie til Kirken 4 Rbd. Denne Præstegaard var ved Præsten Gregers Hjorts Tiltrædelse saa forfalden, at den af nye maatte opbygges, og da Kirken, som det paalaae at holde den vedlige, ei havde Evne dertil, blev det ved Reskript af 24 April 1741 bestemt, at Kirken skulde udbetale til Pastor Hiort 500 Rd., og for Fremtiden fritages for dens Vedligeholdelse, og at Eftermanden skulde betale 500 Rd. For disse Penge opbyggede Præsten Hiort 1743 den ene Længde paa 14 Fag, to Etager høi, 12 Alen bred: denne Længde vender med Gavlen til Gaden og med Siden til Gaarden. Gaarden mangler Vand, og uagtet den for saa kort tid siden er bygget, er den dog nu saa forfalden, at den kunde behøve næsten at ombygges. Den er assureret for 900 Rbd. S. V.

67.

3. Degneboligen er en Levning af den gamle Klosterbygning, og ved den omtalt.

4. Fattighuse, af disse eier Byen tvende:

Det ene beliggende i Kattesundet, er givet af Kjøbmand Graae; det bestaaer af 5 Fag Bindingsværk uden Gaards- eller Haugeplads, og er indrettet til 3 Værelser for 6 Fattige, som der nyde fri Bolig. Bygningen er høist forfalden. Til dette Huus hører 4 Rdls. Grund i Byens Marker, der, beliggende i tvende Lodder, udgjør et Areal af $3\frac{3707}{14000}$ Tønde Land

geometrisk Maal, nemlig en Lod i Øksenbjergmarken paa 34,314 Qvadratalen og en mindre diti i Høemarken paa 11,353 Qvadratalen, samt en trehundrede Deels Part i Byens Skove og Tørvemoser. Jorden er bortleiet paa Fattigforstander Jørgen Johansen Smeds Levetid for 15 Rbd. S. V. aarlig, hvilken Indtægt tilfalder Fattighuset.

Det andet Fattighuus, der er større, nemlig paa 9 Fag, godt Bindingsværk, er opført af nyt 1815; det er beliggende udenfor Møllerport paa Nørre-Vibelt. Det har tilforn været et Skovfogedhuus paa 7 Fag, men blev i Aaret 1815 skjænket af Byens Grundeiere til Fattigvæsenet, derpaa blev det for Fattigvæsenets Regning forøget med to Fag og indrettet til 8 Værelser og 4 Kogesteder til 16 Fattige, tillige blev paa Loftet ved den nordre Gavl indrettet et Kammer til Opbevaring af de afdøde Fattiglemmers Gods. Til Huset er en god Brønd, bekostet af Fattigvæsenet, og en Hauge paa 1 Skp. Land, indeelt efter de Fattiges Antal.

Begge disse Huse vedligeholdes af Fattigvæsenet.

5. Byen har et Hospital, stiftet af Frue Hedevig Hardenberg, Enke efter Erik Rosenkrands til Arreskov, den 29 Septbr. 1586 for 6 Fattige, indrettet med et Værelse og Kogested til hver. Det er en

68.

Grundmuret Bygning beliggende imellem den gamle latinske Skole og Klostergaarden, og uden Tvivl opbyggt af nye i Aaret 1756. Det har en ligen Hauge, som grændser imod Klosterkirken og Klostergaardens Hauge. Hospitalet ligger lavt og fugtigt, og seer formedelst Savn af Reparation mere ud som er Arresthuus, en som en Fattigbolig. Det er assureret i Brandkassen for 650 Rbd. S. V.

Stifterinden udsatte til Stiftelsen 2000 Sølvdalere, og bestemte ved Fundatsen for Fyens Stift, 2den Deel, P. 78 m. f., at disse 2000 Rd. skulde staae i Kierstrup, nu Valdemars Slot paa Thorseng, og deres Renter, 100 Rd., komme de 6 Hospitalslemmer tilgode, hver med 16 $\frac{2}{3}$ Rd. aarlig. Stifterinden forbeholdt sig og Arvinger Ret til at bestemme, hvem der skule optages i Hospitalet og nyde godt af hendes Gave, og anfortroede Magistraten i Svendborg Inspektionen over Stiftelsen og Udnævnelsen af en Borger til Regnskabsfører, samt bemyndigede den at opsiges Kapitalen og anbringe den hos andre vederhæftige Folk, naar ikke Renterne til rette Tid bleve erlagte. Da Admiral Niels Juul blev Thorsengs Eier, udstædte han til Magistraten i Svendborg en Obligation paa fornævnte 2000 Rd., dateret den 1 Marts 1679. Efter Fundatsen skulde Magistraten beskikke en Borger, der hvert Aars Mikkelsdag skulde hæve Renterne og derfor inden Mortensdag indkjøbe Føde, Klæder og Ildebrand til de Fattige. Efter saadanne Byens Magistrat paalagte Byrder med Stiftelsen, konfereret med den Amand, der hersker i hele Gavebrevet, synes det rimeligt og har sikkert ogsaa været Giverindens Hensigt, at Stiftelsen fornemlig skulde komme Svendborg Fattige til Gavn, og at Magistraten, i Tilfælde at Giverindens Familie

69.

Skulde uddøe, maatte tilfalde Retten at indlægge i samme. Imidlertid blev paa en Tid, da Magistraten i Svendborg var for svag til at paasee Byens Ret, udvirket Reskriptet af 14 August 1736, hvorved Thorsengs Eiere tilstaaes den Ret, at udnævne Hospitalets Fattige, og dets Administration blev betroet til Stiftsøvrigheden, til hvem Regnskabet da i Fremtiden skulde aflægges. Som følge heraf udnævnte Thorsengs Eiere deres eget Lands Fattige til Svendborg Hospitals Lemmer, men da disse hellere vil nyde deres 16 $\frac{2}{3}$ Rbd. hos deres Familier paa Thorseng end i Hospitalet, saa have adskillige af Byens Fattige godt af den frie Boepæl, de egentlige Lemmer ei afbenytte. Men at Hospitalet herved lider Tab og Skade er let af indsee, thi det Efterladenskab, som ved Lemmernes Død burde tilfalde samme, og som saa høilig

kunde behøves til den daglig mere og mere forfaldende Bygnings Reparation, gaar derved tabt. Et mærkeligt Eksempel paa Tab af Efterladenskaber tillader jeg mig at anføre: 1782 fik en Rasmus Strarup Krudt i et Par Fingre, og erholdt derfor fuld Hospitals-Pension, som han beholde indtil sin Død 1812, uagtet han blev Værtshuusholder i Kjøbenhavn, fik sit eget Sted i Dybensgade, og efterlod en Formue af 20,000 Rigsdaler; Villighed fordrede, at han i det mindste burde refunderet, hvad han havde nydt af Hospitalet, om ikke mere.

Hospitalets nærværende Værge er Hr. Kjøbmand J. M. Krøyer. Til endmere Oplysning om denne Stiftelse anføres:

79.

Regnskab For Hospitalet i Svendborg 1817.

Indtægt:

	Sedl. Og Tegn		
	Rbd.	Mk.	Pz.
1. Hos Saddelmager Schultz 600 rd., om-Skreven til 129 Rbd. S. V., i første Prioritet i sit Huus i Bagergaden ned 4 Rd. Grund i Marken, efter nu gjeldende Cours	225	-	-
2. Renter af bemeldte Kapital for et Aar Med 4 Rbd, 76 pz, S. V. er	8	5	14½
3. Af General Juul paa Thorseng, de aar-Lige Renter for et Aar til 11 Decbr. 108 2/3 Rbd. S. V.	202	-	12
4. Beholdningen ved <u>sidste Regnskab</u>	2	5	14
Summa	439	5	14

Udgift:

1. Jomfrue Mohr, Pension for 1817	16	-	-
2. Anne Hansdatter dito	16	-	-
3. Niels Pedersen dito	16	-	-
4. Sidsel Nicolaisdatter dito	16	-	-
5. Sidsel Sørensdatte	16	-	-
6. Karen Hansdatter dito	16	-	-
7. Stine Marie Knudsen dito	16	-	-
8. Karen Jensdatter dito	16	-	-
9. Damelons Enke dito	32	-	-
10. Bodil Hansdatter dito	32	-	-
11. Byens aarlige Skatter	3	2	6½
12. Brandhjelp 1817	2	3	-
13. Reparation paa Hospitalet	4	1	4
14. <u>Glarimesterarbeide</u>	4	3	-
Summa Udgift:	210	3	10½
Summa Indtægt:	439	5	14
I Behold:	229	2	3½

71.

Af denne Beholdning staae de 225 Rbd. Hos Sadelmager Schultz og i Kassen er 4 Rbd. 2 Mk. 3½ Pz.

Saaledes er dette Regnskab in duplo forfattet pg med sine Bilager sendt Byefoged Nellemann til Eftersyn i 1817.

J. M. Krøjer.

Af Renten fra Thorseng Eier betales med 108 2/3 Rbd. Sølv er fordi Kapitalen først var Specier efter Gavebrev, men Admiral Juul, ved at blive Eier af Kierstrup, modtog den af Kongen i Kroner, hvis Lage gjør denne Forhøielse i Kapital og Renter.

Af de i Regnskabet anførte Pensionsnydende, boe kuns de tvende første i Hospitalet, men de øvrige, som forhen bemærket, hos deres Familier paa Thorseng.

Af Regnskabet seer man, at Thorsengs Eier antager flere Fattige, end skjønnnes at Fundatsen tillader, og at Pensionerne deeles, hvortil i den ingen hjemmel synes at findes.

§ 9.

Bygninger, som tilhøre Samfund.

Af saadanne gives kun et Bedehuus, hvori Medlemmerne af den mosaiske Troesbekjendelse holde deres Andagt. Det bestaaer alene af et Værelse, med Kjelder under, hvori er Indretning til Bad. Huset er ikke stort, og behøver ei heller at være det, da hele Samfundet af denne Troes Bekjendere kun bestaaer af tre Familier.

Det er bekostet af den afdøde Joachim Meier og vedligeholdes af hans Sønner, som med deres Familier her ere boesatte. Bygningen er assureret for 200 Rbd. S. V.

72.

§ 10.

Byens private Bygninger.

Næsten alle Garde og Huse ere af Bindingsværk, ikkuns fire ere grundmurede og der dog alene Forhuset til Gaden. Efter Stiftamtmand Buchwalds Ordre til Byefoged Uldahl ere de alle blevne nummererede.

De fleste Gaarde og Huse ere to Etager, men ingen høiere; paa mange findes endnu gamle Udbygninger af Bislage og Kanabber, hvilket giver Byen et gammelt Udseende. En god Kjøbmandsgaard har i de senere Aar været betalt med 20,000 Rbd. Og et Huus med 8000 Rbd., men ved Pengenes tilragende bedre Værdie ere de nu faldne indtil under det Halve. De største Gaarde staae i Grundtaxt til 24, de mindre til 8 og Huusene fra 6 indtil 1 Rdldr. Til hver Rigsbankdalers Grund en Gaard eller et Huus er ansat for, regnes 1 Tøndeland til 10,000 Qvadratalen i Marken, samt en mod det Hele propoxtoneret Part i Skovene og Tørvemoserne. Næsten alle Kjøbmandsgaardene ere indvendige indrettede paa en hinanden meget lignende Maade, beqvem for Eiernes Handel og øvrige Næringsdrift. Antallet og Bestemmelsen af Byens private Bygninger kan erfares af følgende Liste.

Vaningshuse	Lader og Stalde	Arnesteder
4 Grundmurede 347 Bindingsværk	320 Bindingsværks med Tegltag 21 Bindingsværks med Straatag	427 Alle med Tegltag

73.

Samtlige Gaarde og Huse ere assurerede i Kjøbstædernes Brandkasse for 262,000 Rbdlr. S. V.; dette udgjør, lignet paa alle Bygningerne en meget lav Assurance. At man assurerer saa lavt er, fordi de Fleste ere deres egne Assurandeurer og have egen Formue staaende i deres Eiendomme.

Fr ødelæggende Ildsvaade har Byen lykkelig været forskaaet siden 1749, da Kullergaden og Skattegaden afbrændte. Til deres Opbyggelse skjenkede Kongen dengang en Brandhjelp af 500 Rd. Denne Lykke i saa lang Tid at være forskaaet for ødelæggende Ildebrand, maa man takke Byens gode Brandanstalter og densaarvaagne og paapassende Brandfolk for.

§ 11.

Brandanstalten.

Byen har et nyt Sprøitehuus; det er bygget i Aaret 1776. Tilforn gjemtes Sprøiterne i Enden af Raadhuset. Dengang havde Byen kun tre Sprøiter, men en privat Mand, Ole Rye, eiede en mindre, som opbevarede i hans egen Gaard. 1794 bekostede Byen en nye Sprøite med tvende Slinger, efter at den i Forveien havde kjøbt fornævnte Ole Ryes private. Derved fik Byen de endnu havende fem Sprøiter. Desuden eier Byen 12 Brandspande, 4 Lygter, 12 Stiger og 24 Brandhager; af disse Redskaber opbevares Brandhagerne og Stigerne paa bekvemme Steder i Byen, men alt det øvrige i Sprøitehuset. Enhver af Byens Sognekirker eier sin egen Brandhage og Brandstige, som gjemmes ved samme.

74.

1761, den 23 Mai, blev af Borgerskabet vedtaget, at hvert Sted skulde have en Læder-Brandspand for hver 4 Rdls. Grund, som det staar for, desuden af Enhver, som holder Heste og Vogn, skal have en Sluffe med Vandtønde, som skal møde med Hest og Karl ved enhver paakommende Ildsvaade; paa denne Maade fik Byen 304 Læder-Brandspande og 23 Sluffer med Vandtønder.

Brandkorpset er aarvaagent og udmærket godt: saasnart Tordenvejr erfares, forsamler 20 Mand sig strax ved Sprøitehuset, og forbliver der med Afløsning hver tolvte Time, indtil Uveiret ophører. Da Kancelliepræsidenten i Aaret 1804 reiste om i Fyens Kjøbstæder, fandt han Svendborgs Brandvæsen i en fortræffelig Stand, hvorfor det ogsaa modtog naadig Forsikring om Hs. Excellences Tilfredshed.

Alle Brandomkostninger lignes paa Bygningernes Assurancesum.

Brandinspektøren bærer Uniform; han har tillige Opsynet med Byens Vandledning og de offentlige Poster; men kan den liden Gage 21 Rbd. Aarlig.

Byen har fem offentlige Vandposter, foruden en ved Skibsbroen, som er laaset og hvortil Nøglen gjemmes hos Byefogden. Iblandt disse Vandposter udmærker sig den ene, Pibekilde kaldet, tildeels ved sit gode Vand og tildeels ved Vandaarens Riighed, som udtømmelig; thi foruden at den benyttes fælleds af hele Byen, forsyner den ved Vandrender 20 Gaarde med Vand baade til Bygning og Brænding. Som

75.

Kilde tilhørte den før en privat Mand, ved hvis Huus den laae, men han solgte den for tohundrede Aar siden til Byen, imod at den skulde vedligeholde Brønden.

Byen har tre Gadevægtere, og en Reserve uden Løn. Disse antages som andre Tjenestetyende og lønne af Byen med 3 Mk. Daglig og 12 Rbd. Aarlig til Huusleie; de faae tillige hvert tredie Aar en nye Kjole, Hue og et Par Støvler, hvilke sidste i det andet forsaaes og i det næste forføddes. Brandinspektøren meddeler dem deres Instrux og udbetaler dem deres Løn. Af Politimesteren bruges Vægterne til Ordens Vedligeholdelse, især ved Markederne.

§ 12.

Havne og Skibsrheden.

Havnen er en af de tryggeste i Riget; den dannes af en Bugt, som Sundet gjør imod Byen; den dannes af en Bugt, som Sundet gjør imod Byen, og benyttes paa den ene Side af Skibsbroen og paa den anden af en Sandgrund, som kaldes Koeholmen og strækker sig fra Syd til Nord, omtrent en Kabbellængde fra Broen, paa denne Sandgrund afbrydes Søen, og den gjør at Skibene i Havnen ikke udsættes for Beskadigelse af Drivis. Havnen er Norden for Broen forsynet med Pæle til at fortøie Skibene ved. Udenfor Broen er ligeledes nedrammet Pæle til at fortøie de ankommende Skibe ved, indtil de have meldt sig paa Toldboden, og til at varpe Skibene ved fra Havnen og ud i Strømmen. Grunden er Sand, opfyldt med Mudder, dog kan Skibe, som ei stikker over 10 Fod, ligge op til Broen. Havnen rummer 60 Skibe. For alle Vinde ligge Skibene betryggede i Havnen, og Strøm mærke

76.

de intet til i den; vel kan med Østen Vind gives nogen Skvalb ved Broen, men det er uden hinder baade for Lodsning og Ladning. For Søorme er Havne ikke fri, dog er det først i de senere Aar, at man har mærket disse skadelige Insekter, thi for tyve Aar siden kjendte man dem her ikke. Alle Omkostninger paa Havnen og dens Vedligeholdelse udredes af Havnekassen. Rheden kan regnes fra Hestehaugeodden til Thorseng Færgested; den udgjør Sundet ved Byen. Paa Rheden gaaer Strøm, som i 6 Timer løber imod Østen og i andre 6 Timer imod Vesten; men i Storm kan den løbe een Direktion i flere Dage. Bunden er Sand, derfor kam Skibene for gode Ankere ligge i Sikkerhed mod alle Vinde, undtagen mod Sorm af Nordvest, hvorved de let kan sættes over imod Skandsen paa Thorseng. Den største Dybde er 32 Fod, og udgjør et Rendeløb, der strækker sig fra Thorseng Færgested til Byens Skibsbroe over til Ørnebjerg, langs med Fyens Land indtil Odden ved Hestehaugen. Rheden rummer over 200 Skibe, hvorpaa man har havt Eksempel i Aaret 1807.

I Havnen og paa Rheden gives Ebbe og Flod. Med Sonden Vind kan Vandet falde 6 til 9 Fod under den daglige Høide, men med Storm af Norden kan den stige ligesaa høit derover. Man antager det her som Mærke paa en streng Vinter, at Vandet i October staaer overordentlig høit. I Aaret 1814 laae Skibsbroen under Vand og Kullergaden kunde ei passeres; Søen opfyldte Haugerne med Vand.

77.

§ 13. Skibsbroen.

Naar Skibsbroen er bygget, vides ikke; den udgjør 12735 Qvadratalen i Overflade og strækker sig fra Nord til Syd 133 Alen fra Øst til Vest 93, deraf ere de yderste 12 Alen tilbyggede for 40 Aar siden; ved hvilket Arbeide Øbeboerne tilførte Steen og Gruus til Fyldning med Fritagelse for Bropenge. For 20 Aar siden indfandt Søormene sig, som gjøre megen Skade paa Broen. 1818 blev den nordre Side af Bolværket udvidet 2 Alen i Søen og sat i en fortrinlig Stand ved dobbelte Egepæle og tykke Egeplanker imellem dem. Næste Aar blev det øvrige af Broens Bolværk paa samme Maade udvidet og istandsat, og naar dette nu er skeet, vil neppe nogen Kjøbstæd have en Skibsbroe, der bedre svarer til sin Bestemmelse end denne. Paa Broens nordre Side er bekostet et grundmuret Huus med Skorsteen, til at koge Tjære og Beeg i. Ved Bolværket ere svære Egepæle med Ringe til Skibenes Fortøining, naar de lodse eller lade, samt til at krænge dem ved, naar de kjølhales. Paa Broens søndre Side er anbragt et Slæbested, hvorfra Fade og svært Gods kan indskibes i Baade*. Ved Havneporten staaer en Fattigblok med et paamalet Bræt, for at minde de Søfarende om deres trængende Brødre. Ved Broen haves en Flydebroe. Ved Broen er en Havnefoged, for at holde Orden med Ladning og Lodsning; han nyder i aarlig Løn 100 Rdr. og staaer under Havnekom-

* Den nylig istandsatte Skibsbroe er paa den søndre Side meget udvidet, med egen Plads for baade og Slæbested for Kreaturers Indskibning.

78.

missionen. Han oppebærer visse Indtægter, men de betydeligste modtages paa Toldboden eller af Betjenten i Porten, efter et i 1816 udgivet Reglement, som findes i Schovs Register over Forordninger. Førend dette Reglement udkom, var afgiften til Broen bestemt efter Skibenes Læstdrægtighed og det til alt for liden Fordeel for Broen, nemlig kuns 8 pz. for Læsten af Byens egne, men 12 pz. for Læsten af fremmede Skibe. Den nuværende Havnefoged er Hr. P. L. Møller, som er vel skikket til dette Opdrag, og forestaaer sin Post med Ære.

Havnekassen bestyres af Byefogden og tvende Handlende, som forenede bære Navn af Havnekommissionen. For Havnekassens Regnskab for 1817 erfares, at dens Indtægter have samme Aar været 4276 Rbd. 56 Pz. og dens Udgifter 408 Rbd, 92 Pz.

Ved at slutte denne Materie, maa jeg endnu anføre det Villigheds Ønske: at en Moderation maatte finde sted for Broafgiften af det Brødkorn, som adskillige af Øbeboerne ere nødsagede til at søge til Svendborg med, for at faae malet; thi de nærværende Bropenge forhøie altfor meget Prisen paa deres Føde- og Drikkevare.

§ 14.

Skibe og Baade.

Byens har for nærværende Tid 33 Fartøier af alle Arter: Brigger, Galleaser, Jagter og Slupper fra 63 indtil 6 Læsters Drægtighed; disse ere bemandede med passende Mandskab.

79.

Førend sidste Krig begyndte havde den 40 Skibe, dog mistede den under samme formedelst Fjendtlighederne ikkun tre, som Fjenden tog. Imod Slutningen af den nordamerikanske Krig, eiede de Handlende i Interessentskab en Fregat, som blev bygget paa Svendborg Skibsbroe og var drægtig 129 Læster; den bar Navnet Frederik, til ære for nuværende Thorsengs Eier, som havde skjænket Kjølen til samme; videre en Brig paa 64 Læster; men da Freden kom, bleve Skibene ikke rigtig holdte i Farten, derfor forsvandt Haabet om Gevinst som en Drøm, og med Pengetab for Interessenterne blev Foreningen ophævet og begge Skibene solgte.

Af Baade har byen 6, drægtige fra en til en halv Læst; de bruges til at føre Baglast og Sand, samt til at overføre Reisende til Holsteen, Sjælland og Øerne.
Af Handlende holdes 8 Seilbaade til Fornøielse.

80.

Fortegnelse
over de Skibe og Baade, som tilhørte Svendborg beboere i 1818.

No.	Fartøi	Drægtig	Eiernes Navne.	Mand skabe ts Antal	Paa hvilke Havne de fare	Naar og hvor de ere byggede
1	Jagt	7 Læster	Kjøbm. P. J. Juul	3	Kjøbenhavn og Norge	1811 i Svendborg
2	dito	3½ Læster	Kjøbm. Ludvig Qvist	2	LübeckogProvindserne	1810 i Faaborg
3	dito	5 Læster	Kjøbm.Brødrene Meier	2	dito	Rudkjøbing
4	dito	6 Læster	Kjøbm. Hans Riber	2	Kjøbenhavn	1815 i Svendborg
5	dito	91 Læster	Kjøbm. Clemen Clemens	3	dito NorgeogØstersøen	1813 i Svendborg
6	Skib	44 Læster	Kjøbm. dito	6	Middelhavet	1810 Priise
7	Jagt	7 Læster	Kjøbm. M. Krøjer	3	Kjøbenhavn og Norge	1810 i Svendborg
8	dito	7½ Læster	Kjøbm. diti	3	dito og Holsteen	1812 i Svendborg
9	dito	4 Læster	Kjøbm. Peder Kristian	2	Lübeck Provinserne	1804 i Svendborg
10	Jagtbaad	1½ Læster	Kjøbm. Peder Mouritsen	2	Dito	1808 i Assens
11	Jagt	8½ Læster	Kjøbm Poul Knudsen	3	Kjøbenhavn	1786paaBandholm
12	dito	8 Læster	Kjøbm Peder Jørgensen	3	dito og Norge	1815 i Svendborg
13	dito	7 Læster	Kjøbm H. Krøjer	3	dito dito	1808 i Svendborg
14	Gallease	33 Læster	Kjøbm. H. Baagøe	5	dito dito	1813 svensk Prise
15	dito	40 Læster	Kjøbm dito	6	Middelhavet	1818 i Svendborg
16	Jagt	17 Læster	Kjøbm. dito	4	Kjøbenhavn og Norge	1818 i Odense
			81.			
17	Jagt	9 Læster	Kjøbm. H. Baagøe	3	Kjøbenhavn og Norge	1812 i Svendborg
18	dito	8½ Læster	Kjøbm H. C. Brandt	3	dito dito	1812 i Svendborg
19	dito	18 Læster	Kjøbm Brøderne Brandt	5	dito dito	1815 i Svendborg
20	dito	9 Læster	Kjøbm P. Aarslev	3	dito dito	1815 i Svendborg
21	dito	8 Læster	Kjøbm Michael Jensen	3	dito dito	1812 i Svendborg
22	dito	12 Læster	Kjøbm Rasmus Møller	3	dito dito	1815 i Svendborg
23	dito	63 Læster	Kjøbm Lars Møller	9	Middelhavet	1816 i Svendborg
24	Galease	37 Læster	Kjøbm. dito	5	dito	1817 i Svendborg
25	Slup	26 Læster	Kjøbm dito	4	Kjøbenh. og Østersøen	1818 i Svendborg
26	Jagt	9½ Læster	Kjøbm dito	3	dito	1817 i Svendborg
27	dito	19 Læster	Kjøbm dito	4	Kjøbenhavn	1814 Dreie
28	dito	4 Læster	Kjøbm Thomas Vest	2	Kjøbenh. og Lübeck	1811 i Assens
29	dito	8 Læster	Kjøbm S. Cb. Bondo	3	Norge og Østersøen	1811i Svendborg
30	dito	3½ Læster	Kjøbm H. Mortensen	2	paa Fragt	1814 i Skaarupøe
31	dito	9 Læster	Kjøbm N. Madsen	3	Kbhvn Norge og Østers	1811 Svendborg
32	dito	3 Læser	Kjøbm. Harilson	2	Kbhavn og Provinds	
33	dito	3 Læster	Kjøbm Christian Hansen	2	Provindserne	
1	stor Baad	1 Læster	Kjøbm Peder Henriksen	2	Sand og Baglast	1812 i Svendborg
2	dito	1 Læster	Kjøbm Henrik Meier	2	dito	1810 Svendborg
3	dito	½ Læster	Kjøbm. Nordmands Enke	2	dito	1806 i Svendborg
4	dito	½ Læster	Kjøbm Mikkil Nielsen	1	med Reisende	1814 i Svendborg
5	dito	1 Læster	Kjøbm. Johan Spinder	2	Sand og Baglast	1814 i Svendborg
6	dito	1 Læster	Kjøbm Hans Soldat	2	dito	1813 i Svendborg

82.

§ 14.

Landeveie og Broer.

Landeveiene ere: en til Odense og Faaborg, og en til Nyborg; de ere anlagte med Steen, hvorpaa er ført Gruus. De vedligeholdes paa følgende Maade: Enhver i Byen, som holder Heste og Vogn, kører Gruus til Veiene, og de øvrige Beboere levere Arbeidsfolk. Til Veiarbeide godtgjør Byen for Vogn og Karl 3 Rbd. og for en enkelt Mand 4 Mk. daglig, som siden lignes efter Grundtaxten. Byens Andeel af de fornævnte Landeveie strækker sig knap en Fjerdingvei fra samme *.

Markveiene vedligeholdes af enhver for sin Lod.

Landeveiene er 12 Alen og Markveien 9 Alen brede mellem Grøfterne.

Over Springsbæk, som gennemskjære Byen ere tre smaa Broer og en fjerde dito er ved den nederste Mølle.

S. 15.

Almindelige Bemærkninger over Byens Opland.

Det er vanskeligt at angive hvorvidt dette strækker sig, dog tør man antage, at Sunds og Gudme Herreder

* Ved et nyt Veistykkes Anlæg paa Landeveien til Nyborg over en dyb Dal paa Byens Jorder forkortes Veien meget, og er til betydelig Lettelse for Markeierne til deres Jordlodder i Pløieholmen og Høemarken. Dette Arbeide blev af Veivæsenet begyndt 1821 og kan ventes færdig næste Aar.

83.

medrette kan regnes hertil, fordi disse have deres Tingsted i Byen. Endeel af Sallinge og Vindinge Herreder søge ligeledes hertil, ja man har endog Eksempel paa, at Bønderne fra Omegnen af Assens, Middelfart, Bogense og Odense kommer her om Efteraaret med deres Smør, hvortil Aarsagen er, at de strax erholde kontant Betaling for samme, og kunne dog tillige sætte det paa Kjøb, som bestaar deri, at om Smørret i en bestemt Tid stiger høiere end det var ved Afladstiden, saa erholder de alligevel det, de have faaet. I de andre Kjøbstæder derimod erholde de sjelden kontant Betaling for deres Varer, men maa lade Beløbet for dem indføre i Kjøbmandens Bog, til Liqvidation paa deres hos ham modtagne Fornødenheder. De tvende Herreder, som fortrinligst kan regnes til Byens Opland, ere de skovrigeste i hele Fyen, derfor har Egetømmer, Brænde og Tørv stedse staaet lavere i Prisen her end i de andre Kjøbsteder, uagtet de skovløse Øer, især Ærøe, ogsaa maa forsynes herfra. Bemeldte Gudme og Sunds Herreder have en Folkemængde af omtrent 21,000 Sjæle, en Overflade af henimod 10 Quadratomile, og udgjør 7800 Tønder Hartkorn med 10 Tønder Land geometrisk Maal paa hver; see Justitsraad og Ridder Bruuns specielle Angivekse i den Oekonomiske Korrespondent for 1819, No. 7.

De frembringe Produkter:

- a) Raa Produkter.
- Mineralier.

Farvejord, saasom: Okker og Umbra fra Bernekilde, tilhørende Kjøbmand Qvistes Arvinger, samt fra Byens egen Mark ved Stampemøllen; Pottemagerleer, fra Skovsboe i Egense Sogn.

84.

Vegetabilier.

Danmarks almindelige Kornarter: Hvede, Rug, Byg, Havre, Erter, og Kløverfrøe. Egetræ til Skibs-, Mølle- og Huusbygning. Egebark til Garverie, hvoraf Hvidkilde og Mullerup Skove afgive det meste. Favnebrænde, hvoraf ligeledes fornævnte tvende Steders Skove levere det største Quantum; thi Proprietair Berg paa Skjoldemose udskiber sit fra Syltemaen. Gode Tørø fra Steenstrup og Hundtofte. Kartofler og andre Hangvæxter, der dog, naar Peberrod undtages, ikke komme i Handel. Den meste Peberrod kommer fra Steenstrup Bye.

Dyreriget

Heste, Qvæg, Faar, Lam ec. Flesk, baade saltet og røget, saavel fra Herregaardene som Bønderne. Haar, Brster, Uld, og Skind, samr endeel Vildt, især fra Thorseng. Fisk saasom Sild, Torsk, Flynder, Hornfisk, Aal og Hvillinger, især fra Thurø og Strandhusene ved St. Jørgens Gaard. Ferskvandsfisk, især Brasen, faaes fra Hvidkilde.

b) Forædlede eller bearbiedede Produkter.

Læder, Skind, Pottemagerarbeide; Olmerdug og hjemmegjorte Ranqviner fra de om Byen liggende Fabrikker. Smør, Ost, Honning, Vox og Mjød; Olie og Oliekager fra Proprietair Bergs udmærkede Oliemølle ved Skjoldemose; den første i sin Art med hensyn til Beliggenhed, Bygning og Indretning.

85.

§ 16.

Oplandets Behov

ere Kalk, Muur og Tagsteen, Mølle- og Slibestene, samt for Landboen i Almindelighed: Salt, Tjære, Tømmer og Steenkul. Fabrikvarer: Klæde, Baand, Sirtser og Kattuner, - og Kolonialvarer.

86.

Kapitel II.

Byens Indbyggere

§ 1.

Indbyggernes Antal

Byens Indvaanere, med dem, som boe i Forstæderne og paa den Marker, udgjør en Folkemængde af 2506 Mennesker, efter Optællingen den 13 May 1818. 1801 Havde Byen kun 1942 og 1769 kun 1714 Mennesker; altsaa har Folkemængden i et Forløb af 49 Aar formeret sig næsten 800 Personer. Af Folkemængden befindes:

I St. Nicolai Sogn:	535 af Mandkjønnet og
	606 af Qvindekjønnet
I Frue Sogn:	630 af Mandkjønnet og

735 af Qvindekjønnnet

Deriblandt er iberegnet skolepligtige Børn i St. Nicolai Sogn 155 og i Frue Sogn 231, samt under Skolealderen i første Sogn 133 og i andet 217.

87.

I St. Nicolai Sogn er 202 Familier, i Frue Sogn 287 og i Forstæderne og paa Religionsbekjendere ere: 4 Familier af den mosaiske, hvoraf de tre boe i Nicolai Sogn, 5 af den katholske og to af den reformerte.

Til nærmere oplysning om Folkemængdens Af og Tiltagelse i Byen anføres:

Liste over Kopulerede, Fødte og Døde i Svendborgs begge Sogne, fra 1750 til 1760 og fra 1790 til 1819.

I St. Nicolai Sogn

Aar	Kopulere	Fødte	Døde	Uægte Fødte	Dødfødte	Anmærkninger.
1750	2	29	26	-	-	I Aarene 1753 og 1757 graserede Børne kopperne og Meslingerne
1751	5	34	28	2	-	
1752	7	31	27	2	-	
1753	6	30	38	-	-	
1754	10	31	15	1	-	
1755	9	26	19	1	-	
1756	10	30	30	-	-	
1757	8	25	29	1	-	
1758	7	31	21	2	-	
1759	7	25	17	1	-	
Sum	71	284	281	10		
1790	3	28	16	-	-	
1791	8	24	15	1	-	
1792	9	16	17	-	-	
1793	6	27	16	-	-	
1794	8	19	37	-	-	
1795	6	20	17	1	-	
1796	12	28	20	2	-	
1797	10	20	18	-	-	
1798	12	17	21	-	-	
1799	9	26	19	1	-	
Sum	83	225	190	5	-	
1800	12	18	27	-	-	
1801	4	29	18	1	-	
1802	4	23	18	-	-	
1803	12	25	22	1	-	
1804	8	21	20	-	-	
1805	21	21	21	1	-	
1806	5	25	8	-	-	
1807	6	19	10	1	-	
1808	6	20	20	1	-	

1809	7	26	14	1	-	
1810	16	22	21	2	1	
1811	14	28	25	-	-	
1812	10	35	26	2	2	
1813	14	30	3521	-	1	
1814	11	35	19	2	1	
1815	9	29	27	1	-	
1816	13	36	19	2	1	
1817	11	40	27	2	3	
1818	8	50	19	1	2	
Sum	199	507	382	17	11	

I Frue Sogn.

Aar	Korpuler ede	Født	Døde	Uægte Født	Dødfødt	Anmærk- ninger.
1750	-	25	16	-	-	I Aarene 1753 og 1757 graserede Børne kopperne og Meslingerne
1751	-	26	22	3	-	
1752	-	26	22	-	-	
1753	-	29	45	-	-	
1754	-	24	23	-	-	
1755	-	31	25	-	-	
1756	-	27	31	-	-	
1757	-	21	34	-	-	
1758	-	30	28	-	-	
1759	-	35	23	-	-	
Sum	-	274	269	3	-	
1790	-	19	19	-	-	
1791	-	18	24	-	-	
1792	-	22	21	-	-	
1793	-	34	31	-	-	
1794	11	32	40	-	-	
1795	11	20	17	1	-	
1796	11	28	20	2	-	
1797	8	20	18	-	-	
1798	5	17	21	-	-	
1799	13	26	19	1	-	
Sum	59	225	190	5	-	
1800	10	31	31	-	-	
1801	7	39	17	-	-	
1802	13	34	18	-	-	
1803	6	29	24	-	-	
1804	7	41	26	-	-	
1805	7	44	27	-	-	
1806	8	31	16	-	-	
1807	3	32	32	-	-	
1808	11	25	23	-	-	

1809	11	36	29	-	-	
1810	12	30	28	-	-	
1811	11	34	37	-	-	
1812	14	42	43	-	-	
1813	14	26	19	-	-	
1814	15	41	32	7	1	
1815	14	40	31	2	2	
1816	15	44	31	2	2	
1817	9	48	29	4	-	
1818	13	57	23	2	-	
Sum	200	704	382	17	5	

Det bemærkes, at ved Frue Sogn ere de uægte Børn ei auførte uden de 5 sidste Aar, og de Kopulerede først fra 1794, fordi den Protokol, som disse vare anførte i, er bortkommen. Regner man nu for

89.

hvert Aar fra 1800 til 1913 incl. tvende uægte Børn paa Frue Sogn, saa udgjør dette tilligemed de anførte for de siden 1800 forløbne Aar et Børneantal af 747, og dette er 225 flere end for St. Nicolai Sogn i samme Tidsrum. Af den anførte Føde- og Dødeliste kan man slutte sig til, at Nicolai Sogn tilforn har været større end Frue, men at dette derimod i Tiden har faaet den største Forøgelse, saa det successive er blevet som det nu er – det største. Byens Udvidelse paa Almindingen eller Vibelterne, hvoraf Frue Sogn ene er i Besiddelse, har bidraget meget til at virke det nuværende Forhold mellem Folketallet i disse Sogne.

Af Lærde, som ere fødte eller i ældre Tider have været ansatte i Byen som Embedsmænd, anføres følgende:

1. Kristen Pedersen, født i Svendborg 1480, han gik i Roskilde Latinskole, fordi Byen dengang selv ingen eiede, blev erfra dimitteret af Rasmus Simonsen. Han blev siden Kanik i Lund i Skaane, reiste derpå udenlands, og blev Magister i Paris, hvor han fra 1515 til 1517 udgav første Gang i Trykken, vor danske Historieskriver Saxo Grammatikus, med understøttelse af Bisperne Urne og Bille; han blev derpaa Kantsler hos Erkebisp Byrge i Lund, og brugtes af Kong Kristian den Anden til Konciperingen af hans Skole. og Kirkelove. Han fulgte denne Konge i sin Landflygtighed som Historiograf, opholdt sig endeel Aar i Nederlandene, og kom endelig igjen til Fædrelandet. Han antog tidlig Luthers Lære, og døde 1554 den 6 Januar i Landsbyen Kirkehelsing i Løve Herred i Sjælland. Han omtales med megen Agtelse for sin Lærdom og Dyd af Pontoppidan og Múnter i deres Kirkehistorie. Hans Skrifter findes anført hos Worm.

90.

2. Johannes Gaas, og

3. Kristen Skrogh, findes anførte i Præstehistorien.

4. Iver Stubeus, d i Svendborg 2549, blev Rektor ved Kjøbenhavns latinske Skole 1582, havde ubehagelig Tvist med Præsten til Frue Kirke, Hr. Magister Foch, som nægtede ham Sakramentet. Sagen blev saaledes forliget, at han maatte gjøre Præsten Afbigt. 1591 mødte den Ubehagelighed ham, at han formedelst Gjæld maatte forlade Landet, men da tvende af hans Venner imidlertid forsynede hans Embede, beholdt han dets Indtægter, og kom hjem igjen 1607. Strax derpaa fik han en betydelig Proces med Biskop Hans Resen. Beskyldningerne imod hm vare følgende: at Stubeus havde overtraadt de akademiske Love; at han, uagtet given Erindring, havde ladet sine Theses Theologicas trykke uden Censur; at han havde understaaet

sig at forkaste Biskoppens Bibeloversættelse, som med Kongelig Privilegium var trykt og offentlig autoriseret, og som Prøve ladet trykke sin Oversættelse af de tvende første Kapitler af Job; at han havde viist sig Kjettersksindet i Læren om Gids Bestemmelse. Paa disse Grunde blev han ved Konsistoriendom dømt fra sit Embede den 15. August 1609; han døde faa Aar efter, nemlig den 4 November 1611.

Hans Skrifter findes anførte hos Worm.

6. Peter Nicolai Skaaning, see Præstehistorien.

91.

7 Peter Andreas Samsing, født i Svendborg, hvor hans Fader var Kjøbmand; han gik i den latinske Skole her i Byen, og blev siden Sognepræst til Romme i Ribe Stift, hvilket Embede han frasagde sig 1682 og afslog at modtage det ham tilbudne Kald i Sorøe. Han døde i Svendborg den 21 Novbr. 1690.

Han vr givt med Anna Hansdatter Juul. Det var en lærd mand, men meget særsindet. Han holdt sin Søn i Svendborg latinske Skle, og denne, navnlig Andreas, blev siden Præst i Kjølstrup i Vindinge Herred i Fyen, blev Jubellærer og bekjendt for sine gode Kundskaber i Mathematik, Botanik og Fædrelands-Oldsager: han omtales i Træskovs Jubellære. Faderens Skrifter findes anførte hos Worm. Det er denne Peter Andreas Samsing, som har skjenket St. Nicolai Kirke den ved sammes Beskrivelse omtalte Sølv-Oblatæske. Et Vænge udenfor Gjerritsporten bærer endnu hans Navn, Samsings Haugen kaldet.

8. Nicolai Reiersen, og

9. Lars Pedersen Næraae, see den efterfølgende Deel af Beskrivelsen over Præsterne ved Byens Sognekirker.

10. Paul Mathias Bildsøe, født 1710 den 15. Februar i Kjettinge paa Lolland, hvor hans Fader, Laurits Bildsøe, var Præst. Hans Moder var Anne Sophie Lund, en Datter af Præsten Magister Ole Lund til Vægerløse paa Falster. Han blev Student 1726 og fik Aaret efter Plads paa Valkendorffs Kollegium. 1730 blev han Rektor ved den latinske Skole i Svendborg, efter Professor og Etatsraad Grams Anbefaling, derpaa givt md Marie Ernst, en Raadmands og Kjøbmands Datter hr af Byen. 1736 blev han Præst til Torkildstrup og Lillebrænde paa Falster. 1738 Præst ved Garnisionskirken i Kjøbenhavn,

92.

1752 Doktor Theologie, 1754 Præst til Helliggeistes Kirke, 1757 til Nicolai Kirke, 1759 Præst og Provst til Holmens Kirke, alt sammesteds, 1764 Biskop i Aarhus, hvor han døde den 27 Juli 1777.

11. Peter Baagø, født i Svendborg den 6 Marts 1743. Hans Fader, Hans Jørgen Larsen, var Reebslager. Familien har sit Navn fra Øen Baagø ved Assens, hvorfra den nedstammer. Peter Baagø blev fra 1753 af underviist af Degnen ved Frue Kirke, den udmærkede Skolemand Støcken, som siden erholdt Prædikat af Rektor; efter denne private Underviisning blev han dimitteret til Akademiet Aar 1760, og 1782 kaldet til Kapellan ved Domkirken i Roskilde.

12. Anthon Frederik Hiorthøi, Told- og Konsumtionsbetjent her. Han har udgivet en Extrakt af Toldrullen, med Beregning over Konsumtionen indtil de mindste Dele. Dette bidrog til at han fik et bedre Embede ved Toldvæsenet i Kjøbenhavn. – Iblandt nulevende fortjente Mænd af Videnskabelighed bør anføres Byens Toldinspektør, H. Justitsraad Haste, bekjendt af sine Digte og Syngestykker, og Morten Jørgensen, Eier af Pindemøllen, Forligelseskommisair og en af Byens eligerede Mænd; han har forfattet i Msr. en Fortegnelse over de Planter og Træer, som findes ved Svendborg, og øvrigt Videværdigt om dem.

Blandt de Lærde, som have opholdt sig nogle Aar i Byen, uden der at være Embedsmænd, maa anføres den ved sine Inspektioner bekjendte, navnkundige Nicolai Hellevad, som fik en af sine

Sønner, uden Tvivl den ældste, til Præst ved Nicolai Kirke, blandt hvis Præster denne siden skal omtales. Hans Biographie vil jeg kortelig uddrage af Pontoppidan og Worm

93.

her anføre: Nikolai Hellevad er født den 27 October i Landsbyen Hellevad ved Appenrade; hans Fader var Jens Hellevad, Sognepræst til Hellevad og Ekvæd: hans Moder Mette Lauritsdatter. 1576 satte Faderen ham i Haderslev latinske Skole, og sendte ham derfra til Skolerne i Lyneborg, Lübeck og Riga, fra hvilket sidste Sted han blev dimitteret og drog til Akademiet i Rostok. 1591 succederede han sin Fader som Sognepræst til Hellevad og Ekvæd; men som han var kyndig i den Tids agtede Astrologie, blev han af Johan Wever, fyrstelig holsteensk Raad og Favorit hos Hertugen, anmodet at stille hans Nativitet hvilket gav Anledning til hans paafølgende Ulykke og Viderværdigheder. Thi Wever mistænker ham for, at han under Astrologiens Skjul havde bebrejdet ham en og anden Last, og blev derover saa forbitret, at han udrød i disse Ord: "Hellevad har stillet min Nativitet, jeg skal stille ham een igjen, saa Fanden skal tage ham."

Han lod ham derfor samme Aar ved Juletider, uden Lov og Dom, sætte fra sit Embede og med Magt drive ud af Præstegaarden. Man mener, at Wever skal have fundet Anledning til saa haard en Medfart imod Hellevad derved, at denne ved Uforsigtighed havde sat Kirketaarnet i Brand, da han engang vilde skyde nogle Duer, eller, som andre sige, ryge dem ned af Taarnet. Hertil kom endnu, at en slettænkende Degn, som han havde, flskelig beskyldte ham for en Skjelm, Løgner, Hoerkarl, Kikerøver og Morder. Skjøndt Degnen ikke kunde bevise sit Udsagn og derfor blev dømt som Ærefjender og Løgner at kagstryges og forvises Landet, saa maatte dog Hellevad forlade Kaldet, til hvilket blev udnævnt en uværdig Mand, Jørgen Lund; men da denne efter to Aars Forløb blev halshugget

94.

formedelst begaaet Mord, blev Hellevad efter Hertug Albrechts Befaling igjen indsat i Embedet; dog dette varede ikke længe, thi Wever paastod han skulde betale Lunds Gjeld, og da Hellevad nægtede det, fremstod et falsk Vidne, Mads Simonsen, som foregav, at Hellevad af Lund havde bekommet de Penge, som bemeldte Vidne selv fordrede efter Lund. Skjøndt dette Vidnes Udsagn blev kjendt uefterrettelig, og Hellevad frikjendt for at betale den paatvungne Fordring, saa fik dog Wever inddraget under den geistlige Ret, hvori Wever selv præsiderede, og 1611 blev han af denne dømt fra Embedet under det Skin, at han havde skjeldet Mads Simonsen for en Løgner. Hellevad reiste derpaa til Svendborg, og blev af Thorseng Eier forundt Plads i Hospitalet, og af adskillige Godseiere, især af Brahe paa Hvedholm, understøttet med det Fornødne. Han blev omsider kaldet af Kong Kristian den Fjerde til Kjøbenhavn som Kalenderigraf, og leverede siden Kongen aarlig sin astrologiske Kalender. Der fortælles, at i den for 1632 ved den 5 Novbr. var anført Bogstaverne G. B. F. R. I. A., hvilken Betydning han forklarede saaledes: Gud bevare Frantz Rantzau i Aar, og da nu denne Herre virkelig druknede den angivne Dags Afyen Kl. 11 i Rosenborg Hauge, saa siges der, at Kongen lod Hellevad befale ei mere af befatte sig med Spaadomme, langt mindre at indlevere samme Hs. Majestæt. Hellevad skildres hos sine Biografer som en lærd Mand, en stor Taler, en flittig Mathematikus, lykkelig i at opdage Oldsager; han var munter, vittig og behagelig Omgang, og vidste at forskaffe sig Venner og Velyndere i alle Stænder. Han døde i Kjøbenhavn i August 1634 og har endnu levende Familie her i Byen. Hans Skrifter

95.

findes anførte i Worms Lexikon, og adskillige af hans Vers i nærværende Beskrivelse *.

§ 2.

Byens Skolevæsen

Byen har fra Reformationen og indtil 1740 havt en latinsk Skole med en Rektor og Underlærer eller Hører. Skolen har i de ældre Tider staaet i megen Anseelse, da den ofte har havt over 100 Disciple. Rektoren var Korsdegn til St. Nicolai og Hører til Frue Menighed, og de ældste af Disciplene forrettede Degnetjeneste ved de tilgrændsende Landsbyemenigheder. I Klosterkirken holdt de Bøn Morgen og Aften.

Rektors og Hørers Løn, som Lærere ved Skolen, var bestemt i Kornvarer og andre Naturalier af de omliggende Sogne og Thorsengs Land, som i saadan Hensigt dertil vare henlagte, For deres Functioner som Degne fik de Kirkeoffer med flere Penge-Indtægter under forskellige Benævnelser, samt Betaling for endeel ministerielle Forretninger, efter et derfor bestemt Reglement. Til Disciplene var ligeledes henlagt adskillige Korn- Præstationer af Byerne Sørup, Tvede, Skaarup, Ollerup og Egense, samt Renter af nogle Kapitaler, i alt til Beløb 379 Rbd, 5 Mk. 2 px., foruden Kirkeoffer af de Sogne, hvor de forrettede Kirketjeneste.

Ved Skolens Nedlæggelse bleve de for den bestemte Indtægter henlagte til Odense og Nyborgs lærde Skoler.

* I Minerva for Jan. 1804 af Nyerup findes mere om denne mærkværdige Mand.

96.

Blandt dens Rektorer udmærkede sig dem forhen nævnte lærde Bildsøe, som den berømte Gram fandt værdig at anbefale til Embedet, uagtet hans kuns var 20 Aar gammel.

Borgerskoler. Deraf har Byen tre offentlige, nemlig: to, som holdes af Byens tvende Degne, og een, som holdes af en af Byens dertil lønnet Lærer.

Da den latinske Skole i Byen 1740 blev nedlagt, skeete det fornemmelig for at ophjælpe det danske Skolevæsen, derfor fik den til begge Kirker beskikkede Degne, navnlig Mørch, tillagt det af Rektor og Hører til Bopæl benyttede Locale paa Latinskolen, imod at holde en dansk Skole sammesteds, men da han formodentlig ikke kunde bestride dette sit tredobbelte Embede, blev ved hans Død 1744 beskikket en Degn til hver Sognekirke og dem paalagt at holde dansk Skole; den til Frue Sogn i den latinske Skolebygning, og den til Nicolai Sogn i sin egen Bolig. At Degnene tillige ere Skolelærere er til megen Forsømmelse i Underviisningen, formedelst Fredagstjenesten i Kirken; det er derfor at ønske, at denne Tjeneste blev forandret til Maanedsprædikener, saaledes som det er skeet i Odense, Nyborg og Børgense. Begge Degnene beskikkes af Biskoppen, og vælges dertil altid Studenter. Den første Degn ved Frue Kirke var den bekjendte Skolemand Stöcken, som havde været Hører ved Nyborg lærde Skole; han vedligeholdte for egen Regning den latinske Underviisning, og lønnede privat en Mand til at holde den danske Skole.

Naar den tredje Skole, som egentlig er Byens Fattigskolen, er stiftet, vides ikke, dog er det formodentlig skeet i Kristian den Fjerdes Tid, thi denne Konge befalede Magistraten at beskikke en Mand til at

97.

lære fattige Børn deres Kristendom, at de ei skulle henleve uden Guds Kundskab, og at lønne denne som Skik og Brug andensteds var. Derfor er det formodentlig og at Magistraten endnu beskikker Læreren til denne Skole. Skolen har sit Lokale paa Raadstuen, hvor der tillige er Vaaning for den Lærer. Skoleunderviisningen i alle tre Skoler er indrettet overensstemmende med Forskrifterne i den sidste Skoleforordning. Lærernes Indtægter ere bestemte saaledes: Enhver af Degnene 4 Mk. ugentlig af Byen, ligesom Rektor og Hører har havt, og Degnen ved Nicolai Kirke 20 Rbd. til Huusleie, som udredes af Klosterkirken; desuden have de som Degne

Kirkeoffer, Degnepenge, Tegnepenge, Betaling for Sang ved Liig, ligesom for den latinske Skole var reglementeret, en Dags Mælkning af Sognet til Ost, samt som Klokker og Graver: Betaling for Ringning og Gravning. Den tredje Skolelærer har i fast Løn af Byen 64 Rbd. og af Klosterkirkens Midler 60 Rbd., foruden den før nævnte fri Bolig. Han har været heldig nok til ved Skoledirektionens Medvirkning at erholde en Medhjælper til Underviisningen, og til sammes Lønning 50 Rbd. aarlig, halvt af Byen og halvt af Skolelærer-Hjælpekassen. Desuden nyder enhver af Skolelærerne 3 Favne Brænde aarlig, halvt af Byen og halvt af Skolelærer-Hjælpekassen. Desuden nyder enhver af Skolelærerne 3 Favne Brænde aarlig, og af hvert betalende Barn i øverste Klasse 8 pz. og i nederste 6 pz. om Ugen, alt i Sølv.

Byens tre offentlige Skoler ere forsynede med fornøden Inventarium af Border, Bænke og Tavler samt med Læsebøger for Børnene og Lærerne.

Til end mere Oplysning om Byens Skolevæsen anføres:

98.

Svendborg Skole-Regnskab for 1817.

Indtægt:

	Sedl. og Tegn.		
	Rbd.	Mk.	pz
1. Forrige Aars Beholdning	9	2	14
2. Kornafgiften fra Hindemæe	120	1	11½
3. For solgte Creature fra Hindemæe	37	3	8
4. Fra Froebjerg	20	3	9
5. Husleie af Nicolai Kirke til Kapellanen nu Skolevæsenet	23	-	12
6. Af Byen for 2 Køers Græsning 1 Rbd Sølv	1	5	4
7. Tenter af 100 Rbd. som staaer i Kongens Kasse	5	3	12
8. Skoleskat lignet paa Byen	712	5	-
9. Lysepenge af Byens tre Kirker med 6 rbd. Sølv af hver	33	4	8
Summa:	1960	-	14½

Udgift:

1. Til Bøger og Inventarie i Skolerne	66	-	-
2. 9 Favne Brænde til alle tre Skoler	225	-	-
3. Til de tre Skolelærere for Penne og Blæk i Skolerne	35	-	-
4. Kapellan Lindgreens Enkes Pension	33	3	13
5. Stemplet Papir til fattige Børns Sjudsmaal	2	3	6
6. Byfoged og Byeskriver i Auctionssalarium m.v.	4	1	15
7. Restance i Skoleskatten for Nicolai Sogn	19	3	-
8. Restance i Skoleskatten for Frue Sogn	24	-	-
Summa:	412	-	2
I Behold:	549	-	12½

Svendborg den 26 Septbr, 1818.

Rigtig befunden

R. Rasmussen,
Skoleforstander og Kasserer.
Bertel Riber,
Skoleforstander.

99.

Til oplysning af omstaaende Regnskab tjener:

I Aaret 1805 blev det residerende Kapellanie ved St. Nicolai Kirke nedlagt til Fordeel for Byens Skolevæsen. Dog beholdt daværende Sognepræst i sin Embedstid indtil 1808 efter Kapellanens Død sammes Indtægter, der sidstnævnte Aar beløb sig til 89 Rbd. 2 Mk. 11 pz. Men derpaa tilfaldt de Skolevæsenet, og ere paa omstaaende Regnskab anførte under Indtægtsposterne No. 2, 3 og 4. Anledningen til disse Indtægter ere denne: da Kong Kristian den Fjerde købte Kierstrup paa Thorseng til sin Søn Valdemar Kristian, skeete med Kapellaniet et Magelæg for Tvende Gaarde, som det er eiede og hvirfor det erholdt et Boel i Frøbjerg, Baagøe Herred, Assens Amt, staaende for 2½ Td. Hartkorn, som svarede i Landgilde 1 Fjerding Smør, 2 Gjæs og 2 Skpr. Havre; et Gadehuus, som svarede aarlig Afgift 20 pz.; er dito i Ullerslev med aarlig Afgift 4 Mk., samt tvende Gaarde i bemeldte Ullerslev, hvoraf den ene stod for Hartkorn 8 Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. 1 Alb. og svarede i Landgilde 6 Tdr. Byg, 2½ Tdr. Rug, 5 Tdr. Havre, 1 Foder Oxe, 1 Lam, 2 Gjæs, 4 Høns og 24 fz. Erritspenge; og den anden for 5 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb. Hartkorn og svarede i Landgilde 3 Tdr. Byg, 1 Foder Oxe, 2 Gjæs, 4 Høns og 4 Mk Erritspenge. Disse tvende Gaarde bleve efter Kongeligt Reskript af 22 Novbr. 1743 solgte til Admiral Hagedorn, imod at han svarede Kapellanen den aarlige Landgilde og Magistraten i Svendborg for Indfæstning og Herlighed 16 Rbd. 4 Mk. Admiralen udstædte ogsaa derfor sin Panteforskrivning af 24 Januar 1744, hvori han (forpligter sig til aarlig at svare til Kapellanen, som foretrak Landgilden for Renten af 800 Rd. – 3 Pd. Byg, 1 Pd. Rug og 1 Pd. Havre, der udgjør 9 Tdr. Byg, 2½ Td. Rug

100.

og 5 Tønder Havre; samt to Foderoxer, 1 Boelgalt, 1 Lam, 4 Gjæs, 8 Høns, og 9 Mk. i Erritspenge, og derfor pantsatte han baade de kiøbte Gaarde og Hindemae Gaard og Gods. Kornvarerne ere altid leverede in natura, men de øvrige Præstationer betalte med 8 Rbd. og 56 fz., indtil Indtægten kom under Skolevæsenet og dette erhvervede en Høiesterets Dom over Hindemaes Eier, hvorved det erholdt de i Forskrivningen nævnte Species leverede in natura, dog saaledes at der ved Foderoxer skal forstaaes Foder til tvende Oxer. Denne Høiesteretsdom gav Anledning først til en Forespørgsel til Kancelliet om Proprietairen lige med Fæstere kunde komme tilgode de ved Forordningen af 1ste Octbr. 1802 nævnte 4 fz. for Rigsdaleren af Afgiften, og da dette Kollegium fandt denne Paastand ugrundet, gik det til en Proces, hvorved Godseieren saavel ved Lands-Overetten som Høiesteret vandt si Paastand. Under 7 Mai 1808 resolverede Kancelliet, at Kornvarerne i stedet for at leveres in natura, maatte betales med Middelprisen af 10 Aars Kapitelstaxt.

I Aaret 1804 blev det ved kongelig Resolution samtykt, at paa Jorden i Frøbjerg maatte udstædes Arvefæsteskjøde, imod at Besidderen strax udbetalte 200 Rd. – som bleve undsatte i den Kongelige Kasse – samt forbandt sig til aarlig at svare 2 Tdr. Rug og 2 Tønder Byg med Penge, til hvert Aars St. Hansdag, efter Middelprisen af 10 Aars Kapitelstaxt, som bestemmes hvert femte Aar. I Henhold til denne Resolution blev under 24 Juni 1804 udstædt Skjøde af Byefogden og Kapellanen, da Indtægten deles lige mellem begge, af hvad Grund veed jeg ikke. Til samme Tid blev udstædt Fæstebrev paa Gadehuset, hvorefter

101.

der til Kapellanen, nu Skolevæsenet, svares aarlig 30 fz. og til Magistraten 8 Mk. 2 Fz.

Til de under Posterne 5 og 6 anførte Indtægter for Huusleie og tvende Køers Græsning, er Oprindelsen, at Kapellanen i ældre Dage har havt frie Bolig med Jord, som han i Tidens Løb har mistet.

Man seer af Foranstaaende Oprindelse til, og af Regnskabet Angivelsen af de Indtægter, som Skolevæsenet erholdt ved Kapellaniets Nedlæggelse, og hvoraf det endnu aarlig maa svare den sidste Kapellans Enke sin Pension.

Foruden Byen saaledes endog har en Mængde af Underviisnings-Anstalter, kunde den dog endnu behøve en nye Skole for fattige Børn alene, og denne kunde ogsaa gjerne reealiseres uden synderlig Bekostning for Byens Borgere, naar det allernaadigst maatte tillades, at Kloster-Kirken med sine Midler dertil maatte blive anvendt.

Da Skolevæsenet er en for enhver Bye saa saare vigtig Gjenstand, saa har jeg ikke taget i Betænkning i Byens Beskrivelse lidt udførlig at afhandle samme, men tilføier endnu til end mere Oplysning denne Gjenstand betræffende:

[illegible]

[illegible]

103.

§ 3.

Bogsamling og Bibelselskab.

Anledningen til den første skeete ved en Gave af en gammel Gartneer fra Thorseng ved Navn Poulsen, som forærede til Byen en Samling af Bøger i 1808. Han overleverede sin Gave til Magistraten, som intet passeligere Sted fandt at anbringe den end paa Skolen i Raadstuen, og beskikke dens Lærer til Opsyn derved. De skjænkede Bøger bestode af latinske Autores, en stor Bibel med den hebraiske og græske Text med vedføiet latinsk Oversættelse, samt Beskrivelse over adskillige Byer, og andre historiske og græske Text med vedføiet latinsk Oversættelse, samt Beskrivelse over adskillige Byer, og andre historiske Skrifter, Giveren havde indkiøbt paa Auktioner efter Præster. Da læreren ved Skolen deals ikke kjendte de latinske Autorer, deals fandt dem ikke anvendelige for Byen, solgte han disse og indkiøbte Moerskabsbøger, for at kunne oprette et Læseselskab, hvortil ethvert Medlem bidrog om Aaret 3 Rd., selv Udenbyes kunde faae Bøger tillaaes mod 8 fz. om Ugen for hver laant Bog. For de indkomne Bidrag bleve nye Bøger anskaffede. 1819 hævedes dette Læseselskab, som da havde en Samling af 400 Bind, blandt hvilke vare mange gode Værker, som Millots Verdens Historie, Biskop Münthers danske Kirkehistorie m.fl. Efter min Tilskyndelse skiænkede Selskabet Samlingen til Byens Brug, og overdrog Skoledirektionen Bestyrelsen og Anvendelsen af denne Gave. Naar denne Samling foreenes med Levningerne af Poulsens Gave, kan den blive Grundlag til en gavnlig Samling for Byen, og Ingen kan bedre have Tilsyn dermed end Skolevæsenets Bestyrere.

1814 oprettede Geistligheden i Sunds og Gudme Herreder en Bogsamling, som skulde være i Byen

104.

Naar Poulsens Gave og disse Selskabers Bogforraad foreenes, vil Byen faae en god Samling, som el. alene kan være dens Indvaanere nyttig, men med Tiden hele Amtet, i det mindste arbeidede Forfatteren til det Maal, men maa nu overlade Andre at fuldføre Planen.

1817 blev ved Forfatteren et Bibelselskab oprettet i Byen i Forbindelse med det større i Odense; dets aarlige Bidrag var lidet over hundrede Rbd.

1817 blev ved Forfatteen et Bibelselskba oprettet i Byen i Forbindelse med det større i Odense; dets aarlige Bidrag var lidet over hundrede Rbd.

§ 4.

Sæder og Forlystelser.

Tarvelighed hersker i alle Borgerklasser, og er et udmærket Træk hos en Svendborger Borger, fordi den er foreenet med Godgjørenhed mod Fattige. Selskaber finde sielden Sted, end ei blandt de nærmeste Slægtninge, kun ved Barnedaab, Bryllupper, Begravelser og slige Høitideligheder, til hvilke som oftest Præsten, Byefogden og Toldinspektøren indbydes. Ved disse Sammenkomster hersker en frie og aabenhjertig Tone, og intet mangler i Beværtningen for at stemme Gjæsterne til Munterhed. Dammenkomster endes undertiden om Aftenen med Dands. De Gandlendes Klædedragt er tarvelig, de elske meest mørke Kulører, blaat og grønt, dog altid den fineste Sort. Konerne ligne deri Mændene, de foretrække det Solide for Flitterstads. I fordums Tid spiste de Handlende i Værelset med deres Folk, nu er det aflagt, og

disse spise i et Værelse for sig. Rangen blandt Borgerne bestemmes efter Formue, som i de fleste Handelsstæder, og Ordet Kiøbmand har samme Betydning, som Grosserer i

105.

store Stæder, men i Bondens Sprog betyder det en Rangsperson blandt Byens Indvaanere.

Denne Tarveligheds Aand skylder Svendborg sin Velstand og de Handlende deres Kredit og Søgning fra alle Øens Egne.

Til Forlystelser regnes et dramatisk Selskab, tvende Klubber og et Skydeselskab.

Da Byen under Krigen havde Militaire, hvorfor den ellers er frie, saa bevirkedes derved megen Forandring, den forlod lidet sit tarvelige Liv og tog en friere Gang. I 1812 oprettedes et privat Theater. De Militaire vare de første, som traadte frem, og trak snart Byens Indvaanere efter sig; dog maa jeg bemærke, at de fleste Indvaanere efter sig; dog maa jeg bemærke, at de fleste saavel af Handelsklassen, som af andre Borgere, just ikke finde Smag i at fremtræde paa Skuepladsen, men vel i at bivaane Forestillingerne, som Tilskuere. Theatret har et skjønt Lokale, og da Byen har en god Stadsmusikant, er Orchesteret vel besat.

Byen har haft tvende Klubber. Den borgerlige kaldet er stiftet for 20 Aar siden, og de fleste Borgere ere Medlemmer af den. Den er tillige at ansee som en Børs for de Handlende, hvor de især samles de Dage, Posten kommer, forat meddele hinanden Dagens Nyheder; Klubben holder de vigtigste indenlandske Tidender, og den Hamborger Avis. Det aarlige Bidrag er 2 Rbd.

Den anden Klub, Harmonien, er nu indgaaet. Et Skydeselskab, hvori skydes efter Skiven for udsatte Sølv-Gevinster.

Det dramatiske Selskab, den borgerlige Klub, og Skydeselskabet have alle Lokale i samme Gaard.

Maskerader har Byen i de senere Aar haft, de holdes paa Raadstuen. I Begyndelse morede denne

106.

Forlystelse, men som Nyheden taber sig, svinder og Indvaanernes Yndest for samme.

Ligesom Klubber, Baller, Maskerader, Skuespil, og Koncerter udgjøre Byens Vinterfornøielser, saaledes mangler den ei heller gode Sommerfornøielser, som dens yndige Egn falbyder i rigeligt Maal. Naar Vaaren nærmer sig, tyer man til Lunde og Høie-Bøge, tvende Lystskove, som tilhøre Præsten i St. Jørgens Gaard; her morer Ungdommen sig med Boldspil endelig besøger man en ynderig Skov strax norden for Byen, Rottefælden kaldet; længere ud paa Sommeren er Marken Tilflugtsstedet. Tvende Gange hver Sommer giver Stadsmusikanten en Koncert i gamle Hestehauge, ogsaa en sielden skøn Skov, ikke over en Fjerdingvej fra Byen; Turen til den er dobbelt behagelig, fordi den kan ske baade til Lands og Vands; denne Skov er for Svendborgerne hvad Dyrehaven er for Kiøbenhavnerne. Baronesse Rantzau-Lehn har i en liden Skov omtrent en halv Fjerdingvej fra Byen, Kristine-Dal kaldet, anlagt skønne Spadseregange med Bænke, hvorfra haves den skønneste Udsigt over Sundet til Thorseng, og en Spadseregang fra Byen til denne Skov er den skønneste Promenade, man kan ønske sig. Denne Dames Gjæstfrihed giver Byens Embedsmænd mange fortræffelige baade Sommer- og Vinterfornøielser paa det herlige Herresæde Hvidkilde.

§. 5.

Indbyggernes physiske Beskaffenhed.

I Almindelighed taget ere Indbyggerne af en stærk og god Konstitution, med en sund og frisk Ansigtssfarve.

107.

De maaske af lokale Omstændigheder bevirkede meest grasserende Sygdomme ere: Steensmerte (*nyresten*) og Brystsvaghed. For Børnekopperne har Byen været forskaanet siden Vaccinationen blev indført. Den her meer end paa andre Steder almindelige Steensmerte tilskrives Vandet af den ellers udmærkede før omtalte Pibekilde, der er hvad man kalder noget haardt. De fleste Brønde i Byen have Brakvand. Vandet fra de bedre Kilder maa derfor omledes; at dette skeer i aabne Render foraarsager, at det paa mange Steder, for Eksempel i Gjerrits- og Skattergaden, aldeles ikke kan bruges, fordi det ved Henledningen blandes med alt for mange Ureenligheder. Den ypperligste Kilde er uden for Møllerporten, og dens Vand viger ikke Roeskildes i Godhed. Byfoged Splid foreslog 1765 paa en bedre Maade at henlede Vandet til Gjerrits- og Skattergaden, med Overslag over Omkostningerne til Beløb 420 Rd., men hans Forslag blev henlagt, og vil saaledes blive, til Byen faaer en Magistrat, der angriber denne Sag med Iver og Virksomhed for at sætte den igjennem. Om Vinteren foraarsager Havet undertiden Taage, men den er uden Skade for Sundheden.

§. 6.

Diætetiske Tilstand.

Næringsmidlerne ere sunde, da Byen af sine Slagtere altid forsynes med godt Kiød; og af de omliggende Øer og Strandhusene med Fisk; de første udsælge ved Skibsbroen, men de sidste ombære deres i Byen. Af Byens Indvaanere befatter ingen sig med Fiskeriet, som Næringsvei, i hvor god en Leilighed dertil endogsaa

108.

haves. De her almindelige Fiskearter ere: Vaar- og Høstsild i Overflødighed, Torsk, Flynder, Hornfisk og Makrel, og af Ferskvands, Ørreter og Brasen.

Arbeidsfolk spise fem Gange om Dagen, nemlig: om Morgenens Øllebrød, Kl. 10 om Formiddagen et godt Stykke Brød, med Kiød eller Ost paa, Kl. 12 Middagsmad, Kl. 5 om Eftermiddagen Mellemad, og om Aftenen Grød; hos de Handlende staae Brændeviin og Ølkruus altid til Priis for Folkene.

Kapitel III.

Byens oekonomiske Tilstand.

§. 1.

Byens civile Embedsmænd og Bestillinger.

1. Byfogden, han er ene Magistrat og forbinder i sin Person Dommer- Politimester-, Foged., og Auctionsdirecteur- Embedet, han er tillige Formand for Brandfolkene og det borgerlige Militair. Hans aarlige Løn er 100 Rbd. af Byen, og 45 Rbd. af Sigt- og Sagefalds-Kassen, 1 Td.

Rug, 1 Td. Byg, og 8 Mk. i Penge af en Gaard og et Huus i Frobjerg Bye, Orte Sogn, Baagø Herred, Assens Amt, samt 4 Rbd. af en Kapital, som staaer i Kongens Kasse, og 16 2/3 Rbd. af Hindemæ Gaard, foruden hvad han i reglementeerte Sportler kan have for de med hans Funktioner forbundne Forretninger. Efter den Post han beklæder er han kun maadelig lønnet; thi hans hele Løn udgjør neppe 800 Rbd. om Aaret.

110.

Byens Magistrat har tilforn bestaaet af 2 Borgermestere, 6 Raadmænd og en Byefoged. 1682 blev Antallet nedsat til en Borgemester og 2 Raadmænd; men 1750 afgik disse, og Byen fik alene en Byefoged, der blev tillagt disses havte Løn. Magistratens Løn i forrige Tider bestod tildeels i Jorder paa Byens Marker, tildeels i visse Vænger og endelig 32 Køers frie Græsning, samt Hoverie og Herligheden af en Gaard og et Huus i Frobjerg og af tvende Gaarde og et Huus i Aueslev, hvilke sidste som forhen er anført bleve solgte til Hindemæes Eier; Landgilden er henlagt til Nicolai Sogns Kapellanie, men Afgiften 16 2/3 Rbd. for Hoverie, Indfæstning og Herligheden, henlagte til Magistraten. Efter den sidste Borgemester Niels Tønnesen Rosenbergs Død 1756, indgik Byefogden med Ansøgning, at Magistrats-Jorderne maatte sælges, og de 32 Høveders Græsning overdrages Markeierne – for disse vare siden 1736 betalt 16 Rbd. aarlig – samt om ham matte tilstaaes i fast Løn 100 Rbd. af Byen. Over denne hans Ansøgning indhentede han Borgerskabets Formening, men disse vilde ikke tilstaae ham høiere end 80 Rbd, som var det, Jorderne ved Udlejning kunde udbringes til; dog blev ved Reskript af 23e Juli 1756, Byefogden bevilget 100 Rbd. af Byen, hvilken Afgift skulde lignes paa Grunden. Vel finder jeg, at da denne allerhøieste Resolution blev Borgerne bekiendtgjort paa Raadstuuen, paastod de at Afgiften fra Hindemæ skulde tilfalde deres Kasse, for at erstatte de 20 Rd., som var tillagt Byefogden, over det de havde tilstaaet ham, men ingen agtede paa deres Paastand, og det forblev ved den kongelige Resolution. Saaledes var da Byfogdens faste Løn indtil 1807 kuns 100 Rd., men dengang blev Embedet tillagt

111.

200 Rd. af Justitskassens Fond. De to sidste Raadmænd vare Hyltoft og Knud Graae.

Byen har siden Magistratens Afgang havt følgende Byfogeder:

1. Mandrup Jørgensen, han blev beskikket 1750, men han udnævnte sig selv 1753 til Veier og Maaler i Byen, hvilket Embede var mere indbringende og mindre besværligt. Han fik Udnævnelsen kongelig konfirmeret og fratraadte derpaa Byefoged-Tjenesten.
2. Hans Adolf Tauch, beskikket 1753, han havde været Byefoged i Rønne og Herredsfoged i Vester Herred paa Bornholm. Han eiede Klostergaarden, og døde meget pludselig i et Selskab paa Biørnemose.
3. Peter Kristian Splid, betjente Byetinget første Gang den 10de September 1764, og døde 1779. Han gjorde Forslag til en bedre Indretning ved Vandets Omledning til Huse og Gaarde i Byen, men det er, i hvor nødvendig og lidet bekostelig end Indretningen synes at være, indtil denne Dag kuns blevet ved Forslaget.
4. Peter Bech, beskikket 1ste Juni 1770, havde tilforn, nemlig fra 1731 af, været Byeskriver, Han døde 1772.
5. Søren Jørgensen Møller, blev beskikket den 26de November 1772, han var svagsynet og lod sit Embede for det meste bestyre ved en anden; han døde 1781.
6. Johannes Uldahl, blev beskikket 16de Januari 1782. Han var en Byfogedes Søn fra Assens, og en Broder til den berømte Høiesterets-Advokat Uldahl. Han blev Vice- Landsdommer i Fyen 1785, det var en virksom og talentfuld Mand.

112.

1782 foreslog han Borgerskabet en bedre Indretning med Vandledning til Byen, fra Stampemøllen, Pibekilden og Springsbæk, med Anvendelse af de tre Tørvemaale i Græsholmene, der kunne bidrage ikke alene til Udgifternes Bestridelse, men ogsaa til andre Byens Udgifter. Ligeledes foreslog han en ny Jordebogs Indretning, og dertil at benytte de nuværende gamle Jordebøger eller Opmaalings-Forretninger, og at udnævne 4 af de kyndigste og forstandigste Borgere til dette Opdrag. Forslagene vandt Borgerskabet Bifald, og de 4 Borgere bleve udnævnte, men derved blev det ogsaa. Borgerskabet tilstod ham som Formand 40 Rbd. 61 fz aarlig, som udredes af Sigts- og Sagefalds-Kassen. Han bragte 1789 Magelæget til veie imellem Thorseng Eier og Byen, hvorved gamle Hestehauge blev tagen i Fred og Træerne i Øxnebjerg omhugne, og Jorden overladt Byen til fri Brug. Han overbevidste Baron Lehn, som Hvidkilde Eier, at begge Ørkildsmøller havde 7,883 ¹/₂ Alen mere Jord, end de kunde tilkomme. Han sørgede for at Øxnebjerg Mark blev deelt imellem Markeierne. Han skaffede Byens Markeierne Træerne i Hallenskov og Høemarken, sørgede for at Kjøbesummen blev betalt, Skovende tagne i Fred, og erhvervede ved Forvaltning af Skovene inden tre Aar en Kapital af 3000 Rd. Han foreslog Byen at bygge en stor hollandsk Veirmølle, og erhvervede Rentekammerets Tilladelse dertil. Møllen blev bygt og ansat for 7 Tønders Skyld. Han satte Taxt for Brød af al Slags, for Smør, Kiød, Øl, Miød og Brændeviin; og da han var største Lodseier, tog han virksom Deel i Markjordernes Udskiftning. Kort sagt: han lod sig enhver Ting være angelegen, som kunde gavne Byen. Han afgang 1804, og døde 1807 paa sin Gaard ved Aalborg.

113.

7. Friderich Qvist Brodersen, Herredsfoged i Sunds og Gudme Herreder, han var kuns konstitueret indtil

8. Johannes Nellemann blev beskikket den 3die Oktober 1806. Nellemann har tilforn været Prokurator, og er Byens nærværende Byefoged.

Af Raadstue-Skrivere har Byen havt:

1. Peder Bech, fra 1737 og indtil han blev Byefoged.

2. Gothfred Jantzen fra 1 Januari 170 til 1787, han havde tilforn været Kopiist i det danske Kancellie.

3. Peter Michelsen Bager fra 30 Marti 1787 og indtil Nutiden, han var forhen Birkeskriver ved Baronier Lehn. Han er bekjendt for den udmærkede Orden og Nøiagtighed, hvormed han fører sine vigtige Protokoller. Han er nu entlediget med 600 Rbd. Pension. Byeskriveren er tillige Byens Notarius Publikus, og Herredsskriver til Gudme og Sunds Herreder.

Byetinget holdes paa Raadstuen hver Mandag Formiddag Kl. 9.

Raadstue-Forsamlingerne skee efter Tilsigelse ved Raadstue-Tjeneren; de bleve tilforn kundgjorte ved Ringning med Frue Kirkeklokker.

Sunds og Gudme Herreders Ting holdes ogsaa paa Raadstuen, Tiden dertil er Torsdag Formiddag fra Kl. 10 ¹/₂. Af Prokuratorer gives trende med Bestalling, og en af Amtet konstitueret Sagfører, under Navn af Kommissionair.

Byens Tjenere:

1. Et Raadstue-Bud med 50 Rbd. aarlig Løn, han bekjendtgjør ved Trommeslag og Opraabning enhver saadan Ting, hvortil man i større Stæder benyt-

114.

ter Adresse-Aviser. For hver Bekjendtgjørelse med Trommen nyder han af Fremmede 2 Mk., men i Byens Sager intet. Han faaer Nytaarsgaver af Byens Borgere, og disses Beløb er større end hans hele Løn.

2) En Politibetjent med 30 Rbd. aarlig Løn.

Begge lønnes af Byen, og forsynes med den for Politibetjente anordnede Uniform, som de faae af nye hvert andet Aar.

Disse tvende Betjente bruges som Stevningsmænd, som Vitterligheds-Vidner ved Skifter og Auktioner, og i Almindelighed tillige som Vurderingsmænd.

3. En Fangefoged, som tillige er Fattigfoged.

Han har frie Bolig paa Raadstuen, og nyder 6fz daglig for hver Arrestant for deres Bevogtning og Oppasning.

4. Tre Vægtere med Løn og en Reserve uden Løn.

Forligelses-Kommissairer.

Af disse har Byen tvende, som holde deres Møder hver Onsdag Formiddag paa Raadstuen, og hvorved Byeskriveren forretter Sekretair-Tjeneste.

Sex eligerede Mænd,

der repræsenterer Borgerskabet, og hvoraf den ene er Formand.

De ere tre f hvert Sogn, og de ere at ansee som Byfogdens Raad i Byens Anliggender. Ved Vakance foreslaaer Byefogden tre Borgere, og deraf vælger Borgerskabet den Ene, og Valget bekræftes af Amtet.

En Brand-Inspektør

som har Overbestyrelsen af Brand- og Brandvæsenet i Byen, han antager Vægterne, betaler dem deres Lønning, og nyder selv i aarlig Løn 21 Rigsbankdaler

115.

En Stadskæmner.

En Markkæmner og en Kasserer,

den sidste oppebærer Leien af Byens Jorder og Feldberedermøllen, og de Udgifter, som lignes paa Byen efter Grundtaxt og Næring.

Fire Taxeerborgere,

hvoraf den ene er Formand. Disse bestemme Næringsskatten, der ansættes i Album og Skilling, den høieste Næringstaxt er 6 fz., og den ringeste er ¼ Album

Fem Fattigforstandere,

hvoraf den ene er Kasserer; disse i Forening med begge Præsterne og Byefogden danne Fattig-Kommissionen. I de ældre Dage har Byen kun havt tvende Fattigforstandere.

Tre Kirkeværger og

en Hospitalsværge.

Tvende Overformyndere.

hvoraf den ældste har Regnskabet.

Tvende Jordemødre,

hvoraf den ene lønnes af Byen, efter Anordningerne, og er examineret paa Fødselsstiftelsen; den anden er examineret af Stiftsphysikus, og har ingen Løn af Byen.

En Havnekommission

bestaaende af Byefogden og tvende Handlende; under denne staaer:

En Havnefoged,

som nyder i aarlig Løn 100 Rbd. han har tillige at overholde Orden paa Skibsbroen, og Skibsbroens Vedligeholdelse.

Fire Markmænd og en Hyrde

116.

En Stadsbedemand

som beskikkes af Byefogden, og har en bestemt Taxt for sine Forretninger, den nuværende Bedemand har tilforn været Skipper. Han er beskikket af Byefoged Uldahl.

En Veier, Maaler, og Vrager,
han bestilles af Magistraten.

En Distriktslæge,
som tidlige er Kirurgus for Sunds og Gudme Herreder med underliggende Øer. Han har i fast Løn 150 Rbd. af Kongens-Kasse. Byen har tillige tvende praktiserende Læger; den ene Doktor Medicinæ med Prædikat og Rang som Stiftsphysikus, Herr Evald, er en udmærket Læge, og berømt som Øien-Oprateur; den anden er en Kirurgus. Endvidere en Dyrslæge for Byen og Distriktet.

En Postmester,
hvis Embede kuns vilde være ubetydeligt af Indkomster, naar ikke Bærepenge, som af General-Postamtet er bestemt til 4 fz. for Brevet, og Expeditionen af de omliggende Herregaards-Poster, bidroge til at forøge samme, saaledes at Embedet nu kan ansees for temmelig indbringende. Posten fra Kjøbenhavn og Hamborg kommer om Mandagen over Nyeborg; om Torsdagen kommer alene den Kjøbenhavnske Post over Nyeborg, men den Hamborgske om Fredagen over Faaborg. Posten afgaaer herfra til Nyborg Tirsdag og Løverdage Aftener; til Langeland om Mandagen og Fredagen: til Faaborg om Torsdagen, og Pakkeposten afgaaer til Nyborg om Løverdagen, og kommer hertil om Mandagen. Indleveringstiden er: Til pakkeposten inden Klokken 4 om Løverdage Eftermiddag; til Brevposten til Kjøbenhavn og Hamborg indtil Tirsdag og Løverdage Eftermiddag

117.

Kl. 6, og til den Langelandske Post om Søndag og Onsdag Eftermiddag Kl. 8. Posten befordres herfra til Nyeborg, og samme Tour tilbage ved en Vognmand, som om Tirsdagen kører den i Postkariol, men om Løverdagen i Vogn, fordi Pakkeposten da medfølger saavel Tour som Retour. Posten til Faaborg ligeledes ved en dertil leiet Mand. Langeland og Ærø holder sine egne Poster.

En Skorsteensfeier,
som antages af Magistraten, han erholder i aarlig Løn 3 Mk. af hver Skorsteen i to Etage Huus, og 2 Mk. af hvert et Etages. Denne Løn indkræves halvaarlig

Toldvæsenets Embedsmænd ere:

En Told- og Konsumtions-Inspektør.

En Told- og Konsumtions-Kasserer.

En Told- og Konsumtions-Kontrolleur og

12 Toldbetjente.

§. 2.

Kirkelærerstanden og Betjentene.

a. Tvende Præster, en til hver af Sognekirkerne. I forrige Tider har ogsaa været tvende residerende Kapellaner, hvoraf den ved Frue Sogn afgik 1680, og hans Indkomster blev henlagte til Sognepræsten, og den ved St. Nikolai Kirke er tilige Præst for Øen Thurøe, hvor han om Sommeren forretter Kirketjenesten hvar anden Søndag, men om Vinteren kun hver fjerde Søndag.

118.

St Nikolai Præstes Indkomster.

1) Tiende af Sognet, med hele Præste- og den halve Kongetiende, nemlig a) af Byens Markjorder for de 606 $\frac{2}{3}$ Rbd. Grund; vel har Sognet efter Grundtaxtens Bestemmelse 1722 havt 660 $\frac{2}{3}$ Rd. Grund; men de 54 Rd. Grund bleve efter Reskript af 24 August 1753 henlagte til Frue Sogn, for at gjøre begge Sognene ligestore, saa at altsaa nu adskillige Beboere af Nikolai Sogn ere tiendeydende til Frue Kirke og Præst. b) Af to og tyve Vænger, som alle ligge

Sønden for Springsbæk – som uden for Gjerritsporten udgjør ialt Ager og Eng 80 Tønder Land goemetrisk Maal.

Desuden har Præsten ene Tiende af Hør, Boghvede og Bælgfrugter samt af Giæs, Ænder, Bier og Føl, den øvrige Korn- og Qvægtiende deles lige imellem Kirken og Præsten, da Kongen for Kjøbstæderne har henlagt Kongetienden til lige Deling mellem Kirke og Præst, see Lovens 21 – 23 – 10.

Den hel Tiende for Præsten udgjør 80 Tønder Byg og 5 Tønder Rug.

2) Kirkebye Kongetiende til Beløb 6 $\frac{1}{4}$ Tønde Rug og 7 $\frac{1}{2}$ Tønder Byg. Oprindelsen til denne Indtægt er følgende: Ved Reformationen lagde Kristian den tredje Kirkebye og Lunde Sogne som Annexer til Nikolai Præst, men da Præsten Povel Andersen ei troede at kunne rygte disse tvende Menigheder som han burde, eller rettere sagt ikke kunde foreenes med sin der holdte Kapellan reuoncerede han paa dem, og øgt om at beholde deres Kongetiende som Vederlag; men han maatte lade sig nøie med Kirkebyes alene, for hvilken det kongelige Gavebrev er udstædt Aaret 1594, det

119.

findes anført hos Hofmann i hans Samlinger af Fundatser.

Benævnte Kirkebye Kongetiende er matrikuleret for 13 Tønder og 6 Skjeppers Skyld, og hele Sognet staaer for 187 Tønder Hartkorn.

Uagtet man af Gavebrevet skulde troe, at Præsten selv kunde oppebære denne Tiende, eller bortforpagte samme, saa finder jeg dog ikke at dette har fundet Sted; thi i den svenske Krig var den i Hvidkilde Eieres Værge, der ikke kunde svare Afgiften af samme, og 1765 den 5te Juli solgte Kongen den tilligemed sine øvrige Godser i Fyen, imod at Kjøberen aarlig til den Tid, som Jordebogen tilholder, nemlig Allehelgens Dag, skulde svare Præsten ved Nikolai Kirke i Svendborg den oven anførte Afgift. Foruden det originale Gavebrev, have Præsterne derpaa erholdt Konfirmation af Kongerne Frederik den fjerde og Kristian den sjette.

3) Af en Jord i Skattergaden har Præsten til 1446 havt aarlig 12 Grot eller 4 $\frac{1}{2}$ Rd., ligeledes Jordskyld af en Gaard i Broegaden 4 Mk. i Sølv, men disse Indtægter ere tabte, og ingen Oplysning findes nu derom.

4) Offer i Kirken, efter Loven.

Præsten har ogsaa tilforn nydt Allehelgensoffer til et Slagterqvæg, samt hver nye Præst en Offerdag til Reiseudgifter.

5) Præsten har ogsaa tilforn havt fri Græsning til 4 Køer i Marken, men derfor nyder han nu 2 Rbd. af Byens Græsningskasse; hvad Tid denne Naturalpræstation blev forandret til Penge vides ikke, dog er det sandsynligviis skeet 1736, da Borgemesteren for sine 32 Køers Græsning fik 16 Rd.

120.

6) Præstepenge til Paaske og Mikkelssdag: disse bleve bestemte 1540 af Lehnsmændene Erik Krumdige paa Næsbyehoved, Mikkil Brokenhuus paa Nyeborg Slot og Biskoppen Jørgen Jensen – som i den Anledning vare forsamlede paa Svendborg Raadstue – til 8 Sølv Grot for en Gaard, 4 for et Huus, men betales nu mere som en frivillig Gave. En Grot er i vore Penge 36 fz., efter Arents Berentsens og Holbergs Forklaring.

7) Af Kirken 28 Rbd. 50 fz. Oprindelsen hertil er forhen oplyst ved Præstegaardens Beskrivelse, see offentlige Bygninger, Pag. 53 og 64.

8) Frie Præstebolig, see sammesteds.

9) En Dags Malkning af Sognet til Oste; den modtages naar Køerne komme i Evre, og er en Art Midsommers Rente.

10) Af Thurøe 11 Tønder Rug, 11 Tønder Byg og 11 Rd. i Penge for alle tre Tiender, og 3 Rd. i Offer for Ladegaarden, alt efter en Forening af 1645 mellem Frue Ellen Marsvin og Præsten Hellevad. Denne Forening findes anført hos Hofmann.

Desuden har Præsten Paaske- og St. Hans-Rente, den første med 8 fz. af hver Gaard og 4 fz. af hvert Huus, en sidste for Ost og Melk med 4 fz. af hver Tønde Hartkorn.

Præsten har ogsaa fra Thurøe havt frie Ildebrand og Olden til 12 Sviin, naar Olden gives, hvilket erfares af Stiftets Jordebog for 1691, og anføres af Hofmann i sine Samlinger af Fundatser, saaledes: at efter Resolution af 4 October 1663 nyder Præsten frie Ildebrand fr Thurøe. Hofmann anfører, et Resolutionen skal findes hos Præsten, men jeg fik den ikke ved Embedets Tiltrædelse. Ogsaa jeg hat i de

121.

første Aar af min Embedstid her havt denne Brændsel, men da Øen 1810 blev solgt til Beboerne, erklærede Sælgeren, Herr Kapitain Lund, Præstens Udviisning for en Gave, og da den ved sidste Vakance ikke var nævnt, blev jeg den frakjendt ved en Høiestetsrets Dom af 30 November 1815. Kaldet er i Kancelliet opgivet for 300 Rbd.

Præsterne siden Reformationen have ved Nikolai Kirke været:

1. Hans Rasmussen, som levede indtil 1537, han findes afmalet kronraget, hvorefter sluttes at han har været Munk, ventelig i Graabrødre Kloster i Byen.

2. Kristen Skrogh. Før end Reformationen var han af Biskop Jens Andersen Bellenach forundt Bestalling paa Birgittes Alter i Nikolai Kirke; denne Bestalling er udstedt paa Kierstrup, Biskoppens daværende Residents, anden Paaskedag 1524, see Pontoppidans Kirkehistorie 2 Deel Pag. 284. Han roses for sin Duelighed og Dyd. Han optog siden den lutherske Lære, og var med 1530 ved Rigsdagen i Kjøbenhavn, for at forsvare samme imod Papisterne. Han blev derpaa Præst i Assens, hvor han stiftede den første lutherske Kirke, og prædikede den nye Lære. Her blev han Præst 1537, men 1549 blev han forflyttet til Frue Sogn, og blev tillige Provst for Sunds Herred. Han døde 1572. Hans Skrifter findes anførte hos Worm.

3. Mikkel Kristensen, en Søn af den forrige, blev kaldet til Præst og succederede sin Fader 1549. Han døde 1574.

4. Mikkel Steegaard, han var kun faa Aar Præst.

122.

5. Jens Sørensen, var Præst indtil Aaret 1594.

6. Povel Andersen, var Præst her i tre Aar. Om ham finder jeg anført, at han troede, hans Kapellan og Pigen Ursilla fra Nyebyrg vilde dræbe ham ved Gift. Han renoncerede paa Kirkebyes og Lunds Annexer, og erholdt det under Præstens Indtægter Pag. 118 anførte Vederlag for samme. Han døde den 21 October 1597. Dette Anførte har jeg uddraget af Provst Næraaes Manuskripter.

7. Degud Jørgensen, ordineret den 16 November 1597. Var først Rektor i Nyborg i tre Aar. Han var tillige Provst i Herredet. Biskoppen anfører i sin Visitats-Bog om ham, at han raabte for høit, og at ham stedse laae i Strid med Rektoren ved den latinske Skole; han døde 1618.

8. Peter Viborre, var kun Præst her i sex Aar, ventelig er han bleven forflyttet andensteds hen.

9. Hans Zachariasen, var kun Præst ved Menigheden i tre Aar, nemlig indtil 1627.

10. Laurits Nielsen Hellevad, Søn af den bekjendte Nikolai Hellevad; han blev Præst ved Menigheden 1627, og var fire Gange givt. Han oplevede den ulykkelige svenske Krig, og melder i sin Indberetning efter samme om Byens ødelagte Tilstand. Under ham fik Thurøe sin egen Kirke – den havde før hørt til Nikolais. – Ligesom ham og med Frue Ellen Marsviin forenedes om Tienden, Lønnen og Befordringen; men han fortrød det dog siden, og

fik den forøget med 1 Pund Korn og 14 Rd. i Penge fem Aar derefter. Et Brev i denne Anledning, fra Frue Marsviin, hos hvem han stod i megen Yndest, lyder saaledes:

123.

P. M.

”Min venlige Hilsen nu og altid forsendt med vor Herre, næst min venlige Taksigelse for beviist Gode, hvilket jeg gjerne forskyldte vil. Kjære Herr Laurits Nielsen Hellevad eftersom I, udi Eders Skrivelse beklager Eders Rettighed af Bønderne paa Thurøe, for Eders Tjeneste dette Aar, at være forholdet; saa tilskikker jeg Eder herhos skriftlig, hvad jeg Eder aarligen vil af Øen bevilge. Iligemaade Eders Revers om Tjenesten der paa Øen at efterkomme, og det jeg vil af mit eget udgive, paa det Bønderne ei skal besværre sig videre at udgive nogen Tiende til Præsten, videre end den sædvanlige, Offer om de tre fornemme Festdage: Juul, Paaske og Pindsedag. Og gjør ellers altid hvis I kan have deraf. Jeg vil hermed have Eder Gud allernaadigsk befalet.

Af. Ellensborg 1645.

Ellen Marsviin
egen Handt”

Udskrivt:

Erlige og Belagte Mand Herr Laurits Nielsen Hellevad, Sognepræst til St. Nikolai Kirke i Svendborg. Min gode Ven venligen.”

Man seer af dette Brev, hvorledes en af Rigets fornemste Damer paa den Tid skrev til en Præst, og tillige at hun ei ansaae Thurøe som noget Annex.

Fornævnte Hellevad var tillige Provst i Herredet. Han var over 50 Aar Præst ved Kirken; han døde den 27 Marti 1677, og blev begravet den 3 April ved Kore, hvor en Liigsteen i Muren endnu findes over ham og hans fire Koner. Han omtales i Treskovs Jubellære, som tillige beretter, at hans Søn af Frederik den tredje blev nobiliteret og kaldet Silbersteen; men døde i Norge uden Arvinger.

124.

11. Hans Hellevad, Søn af forrige Præst, han var 10 Aar Kapellan hos Faderen, og succederede ham i Embedet.

Fra ham haves den først Ministerialbog, og en Indberetning om Embedet 1691, hvori han ogsaa omtaler Byens Skjebne i den svenske Krig. Han døde 1691 i sit 61de Aar, og ligger begravet i Koret paa den søndre Side, ved Alteret.

12. Gamaliel Nielsen, blev 1687 Kapellan hos den forrige Præst, som han succederede Han døde i Embedet den 2 December 1718, og Provst Magnus Laccopidan holdt Tale over ham. Baade han og hans elleve ovennævnte Forgjengere i Embedet, fandtes afmaalede paa Indhegningen om Døbefonden.

13. Hans Frich, blev allerede kaldet i Slutningen af 1718. Hn var af Familie med Biskop Muus; han har bygget en Gaard, som nu er Præstebolig, paa en øde Plads. 1729 blev han kaldet til Nyeborg, og blev tillige Provst i Vindinge Herred. Han døde 1744. Om hans Sygdom og døde om Morgenens, messede han, i Phantasie paa sit Dødsleie, Indstiftelsens Ord, og ved den samme Tid saa Vægterne, som forsamlede sig i Forkirken for at begynde Raadet, at Kirken var oplyst; af Nysgjerrighed aabnede de Døren, og fandt Præsten for Alteret, og Folk at gaae derop; skrækkede af Synet lød de deres Vei og slog Kirkedøren i efter dem; den ene af disse Vægtere fandtes samme Nat død i Kirkestræde. Over denne Tildragelse findes et Forhør i Nyeborg Politie-Protokol; og tildeels derfra, tildeels fra min Kollega ved Frue Kirke, der er barnfødt i Nyeborg, og af Enken, som ham har kjendt, mundtlig hørt Fortællingen, ligesom og endnu kan erindre fra Barn

125.

af den Opsigt, Tildragelsen gjorde, har jeg det Anførte. Uden at antage eller modsige denne Beretning, maae jeg anføre noget Lignende, der er mig selv bekjendt. Under min Skolegang i Odense erindrer jeg endnu meget nøie, at have kjendt en Datter af Professor og Rektor Anchersen, som virkelig besad den Gave at forudsee adskillige tilkommende Thing, saasom Liigbegjængelser m. m. Hun ansaae denne synderlige Gave som en Plage, da hun altid nogle Dage før og efter slige Syner befandt sig meget ilde. Mon ikke det, man den Gang kaldte Syner, er det samme som det man i de senere Tider har lært at kjende under Navn af den dyriske Magnetismus; om saa er, har fornævnte Jomfrue Anchersen maatte besidde en meget stor Grad af medfødt Magnetismus.

14. Søren Storm, blev Præst 1729, og døde den 18 Marti 1735. Han erholdt højsalig Kong Kristian den sjettes Konfirmation paa Kirkebye Kongetiende. I hans Tid var det at Jorden blev solgt til den gamle Præstegaard.

15. Kristian Frederik Varde, blev Præst her 1755; han havde gode Kundskaber i Lægevidenskaben. Han blev ved en Høiesteretsdom af 1 April 1741 afsat fra sit Embede formedelst Løsagtighed. Jeg finder i Sagen imod ham den Besynderlighed, at Justitiarius først har indberettet til Kongen Rettens Mening, og derefter imodtaget Allehøistsammes Befaling. Hos Fogtmann er anført følgende: Reskript af 1741 til Høiesteret-Justitiarius angaaende at i Sagen mellem K. F. Varde, Sognepræst til St. Nikolai Kirke i Svendborg og Aktor, Prokurator Lautzen, skal dommen i bemeldte Ret efter dens Projekt saaledes afsiges: Varde bør for sin under denne Sag brugte letsindige, ugudelige, høist forargelige og en

126.

Præstemand aldeles uanstændige Opførsel, have forbrudt sit Kald, præstelige Embede, og Habit, og være uværdig efterdags noget geistligt Embede at betjene, samt for sin givne Forargelse være Kirkens Disciplin undergiven, betale i Processens Omkostninger 300 Rigsdaler; for unødig Trætte til Justitskassen 24 Rd., og 5 Rd., det stemplede Papir og Rets Salarium, eller lide Fængsel paa Kroppen i 6 Uger m.m. Mortifikation af brugte Expressioner. Nogle vil formene, at han var uskyldig i den paadømte Brøde, og at det Hele var Kabale imod ham, hvori hans Børns Amme lod sig bruge, bestukken ag en riig Mand, der vilde stille ham ved Embedet. Besynderligt nok, at Rektor Bildsøe paa selv samme Tid, nær ogsaa var kommen i Ulykke, fordi hans Kone nedkom i den ottende Maaned efter Brylluppet, dog ham redede det medicinske Falkutet fra Fordærvelsen.

Efter at denne Dom var overgaaet Varde, forlod han Byen og drog til Lybek, hvor han blev praktiserende Læge. Han har autoriseret Kirkens ældste Regnskabsbog, som indeholder Aarene fra 1736 til 1774, og en Ministerialbog fra 1736 til 1773.

16. Nikolai Reiersen, en Søn af Justitsraad Jens Reiersen i Admiralitetet, født 1707. Han reiste i sine Studenter-Aar udenlands, og blev 1732 Magister, medens han studerede i Leipzig; 1735 blev han Kapellan i Mariager, og 1741 Præst her ved Menigheden; han har ladet tvende Disputatser trykke, medens han studerede i Leipzig, som findes anførte hos Worm. Embedsbøgerne i hans Tid udmærke dem ved god Orden, saa man deraf tør slutte, at han var stor af Vext, stærk, og haardfør, hvorpaa anføres til Beviis, at han ofte om Vinteren i den stræn-

127.

geste Kulde reiste med bare Fødder i Støvlerne. I sine sidste Dage holdt han personel Kapellan. Han døde i Januari 1778, og ligger begravet i den store Gang, som gaaer fra Vaabenhuset.

17. Peter Kristian Steenvinkel, født i Horsens den 17 October 1742, blev Student 1761, personel Kapellan ved Dronninglund i Aalborg Stift 1768, Sognepræst til Herringe 1773, og hertil Menigheden 1778, hvorfra han blev forflyttet til Assens 1782. Han var givet med Frederikke Lovise Mikkelsen. 1790 blev han forundt Professor-Titlen. Han udmærkede sig som

en heldig Taler, en god Pædago, og var meget afholdt af Menigheden her, men hans Afskedstale vidner ikke om hans Tilfredshed med den. Hans Skrifter findes anførte hos Vorm.

18. Frederik Ramus, en Søn af Præsten Ramus i Assens; han var født i Marslev Præstegaard, hvor hans Fader da var Præst, og var en Brodersøn af den sidst afdøde Biskop Ramus, hvem han i nogle Aar fulgte paa sine Visitationer. Først var han Hører ved Odense Skole i 9 Aar, siden Præst paa Baagøe under Falster i 4 Aar, og derfra blev han kaldet her til Menigheden 1782. Han var i nogle Aar Provst i Herredet. Han var bekjendt som en god Philolog, og for at være vel bevandret i levende Sprog, som han talede med Færdighed. Han døde den 6 Februari 1808 i sit 62de Aar af Brystsvaghed, og ligger begravet paa den søndre Kirkegaard.

19. Joachim Begstrup, født 1767, befordret til Præst i Qvivig paa Færøerne 1799, til Thorshavn 1800, til Svendborg 1808, og til Paarup ved Odense 1819.

128.

Frue Præstes Indkomster.

1) Tiende af Sognet, ligesom ved Nicolai Præstes Indkomster er anført, nemlig heel Præste- og halv Konge-Tiende.

a. Af 606 1/3 Rd. Grund, hvoraf som forhen er anført, de 54 ere tagne fra Nikolai Sogn.

b. Af 34 Vænger, norden for Springbek til Areal 100 Tønder Land.

Begge udgjorde tilsammen en indtægt af 89 Tønder Byg og 5 Tønder Rug.

2) Skaarup Konge-tiende, efter Kong Kristian den tredies Gavebrev af 10 Januari 1558 – af denne Tiende har Præsten efter Forening 82 Tønder Rug, 77 Tønder Byg, og 105 Tønder Havre. – Jef finder Anledningen til denne Tiende-Indtægt saaledes: I Aarene fra 1536 til 1541 var Tvede Sogns Kirke lukket, Klokkerne førte til Svendborg, og Beboerne paalagt at søge Frue Kirke som deres rette Sognekirke. Formodentlig har Tvede Sogns Beboere i Grevens Feide gjort fælleds Sag med Svendborgerne, og som Straf derfor lidt Tabet af deres Kirkes Brug, og da de havde afsonet deres Brøde, og Kongen var formildet, er det formodentlig skeet, at deres Kirke igjen er bleven aabnet, dog vedblev den at være Annex til Frue Sogn i Svendborg, men siden blev den annecteret til Skaarup Sogn, og til Erstatning saavel derfor som for Bjørnemose og Ørkildsmøller, der efter Magistrats Dom af 1563 laae til Frue Sogn, men i Tiden bleve henlagte til Tvede, fik Frue Sogns Præst den fornævnte Skaarups Kongetiende. De ældste Præster ved Frue Kirke have klaget meget over dette Bytte, og ønsket hellere at have beholdt Tvede Sogn som Annex, end det derfor erholdte Vederlag.

129.

Men den nærværende Præst finder sig vel fornøiet med Byttet.

5) Offer f Menigheden paa de tre Høitidsfeste samt Allehelgens Offer til et Slagteqvæg, efter en Bytingsdom af 23 October 1693.

4) Af Kirken 6 Rbd., som var Huusleie for Kapellanen til det nedlagte Kapellanie.

5) For 6 Høveders Græsning paa Byens Marker 3 Rbd.

6) For Jordskyld og Stadepenge 3 ½ Rigsbankdaler,

7) Fri Bolig med 8 Rbd. Grand i Byens Marker, Skove, og Tørvemoser; et Vænge paa 4 Skjepper land uden for Bagerporten, og ey Vænge til Leie af Kirken for 4 Rbd. hvoraf Præsten igjen har 36 Rigsbankdaler.

8) Præstepenge af Sognet tvende Gange om Aaret.

9) En Dags Malkning i Sognet.

Desforuden har Præsten tilforn havet frit fornødent Brænde af Kongens Skove, men da disse 1765 bleve solgte, erholdt den daværende Præst som Vederlag derfor 19 Rd., men ved hans Død ophørte ogsaa denne Indkomst.

Ligeledes skal tilforn alle Vængerne om Svendborg have tilhørt Frue Sogn alene, hvilket vel er mueligt, thi maaskee har Sognets første Præst Hans Gaas, der forhen var Prior for Klosteret og St. Knuds Gildelaug, beholdt disse Jorder i sin Embedstid. I Præsternes Indberetninger for 1667 og 1691 finder jeg ynkelig Klagemaal over Kaldets Indkomster, uagetet det 1680 var blevet forøget med Kapellaniets Indkomster. Ordene ere disse: ”Ingen vilde modtage Kapellaniet, da de ei deraf kunde leve, hvorfor davæ-

130.

rende Præst Lukas Madsen paatog sig dets Forretninger, som han og Eftermænd have beholdt. Menigheden er fattig; mange Gaarde og Huse ere nedbrudte, endeel uden Beboere; sa der gives ingen Kiøbstæd-Kald i det hele Land saa ringe som dette.”

Embedet er i Kancelliet ansat for 300 Rbd.

Præsterne siden Reformationen have ved Frue Kirke været:

Magister Hans Gaas – ogsaa kaldet Johannes Gaas – var den første lutherske Præst til Frue Kirke efter Reformationen, ligesom han ogsaa var den første Provst i Sunds Herred. Han var ved Reformationen Prior i Sunds Herred. Han var ved Reformationen Prior i Graabrødre Kloster, og Formand for St. Knuds Gildelaug, og beholdt som Præst begge disse Embeders Indtægter, tilligemed det meget Sølv og Gods, som disse berømte Stiftelser eiede. At Klosteret har været et blandt de anseeligste i Riget skjønnes deraf, at der til et Synode, som blev holdt i samme 1526, blev udnævnt en Ordensgeneral; see Münters Beretning i sin Reformations-Historie 2den Deel Pag, 201. Gaases kloge Opførsel under Grevens Feide, hans Hengivenhed for Kristian den tredje, tildrog ham denne Konges Yndest, og bevirkede at han blev ophøiet i den danske Adelstand. Han skrev i den Anledning i sin Taksigelse til Kongen disse Ord: ”Hvad har jeg vel gjort for saa stor en Belønning,” og Allerhøisamme optog denne beskedne Yttring i megen Naade 1549 blev han Biskop i Trondhjem, hvilket Embede han forestod i 29 Aar, og døde der 1578. Han ligger begravet i Trondhjems Domkirke. Under Syvaarskrigen forstrakte han Frederik den anden med Penge af sine Godser i Fyen. Han var tvende Gange gift, første Gang med Marie Hansdatter, og anden Gang med Benedikte Mortensdatter, - som

131.

nød aarlig Storehedinge Kongetiende i Pension – og efterlod sig tvende Sønner: Ole Gaas, Eier af Veistrup, ligger begravet i Frue Kirke, og Kilean Gaas, som blev Rektor i Trondhjem, og har sat Faderen en latinsk Gravskrift, som findes anført i Pontoppidans Kirkehistorie 3die Deel.

Det er at formode, at Gaas har været af en berømt Slægt, og alt vidner om, at det har været en Mand af udmærkede Aandsgaver, hvilket den Klogskab og Snildhed, hvormed han vidste at redde sig ud af den meest kritiske Forfatning under Grevens Feide, er et talende Beviis for. Hans Vaaben findes aftrykt i Danske Magazin 6te Tome Pag. 321.

2. Kristen Skrogh blev hans Eftermand i Præste- og Provste-Embedet, see Nikolai Præster.

3. Jørgen Skjold, om ham vides ei mere end at han har været Præst ved Menigheden.

Ligeledes om

4. Rasmussen og

5. Hans Eskildsen

6. Jørgen Markusen, hvis Portrait er udhugget paa Prædikestolen i fuld Ornat; han døde 1627.

7. Peder Madsen Skaaning, født i Flensborg 1597, blev Student fra Odense Skole 1619, konditionerede som Informator hos Corfits Rud og Frue Birgitte Rosensparre til Fuglsang, i syn Aar. 1627 blev han Kapellan til St. Hans Kirke i Odense, 1628 Sognepræst her, og 1644 Provst for Herredet, men frasagde sig dette Provstie 1657. Han oplevede den

ulykkelige svenske Krig, og døde den 2 Mai 1662. Han var tvende Gange givt. Hans Hustruer heed Elisabeth og Ingeborg Hansdatter.

8. Lukas Madsen Friis blev givt med sin Formands Enke; det er denne Præst, der, som forhen er anført, har beskrevet Kaldet i sin Indberetning af 1667, som det ringeste i hele Landet. Han døde 1687.

9. Povel Jacobsen Langeland var i nogle Aar Kapellan hos din Formand, hvis Datter han ægtede. Jeg finder i Raadstue-Protokollen, at han har angivet for Magistraten, at et dræbt Foster var henlagt i en raaden Piil ved Klosteret, hvilket han og Høreren ved den latinske Skole havde hørt af nogle gamle Koner, en Aften de spadserede denne Vei, hvor da da tillige selv havde seet Benene af Fosteret. Byens Badskiær blev derpaa af Magistraten befalet, at foretage Besigtigelses-Forretning: at de fundne Been vare af et nyfødt Foster; men da Magistraten eller Stiftamtmanden ei fæstede Liid hertil, blev Lægen fra Odense hidsendt, og han fandt, at det kun var Kalvebeen. Denne Præst døde 1752.

10. Gregers Hjort blev derpaa Præst til Menigheden, han var beslægtet med Biskop Herslev. Han blev 1762 forflyttet til Rudkjøbing paa Langeland. I sin Afskedsprædiken beklagede han sig over, at naar 2 a 3 Mænd ikke havde været i Menigheden, maatte han have gaaet om med Pose og Stav, og betlet sit Brød; Morgenen efter fandt man ophængt uden for hans Port en Stav og Pose. Han døde kort efter at være kommen til Langeland.

11. Lars Pedersen Næraae, født den 10 Juli 1714 i Næraae Bye, Aasum Herred i Fyen, hvor hans Fader var Degn. 1724 kom han i Odense latinske Skole, og blev derfra dimitteret til Akademiet 1731. Efter at have taget sine Examiners, konditio-

133.

nerede han hos Adskillige indtil 1746, da han blev Degn i Faaborg. 1754 blev han residerende Kapellan sammesteds, 1763 Præst til Frue Kirke her, og 1772 tillige Provst for Sunds Herred, men resignerede formedelst Svagelighed paa Provstiet. Han var tvende Gange givt, første Gang med Helene Hempel fra Faaborg, og anden Gang med Birthe Jensdatter, en Datter af Kjøbmand Hvalsøe her af Byen. Han holdt i de sidste Aar Kapellan, fordi han havde mistet Synet, og døde her i Aaret 1794. Han var bekjendt som en lærd Mand og Oldgrandser, saavel som for god Orientalist. Hans Skrifter findes anførte hos Worm, undtagen et Stykke af Fyens geistlige Historie, som han senere udgav.

12. Knud Knudsen, født i Nyeby de 6 September 1738 af Kjøbmandsforældrene Niels Knudsen og Hustrue Kristine Lerke. Han blev underviist privat af Studenterne Hans Ulrik Hvid og Mikael Rottbøl i 4 Aar, og blev derpaa indsat i Nyeby lærde Skoles øverste Klasse hvorfra han blev dimitteret til Akademiet 1755, og tog alle sine Examiners indtil 1759. Derefter konditionerede han hos Adskillige i et Tidsforløb af tolv Aar. 1772 blev han personel Kapellan hos den residerende Kapellan Henning Antonius i Bogen, men Aaret efter blev han selv residerende Kapellan i samme Embede, hvilket han derpaa forestod i 22 Aar. 1794 kom han hertil som Sognepræst, men resignerede den 20 Mai 1818 med Behold af Skaarup+ Kongetiende paa Livstid. Han holdt sin Afskedstale til Menigheden her den 20de Søndag efter Trinitatis, just den Søndag, han 46 Aar tilforn havde holdt sin Indtrædelsestale i Bogen. Han er begavet med en udmærket Hukommelse, og levet endnu her i Byen. Han blev første Gang

134.

givt i Bogen den 24 November 1775 med Sidsel Kristine Hofmann, som døde her den 1 Januari 1810; derpaa giftede han sig igjen den 11 April samme Aar med sin endnu levende Hustrue Anne Magrethe født Hofmann.

13. Carl Vilhelm Heber, blev kaldet til Præst her, den 23 October 1818 og indsat af Amtsprovst Vedel den 15 November f. A. Professor Nyrup anfører i sit lærde Lexikon, at

Heber blev Student 1788 og tog theologisk Attestats 1795, blev Kapellan til Eger i Norge 1800, hvorfra han hertil blev befordret.

b. Degne.

De første Degne vare Rektor og Hører ved den latinske Skole, den første til Nikolai, den sidste til Frue; men da Skolen blev nedlagt, erholdt begge Kirkerne en Sogndegn; dog vare begge Tjenester kun forende i den første Degns Tid, men siden fik hver Kirke sin Degn. Begge Degnene ere tillige Skolelærere, og findes derfor omtalte ved Skolevæsenet.

At Frue Kirke førend Reformationen har havt sin egen Degn, seer man af en i Pontoppidans Kirkehistorie 2 D. Pag. 285 anført Bestalling, som ved Paasketider 1524 er udstædt af Biskop Jens Andersen Bellenak, til En ved Navn Michel.

c. Organister.

Ved begge Kirker er kun Organist; denne Tjeneste er forbuden med Stadsmusikantertjenesten. For at have Orgelmusik i begge Kirkerne, begynder Tjenesten i Nikolai Kirke Kl. 9, og i Frue Kirke Kl. 10, ogdag har man kun ved den halve Tjeneste Orgelspil.

Organisten beskikkes af Stiftsøvrigheden; han lønnes af Kirkerne og af Byen med 64 Rbd. aarlig, og

135.

staaer desuden Betaling for de Ministerial-Forretninger, som skee i Kirken.

d. Klokker og Graver.

Disse Forretninger ere foreenede med Degneembederne, men disse holde felleds en Undergraver, som de betale for Gravningen, og som lønnes for Ringningen med 16 Rbd. 4 Mk. af Kirkerne og 10 Rbd. af Byen.

e. Bælgetræder.

Han lønnes alene af Kirkerne med 16 Rb. R. V. aarlig, og har ligesom Organisten Sportler ved ministerielle Forretninger i Kirken, naar Orglet bruges.

3. Militaire.

For Garnison har Byen i de sidste 20 Aar været forskaanet, derimod betales Indqvarterings Bidrag, som siden ved Byens aarlige Skatter skal blive anført.

Af Søeetaten ligger her Søe-Indrollerings-Chefen for Fyen og Langeland, Hr. Kommandeur Bluhme, som tillige er Overlods for hele Stiftet. De fleste Indrollerings Chefer have gjerne valgt denne Bye til Bopæl, fordi de fleste Fartøier henhøre til dette Tolddistrikt. Indrollerings-Chefen har i fast Gage aarlig 700 Rbd. samt Qvarterpenge af Stiftets Kjøbstæder; Faaborg, Rudkjøbing, Svendborg og Nyeborg undtagen, af hvilke Kjøbstæder Qvarterpengene tilfalde de subalterne Søeofficerer, som ere ansatte i Nyeborg og Assens.

4. Jordbrugere.

Da Jorderne i Marken ere tillagte Stederne i Byen, saa ere næsten de fleste Gaard- eller Huuseiere tillige Jordbrugere og drive Avlsbruget i Forening med deres øvrige Næringsveie. Ikkun 8 Familier leve af Jordbruget alene, deraf boe de fem i Frue og de tre i Nicolai Sogn; disse, som saaledes leve af Jordbruget alene, kaldess de smaa Vognmænd, og da Byen har

136.

mange Jordeiere, som hverken holde Heste eller Vogn, lade de dem leie til saadanne Jorders Dyrkning, desuden forrette de Byens Kjørsler med Sand, Gruus og Mølleføring.

a. Agerdyrkning.

Byens Jorder ere alle udskiftede, men det er Skade at Udskiftningen er skeet til tvende forskellige Tider, hvorved enhver Jordeier har faaet sit Areal i flere Lodder, end der ellers havde været nødvendigt. Den første Udskiftning skeede 1804 med alle de Jorder, som Byen da havde frie Raadighed over, nemlig Høemarken, Hallenskoven, Nye Hestehauge, Øxnebjerg og endeel af Pløieholmen; den blev udført af daværende Landmaaler Preuert, som Markeierne havde forlangt og som Rentekammeret befalde til denne Forretning. Til Regel ved denne Udskiftning blev antaget, at enhver Jordeier af 4 Rds. Grund eller derunder, skulde have sin Jord i een Lod udlagt i de nærmeste Marker – Høe- eller Øxnebjergmarken – men at Enhver med 5 Rds. Grund eller derover skulde have Jorden i tvende Lodder nemlig en Ind- og Udlod. Som Middelstørrelse kan man antage at hver Rigsdalers Grund ved denne Udskiftning fik 6 Skpr. Land geometrisk Maal, nogle mere, andre mindre, efter Jordens Bonitering. Efter Udskiftningen indhegnede Enhver stax sin Lod.

I 1818 fandt den anden Udskiftning Sted, hvorved Græsholmene og det øvrige Stykke af Pløieholmen, som Byen havde havt i Fællig med Skoveierne, bleve udskiftede. Ved det at mange Markeiere havde solgt deres Rettigheder i denne fælles Jord til andre, som allerede eiede Part i samme, saa var der kun 104 Jordeiere, da Udskiftningen skede. Udskiftningen blev bestyret af en Kommission af 18 Medlemmer med Hr. Kancelliraad Theil til Formand, udvalgte ved en

137.

Raadstue-Forsamling; og foretaget af Hr. Landinspektør Bonnesen.

Man kan regne at enhver Rigsdalers Grund tilfaldt ved denne Deling $\frac{1}{2}$ Skp. Land geometrisk Maal, saa at der nu altsaa til hver Rigsdaler Grund hører et Areal af omtrent $6 \frac{1}{2}$ Skpr. Land geometrisk Maal.

Man har ofte opkastet det Spørgsmaal: om det er gavnligt at Kjøbstædjorder udskiftes. Her, hvor det nu skeet, yttres man forskellige Mening derom: jeg skal anføre begge Parters Grunde, saavel de, der ere imod, som de, der ere for Udskiftningen. Hine anføre:

1. At de mange Veie og Grøfter, der maa anlægges ved det at Jorderne ere i saamange smaae Lodder, nemlig i 3 Lodder for dem, der have 5 Rd. Grund eller derover, og i 2 Lodder for dem, der have indtil 4 Rd. Grund, bortstjele over 400 Tønder Land, som ei komme til nogen Nytte, da derimod om disse under eet vare samlede, og bleve dyrkede, deres Indtægt eller Fordelen af dem aarlig kunde anslaaes lige med Forpagtningsafgivten af den bedste Herregaard i Landet.
2. At de mindre Markeiere, ved at faae deres Jorder samlede, have tabt for meget, da Lodderne ved Indhegningen kun ere blevne til smaae Hauger; en Følge af at Jorderne nærmest Byen ere taxerede høiest.
3. At det ikke kan lønne sig for Smaamanden at dyrke sin Jord, og derfor maae bortleie den endog for Spotpriis.
4. Fellesskabet havde den Nytte at Hegnomkostninger forsvandt, og Smaamanden kunde holde et større Antal Kreaturer, og disse endda fødes bedre i den frie Græsning, end nu i Tøiret, hvor de behøve mere Tilsyn.
5. Ved Tyrehold i Fælledskab kunde Smaamanden være sikker for at hans Køer ei løb over; nu er

138.

denne Omstændighed forbunden med Vanskelighed og Bekostning.

6. At den forbedrede Agerdyrkning ligesaavel kunde finde Sted i Fælledskabet, hvor hver Mand havde sin Ager i 6 Marker, som nu, den haves paa tre Steder.
7. At de, som ingen Jord eie, kunde lettere faae en Koe græsset førend nu, saa at nu mange maa undvære Mælkning, i hvor nødvendig den end ogsaa er for enhver Huusholdning.

De, som ere for Udskiftningen, anføre:

1. I de indhegnede Lodder kan dyrkes Foderurter og lægges Vind paa bedre Sæd, uden at den berøves Eieren af Naboerne.
2. Enhver kan nu afpasse den beleilige Tid til Sæd, Høstning, Indkjøring ec., uden at være nødsaget til bestemte Tider, som før var Tilfældet.
3. Ved hjælp af Staldfodringen kan nu holdes et langt større Antal Kreaturer end før.

Disse vare Grundene imod og for Udskiftningen, og der kunde endnu anføres flere. Resultatet heraf drister jeg mig ikke til at udlede, dog synes det som Fordelen af Kjøbstad-Jords Udskiftning ikke saa ubetinget er indlysende som ved Landsbye-Jorder, hvor Stedernes Udflytning paa Lodden kan finde Sted, men ei hist.

Den almindelige Maade, hvorpaa man indhegner sine udskiftede Jorder, er med enkelt Grøft og Vold; de Fleste beplante Volden med levende Hegn af Torn, Hessel og Piil, men sligt Hegn kan ikke skaffe den tilbørlige Fred, og det forfalder let, hvis det ikke aarlig faaer Reparation, da Joden udskrider, og den døde Jord kan ei vedligeholde Plantningen; desuden er dette Slags Hegn et Tilflugtssted for Rotter og Muus, da

139.

de i samme have deres Vinterleie. De bedre Slags Hegn, nemlig Steendiger, ere meget sjeldne. Jorderne ere, som anført, deelte efter Byens Grundtaxt, med ved Arv og Slag have mange Steder mistet deres Jord, saa at nu mange Huse have Grundtaxt, men ingen Jord, fordi at Afladeren har forbeholdt sig denne selv. Dog besidder ingen Udenbyes Jord paa Byens Marker. Det almindelige Sædskifte er tre Aars Brug og tre Aars Hvile. Før Udskiftningen var fire Aars Brug og fire Aars Hvile almindelig. I Sædeskiftet behandles gjerne Jorden saaledes: første År saaes Byg, andet Aar Hvede, tredje Aar saaes atter Byg med Kløverfrøe imellem, enten rødt alene, eller med en Fjerdepart hvidt; man regner 12 til 16 Pund Kløverfrøe til hver Tønde Land. Til Byg pløies tvende Gange, den første Gang om Efteraaret, og dette kaldes at fælle Jorden, siden pløies der om Foraaret, naar Sæden lægges, dog ere der og de, som pløie tre Gange til første Kjærvs Byg, og da skeer det ene Gang om Foraaret paa Tvers. Til Vintersæd pløies sjelden mere end een Gang; heel eller halv Brak bruges sjeldent. Man harver almindeligviis ikke før Kornet er saet; Vintersæden harved mindre end Foraarssæden, denne tromles, men hiin ikke. De handlende, Bagerne og Brændeviinsmændene, gjøde som oftets tvende Gange, nemlig til anden og tredje Sæd, eller ogsaa til første og anden; men den almindelige Maade er at gjøde til Vintersæden alene. Man gjøder tykt, sædvanlig med 6 svære Læs – hvoraf hvert er liigt med to Bønderlæs – paa en Skjeppe Land. Gjødningen udføres om Sommeren og sættes i Mødding paa Ageren, for at udbrænde, derfra udsprede den paa Age-

140.

ren. Mueligheden af at gjøde saa stærkt kan man bedømme af følgende Eksempel: En Kjøbmand, som har 24 Rd. Grund og dertil 18 Tønder Land g. M., holder sædvanlig 14 Qvægshøveder og 3 Heste; regner man nu dissas Gjødning og dertil det ikke ubetydelige Quantum Gjødning, som affalder i en Kjøbmands Gaard, saa vil man let indse, at han godt maa kunne gjøde den Deel af sin Jord, som han aarlig har under Ploven. Man faaer meget tykt, da man kun regner 9 til 10,000 □ Alen til en Tønde Bygland, 10 a 11000 □ Alen til en Tønde Rug eller Hvede, og 8000 □ Alen til en Tønde Havreland, og dog avler man som oftest af Vaarkornet 8 til 10 Fold, og af Vinterkorn 6 til 8 Fold; man maa antage, at det er den stærke Gjødning, som giver saa rig Afgrøde, uagtet den tykke Udsæd, men man tør og med billig Grund antage, at hvis Jorden blev stærkere bearbejdet, og Sæden nedlagt tyndere, vilde den endnu give rigere Afgrøde.

Avlings-Redskaberne ere Landets almindelige, Harverne ere med Jerntænder, som dog ei ere ret store.

Man pløier kun med tvende Heste, aldrig med Oxer, og som oftets uden Plovkjører. Høsten begynder i Almindelighed først i August; Vintersæden opbindes strax efter Leen, men Vaarsæaden ligger paa Skaar, og opbindes siden i store Neeg.

Kornet forbruges i Byen, da man foretrækker det for de Handelsvare, som Bønderne tilføre. Man faaer sjeldent andet end toradet Byg, hvis Vægt i Almindelighed er 12 Lpd. pr. Tønde. Af Rug faaes helst den saakaldte Provstie-Rug. Af Bælgrugter faaes alene Vikker, blandede med Havre, som bruges til Hestefoder. Enkelte lægge nogle Skjepper Kartoffler eller mere, men de dyrkes i Marken mere som en

141.

Haugefrugt, end som enten Handelsartikel eller Foderplante. Den sande Aarsag hertil er nok den, at de ei kan have i Fred, da den almindelige Mand ikke anseer det for Tyverie, hemmelig at opgrave og borttage dem fra Eieren. Til Eksempel herpaa skal jeg anføre: En Embedsmand havde for nogle Aar siden lagt 4 Skpr. Kartoffler, og da han ved Opgravningstiden mærkede, at der blev stjålet af dem, satte han sin Karl til Vagt; som Karlen en Aften gik og patruillerede, kom en Mand fra Byen og udi Vænget, og gav sig til at oprykke af Kartofflerne. Karlen greb ham for at føre denne opdagede Gjerningsmand til Kartofflernes Svinding frem for sin Huusbonde, men den Grebne svarede ham: ”ser du ikke, jeg er en honet Borger, jeg vil alene erfae, om Kartofflerne i Aar ere groede vel til”. Af Handelsplanter syrktes ingen uden Tobak, men ogsaa dette lønner sig ikke, siden Freden kom. Af kongelige Foderurter dyrkes kun den røde og hvide Kløver, der saaes i den sidste Kjerv. Man slaaer Kløveren i det første Aar af Jordens Hvile, dog ikke mere end een Gang, og man regner da 4 a 5 Læs Kløverhøe á 60 Lpd. paa hver Tønde Land; de to sidste Aar er Kløveren til Græsning for Køerne. Hør oh Hamp dyrkedes kun under rigen, men efter dens Ophør har man ikke fundet Regning ved at vedblive dermed.

Følgende Tabel viser omtrent den aarlige Udsæd af hvert Slags for hele Byen, nemlig:

af Rug	250 Tønder
af Byg	360 Tønder
af Hvede	30 Tønder
af Havre	50 Tønder
af Bælgsæd	<u>10 Tønder</u>
	700 Tønder
af Kartoffler	20 Tønder

142.

b. Enge.

Naturlige Enge eier Byen ingen af, kuns i Vængerne gives lidet.

c. Haugedyrkning.

Enhver Mand har gjerne en Hauge til sit Sted, at bestemme Jordarealet af alle Svendborgs Hauger vilde være vanskeligt og kunde kun skee ved en speciel Opmaaling. Hvad Haugerne meest udmærke sig ved ere ved deres Frugttræer, især af Æbler og Pærer, hvoraf en stor Deel udføres til Kjøbenhavn; ligeledes avles endeel Svedskeblommer, som dog ikke komme i Handelen. Uagtet den megen Frugt, som her gives, har dog Ingen begyndt paa at lave Frugtviin, der neneste man gjør, er, at man i gode Frugtaaringer presser noget Most. Blomsterdyrkning er ikke almindelig, den finde kun Sted hos nogle faa Elskere af samme.

d. Skovene.

Auctions-Protokollen viser, hvad der er solgt af Skovene, siden de bleve Jordeiernes Eiendom:

Fra 22 November 1796 til 14 Januari 1807, i Hallenskoven, Nyehestehaugen og Høemarken er solgt

for 34,565 Rd. 3 Mk. 10 fz

Fra 9 Januari 1808

til Februari 1812 for 64,810 Rd. 5 Mk 2 fz

Fra 18 Januari 1814

til 31 Januari 1817 for 20,889 Rbd 1 Mk – fz

e. Tørvemoser.

Byen har fem Tørvemoser, men da ingen Tørveskjær finder Sted i dem, saa kan man ikke bedømme Tørvens Beskaffenhed; de øverste Lag ere ikke ret gode, thi da de ingen Grøfter have til Vandaflledning, saa har formodentlig de bekjendte Vandplanter frem-

143.

avlet en temmelig tyk Bedækning over den bedre Tørvejord. Saa meget tør man imidlertid sikkert antage, at de ved en fornuftig Behandling aarlig kunde afgive 1200 Læs Tørv, der, om de ikke beregnedes høiere end til 3 Mk. Læsset, var en Indtægt for Markeierne af 600 Rbd., og desuden til stor Besparelse for Skovene, og Arbeidet hermed vilde give en for Arbeidsklassen høist fornøden Fortjeneste.

f. Huusdyr.

Af de Agerdyrkningen vedkommende Kreature har Svendborg for Tiden:

Hornqvæg:	Tyre 30
	Køer 600
	<u>Kalve 20</u>
Summa	650
Heste Arbeidsheste	100
	<u>Rideheste 10</u>
Summa	110.

Faar: Vædere	4
Moderfaar	40
Lam	60
<u>Beder</u>	<u>2</u>
Summa	106

Hertil kommer endnu det Slagteqvæg, som om Efteraaret kjøbes og slagtes her. Et almindeligt Slagteqvæg veier 16 Lpd. Kjød med $2\frac{1}{2}$ Lpd. Talg og Huden 10 a 12 Pd.; ikke heller er regnet, at endel af Borgerne købe Faaoarsgride, som de fede og slagte til Efteraaret, men i øvrigt holdes ingen Sviin i Byen. Faarene ere af den langhalede Race, og skjæres tvende Gange om Aaret; man regne 4 Pd Uld af hvert Faar.

144.

Alle Heste holdes paa Stald, kun et Par fattige Vognmænd lade deres komme paa Græs.

g. Jagten

Den tilhører Kongen, og er bortforpagtet til et Interessentskab i Byen, siden 15 Mai 1810, paa 10 Aar, mod aarlig Afgift af 10 Rbd. Af Vildt gives meest Agerhøns, Harer og nogle Streifyr.

h. Resultatet af Foranførte om Agerdyrkningen.

Af Foranførte følger, at det som Middeltal kan antages, at Svendborgs Agerdyrkning aarlig afgiver af Korn:

Hvede	320 Tønder
Rug	1500 Tønder
Byg	2880 Tønder
Havre	400 Tønder
<u>Blandkorn</u>	<u>70 Tønder</u>
Summa	5170 Tønder.

der efter Priserne for Aaret 1818 var

8 Rbd. pr Tønde, udgjør	41360 Rbd
af Kartoffler, 200 Tønder, hver Tønde regnet til 3 Rbd., udgjør	600 Rbd.
af Høe: Klever, 2000 Læs	
Græshalmhøe 1500 Læs	
Mæhøe 40 Læs	
Summa 3540 Læs	

der, naar hvert læs regne til 6 Rbd., udgjør 21,240 Rbd.

af Frugt: Æbler 50 Tønder

Pærer 60 Tønder

Summa 110 Tønder,

som regnet til 16 Rbd.pr. Td. udgjør 1760 Rbd.

af Skove og Tørvemoser anslaaes Indtægten

ikkefor høit aarlig med 2000 Rbd

Dette udgjør tilsamme 66,960 Rbd.

145.

men herforuden gives endnu mange Indtægter, Byen har af sine Jord- og Skoveiendomme, som aldeles ikke lade sig beregne.

§. 5.

Fiskerie

a. Ferskvandsfiskerie.

Paa Byens Jorder gived ingen Søer eller Aaer, hvori kan have Fiskerie, dette er derfor en Artikel, som den maa købe af de omliggende Herregaarde

b. Saltvandsfiskerie

At denne Næringsvei i de ældre Tider har været af megen Betydning, kan neppe feile, da den upåtvivlelig har været den nærmeste Aarsag til Byens Anlæg; men i hvor beqvem end Beliggenhed er til saadan Haandtering, og hvor stor Overflødighed af Aal, Flynder og Torsk Sundet tilbyder, saa er der dog i hele Byen ikke Nogen, som har gjort Fiskeriet til Næringsvei; thi at Nogle om Sommeren stange Aal ved Blus, eller at en Enkelt kan fiske for sin Fornøielse, kan ikke kaldes Fiskerie. Byen forsynes derfor med Saltvandsfisk fra Strandhusene og de omliggende Øer.

§. 6.

a. Egentlige Haandværkere.

Byen har fornødne Haandværkere af alle Professioner, og om der end ikke gives just udmærket i noget Fag,

146.

saa levere de dog alle godt, forsvarligt Arbeide til billige Priser, forholdsmæssig lettere nu end før Krigen.

Svendborg er bekjendt for sit gode Skibsbyggerie i hele Landet; men ligesom den udmærker sig i denne ene Deel af Architekturen, saaledes savner den i den civile Architektur eller bygningskonsten gode Arbeider; thi de stedse Muurmestere ere ikke ordentlige oplærte, og ingen af dem er saa bekjendt med Theorien for deres Metier, at man kunde betro dem Opførelsen af en nye Bygning af nogen Betydenhed. Skoemagere, Bødkere, Rokkedreier og Hattemagere afsætte endeel af deres Arbeider ved Markederne baade i Byen og i Landets øvrige Kjøbstæder, men de øvrige Haandværkere drive ei denne Handel. Skomagerne barke endeel af deres Læder selv, hvorved deres Arbeide taber i Værdie, da de tildeels ei forstaae Fremgangsmaaden dermed rigtig, tildeels ei have Raad til at give Læderet den fornødne Barkning.

Ikkun ni Professioner have Laug, de øvrige have ingen. Ethvert Laug haar sine Love, hvorefter alt bestemmes, og ved Laugsforsamlinger møder Byefogeden som Magistrat, for at paasee Orden. Skoemagerne, Snedkerne og Skræderne ere de, som holde meest over deres Laugsartikler. I enkelte Laug give Mestrene 1 Rbd. aarlig, som anvendes til Enkers og fattige Mesters Begravelse. I de fleste Laug er det vedtaget, at Ingen kan blive Mester, førend han har været Svend i tre Aar, hvilket Enhver, der vil være Mester, maa godtgjøre for Lauget, hvorpaa han af Oldermænden bliver tilspurgt: om han vil være Laugsmester efter Artiklerne eller paa Akkort. Hiint bestaaer i, at han forretter sit Mesterstykke hos Oldermænden i tvende Mesters Overværelse, dem den Indtrædende maa beværte, og betale 2 Rbd. Mulkt for hver Feil, der begaaes

147.

ved Mesterstykket, og maa endda staae Fare for, at der til Slutningen kasseres; for paa denne Maade at blive Mester er hele Udgiften $\frac{1}{2}$ Rbd., hvoraf Byefogden faaer de 2, Oldermænden de 4, og de øvrige 6 tilfalder Laugskassen. At blive Laugsmester paa Akkort skeer saaledes: Den Indtrædende betaler efter Akkordering med Lauget fra 60 indtil 100 Rbd. til samme, for at optages til Mester. Moderation i denne Betaling bestemmes, som man let kan tænke, ligesom den Indtrædende har Venner til i Lauget. Ved denne Betaling faaer den Indtrædende Tilladelse at gjøre sit Mesterstykke hjemme hos sig selv, og det bedømmes da ei heller saa strængt som for dem, der blive Mestere efter Artiklerne. Derfor vælge ogsaa de Fleste denne Maade at blive Mester paa, der vel er til Fordeel for Laugets Mestere, imellem hvem Indtægten deles, men i øvrigt saare skadelig, da den berører Indtræderen den Formue, han skulde anvende til sin Professions Begyndelse, og ansporer ingenlunde til Duelighed.

Alle Mestrene ere Indfødte, tvende Skoemagere undtagne, som er Tydske af Fødsel. Af Svende gives derimod kuns en eneste af fremmed Fødsel, alle de øvrige, saavel som alle Drengene, ere Landts Børn. Med Svendestykkerne ere Laugene ikke saa paaseende, som med Mesterstykkerne; den almindelige Læretid inden en Drang bliver Svend, er fra 5 til 7 Aar, i Forhold til de Byrder, som Mesteren maa paatage sig ved Indskrivningen, saasom at holde Lærlingen til Konfirmation, at forsyne ham med Klæder i Læreaarene, at udstyr ham som Svend o.s.v. Svenden nyder Alt i Huset hos Mesteren, og faaer sit Arbeide betalt i Stykkeviis. Svendene give qvartaliter 2 Mk. til en fælles Kasse, som de Have, hvoraf Reisende og Syge faae Understøttelse.

148.

Det fortjener at anmærkes, at Byens Karetmager forskaffer mange fattige Børn en taalelig Fortjeneste, efter deres Alder, ligesom og at hans Arbeide er meget søgt, da han som eneste Karetmager i Byen forsyner Landet og omliggende Øer med de fleste Karter til en lettere Priis, og af en bedre Bonitet end de tydske, som Kjøbmændene udsælge.

De Haandværkere, som have den betydeligste Omsætning, ere: Garverne, Feldberederne, Handske- og Skoemagere, thi meget af deres Arbeide udføres til Kjøbenhavn, Sverrig, Holsteen, Lybek og Hamborg.

	Haandværk. Navn	Antal af samtlige Haandværkere							Anmærkning.
		Mestere							
		I Laug	Ud. laug	Frimæst.	Svende	Drenge	Andre Arbeid.	Summa	
1	Bagere	7	-	-	3	4	-	14	
2	Barberere	-	1	-	1	-	-	2	
3	Blokkedreier &								
4	Rendemestere	-	2	-	1	2	-	5	
5	Bogbinder	-	1	-	-	-	-	1	
6	Brændeviinsb	-	30	-	30	-	-	60	
7	Bryggere	-	20	-	20	-	-	40	
	Bødkere	6	-	-	3	3	-	23	
8	Dreiere	-	3	-	3	3	-	9	
9	Farvere	-	2	-	1	3	2	8	
10	Feldberedere	10	-	-	4	3	-	17	
11	Færgemænd	-	1	-	-	-	2	3	
12	Garvere	-	3	-	2	4	2	11	
13	Gjørtlere	-	1	-	-	1	-	2	
14	Glarmestere	-	2	-	-	-	-	2	
15	Grov- og Kleinsmede	-	7	-	6	8	-	21	Enhver Kjøbmand er Brændeviinsbrænder og Brygger tillige og forbruges til sit Værk aarlig 5 – 700 Tdr. Korn.
16	Guldsmede	-	4	-	-	2	-	6	
17	Handskemager	7	-	-	-	-	-	7	
18	Hattemagere	-	3	-	-	2	-	5	
19	Hjulmænd	-	1	-	-	-	-	1	
20	Kandestøbere	-	1	-	-	-	-	1	
21	Kartemagere	-	1	-	-	-	-	1	
22	Knapmagere	-	1	-	-	2	-	3	
23	Kobbersmede	-	2	-	2	-	-	4	
24	Malere	-	3	-	1	3	-	7	
25	Muurmestere	-	6	-	12	2	6	26	
26	Møllere	-	-	4	-	-	-	8	
27	Pottemagere	-	3	-	2	2	-	7	
28	Reebslagere	-	3	-	6	4	-	13	
	Sadelmagere	-	5	-	2	4	-	4	
29	Sand- og Bag-								

30	Lastførere	-	4	-	4	-	-	8	
31	Seilmagere	-	2	-	2	1	-	5	
32	Skibsbyggere	-	4	-	30	2	-	36	
33	Skomagere	32	-	-	18	12	-	62	
34	Skorsteensfeier	-	1	-	1	1	-	3	Har Borgersk. og Laug i Kbhavn. I Krigens Tid var 8 Mestere og over 100 Tømmermænd
35	Skrædere	18	-	1	6	8	-	33	
36	Slagtere	-	6	-	2	-	-	8	
37	Snedkere	13	-	2	6	4	-	25	
38	Stolemagere	-	1	-	2	-	-	3	
39	Tobaksspindere	-	3	-	-1	3	2	9	
40	Tømmermestere	-	3	-	-	-	6	9	
41	Uhemagere	-	2	-	-	-	2	4	
42	Vognmænd	-	8	-	-	-	2	10	
43	Vævere	-	6	-	2	8	-	16	
	I alt:	101	142	3	177	93	22	538	

150.

Særskilt bør nævnes:

Garverierne, der i de senere Aar meget udvidet sig, og drives især med Dristighed af Albeck, som har anskaffet sig en egen god Barkmølle; fra hans Garverie skeer de største Udførseler. Garver Kyhl havde anlagt en Karduans-Fabrik, men det lykkedes ikke. Navn har i de senere Aar anlagt sit Garverie; men hans Liimsyerie er udmærket, fra det udføres aarlig megen Liim til Holsteen og Kjøbenhavn, fra hvilket sidste Sted man derimod for har maatte hente denne Vareartikel.

Tobaksspindier, hvoraf især udmærker sig Hans Hansens, som drives ved en Svend, 2 Dreng og 2 Karle. Dette Spindierie forsynede næsten alene under Krigen Byen og dens Opland med denne Varesort; thi de to øvrige Tobaksspindierie ere ikke af megen Betydenhed.

Pottemageriet, hvilket for sin Betydeligheds Skyld næsten kan ansees for et Fabriksanlæg; thi den aarlige Afsætning af Pottemagerarbeide beløber sig fra 8 til 10,000 Rbd., og Arbeidet er godt. Denne Næringsvei var for 20 Aar siden langt større Flor endnu; thi da købte de Handlende af denne Varesort i store Partier, og forsendte dem i deres Kornlast til Norge og Kjøbenhavn, derfor arbeidede ogsaa dengang 6 til 7 Mestere bestandig, da der nu derimod kun ere tre Mestere, som arbeide med to Svende og en Dreng, og Afsætningen kun skeer til Byen, Omegnen og Øerne; dog staaer denne Haandværksklasse sig bedre end de øvrige Haandværkere i Almindelighed. Leeret købe de i Bønderlæs fra den ½ Miil herfra liggende Bondebye Skousboe, og betale hvert Læs med 1 Rigsbankdaler.

Fabrikker hat i øvrigt Byen inden af; thi vel har Kjøbmand David Meier erholdt Tilladelse at anlægge

151.

et Tobaks- og Cikorie-Fabrik, men det er hidtil blevet ved Bevillingens Erhvervelse.

b. Skibsbyggeriet.

Af denne Industriegreen har Svendborg Aarsag til at være stolt, da den sætter mange Hænder i Virksomhed, og en betydelig Kapital i Omløb. En saa vigtig Gjenstand fortjener udførligere at omtales:

Oversigt af det Antal Skibe, her ere byggede under Krigen fra 1807 til 1814.

I Aaret 1807 er bygget i alt	7 skibe drægtige	240 Læster
I Aaret 1808 er bygget i alt	3 - -	33 -
I Aaret 1809 er bygget i alt	13 - -	194½ -
I Aaret 1810 er bygget i alt	21 - -	150 -
I Aaret 1811 er bygget i alt	26 - -	296½ -
I Aaret 1812 er bygget i alt	24 - -	199 -
I Aaret 1813 er bygget i alt	20 - -	228½ -

I otte Aar bygge 130 Skibe til 1514 Læsters Drægtighed. Foruden disse blev i samme Tidsrum byggede 45 Kanonbaade, 3 Kanonjoller, 15 Kaperslupper, samt Orlogsbriggen Bornholm til 20 Kanoner, og 10 andre kongelige Fartøier af Nordbaade og Postjagter; med disse for kongelig Regning byggede 94 Fartøier – som ikke bleve indbrændte, og hvis Drægtighed derfor ikke kan angives – udgjør det hele Antal af de i fornævnte 8 Aar byggede Fartøier 224 Stykker, der udgjør i Middeltal næsten 28 paa hvert Aar. Dette Skibsbyggerie har været meget indbringende for endeel af Byens øvrige Haandværkere, saasom Smedene. Seilmageren, Blokkedreieren og

152.

Malerne. Blandt de Skibsværfter, som have staaet meest i Anseelse, vare:

1. Lars Nielsen Møllers, denne Skibsbygger har baade den bekvemmeste Plads, og udmærker sig fortrinligt ved sin Duelighed og Flid; han har i en Tid af 20 Aar arbeidet sig fra trange Kaar til Eier af en betydelig Formue og Eiendom. Han er den eneste Skibsbygger, der efter Krigen vedbliver for egen Regning at bygge Fartøier; selv eier han fem Fartøier, som han holder i Drift, tildeels ved Fragt tildeels for egen Regning. Uagtet han ikke bygger efter Tegning, men efter Øiet, saa udmærke dog hans Fartøier sig baade ved god Skabning og Pyntelighed, saavel til Last som til Seilads, derfor søges de ogsaa med Begjerlighed fra alle Landets Kanter. Han har bygger alle Arter af Skibe: Jagter, Slupper, Galeaser, Skonnerter, Brigger; der var ham, som under Krigen byggede Orlogsbriggen Bornholm. Ligesom denne Mand udmærker sig ved Duelighed i sit Fag, saaledes udmærker han sig ogsaa fra den moralske og Sædelighedens Side.
2. Det største Skibsbyggerie næst efter forrige er Kjøbmand Kristian Qvist's. Denne Kjøbmand har med stor Bekostning ladet anlægge et Skibsbyggerie, hvor han ved adskillige Mestere lader bygge endeel Skibe.
3. Rasmus Møller, Broder til fornævnte Skibsbygger Møller, har ogsaa et Skibsbyggerie.

Desuden have Borgerne og Kjøbmændene Poul Knudsen, Krøyer og Juel ladet Skibe bygge ved adskillige Mestere. Ligeledes have Skibsbyggerne Hans og Jøren Larsen bygget adskillige Skibe; men siden Krigens Ophør have disse standset med Byggeriet, saa det

153.

nu baade for egen Regning og for Andres ikkun skeer af den førstnævnte Mester.

c. Brænderiet og Bryggerier. Brændevinsbrænderier.

Disses Antal beløb sig til 53; men af disse ere 12 ganske nedlagte, og Brændeviinstøiet bortsolgt, og 13 ganske nedlagte, og Brændeviinstøiet bortsolgt, og 13 anvendes kun til eget Huusbrug, hvorfor Tøiet ligger i Mellemtiden under Toldvæsenets Forsegling; de 28 Brænderier bruges derimod fra en til to Gange om Ugen. De Handlende ere alle Brændeviinsbrændere og Bryggere tillige, og man regnede, at under Krigen, medens Afsætning til Udlandet fandt Sted, forbrugte enhver af disse aarlig til deres Værk fra 5 til 700 Tønder Korn, nemlig 200 Tønder Hvede, 100 Tønder Rug og 400 Tønder Byg. Brændeviinskjedlerne ere ikke af største, deres almindelige Maal er fra 4 til 8 Tønde, og efter Kjedelens Størrelse ere de øvrige

Kar indrettede. Kjøllerne, hvorpaa Kornet tørres, ere almindelige i anden Etage; og Ildstedet i det Værelse, hvor Familien og Gæsterne opholde sig, hvorved man paa den bekvemmeste Maade kan have Tilsyn med Ilden. Kjøllerne ere af simpel Indretning, ikkun en eneste i Byen er med Kobberflager, de øvrige ere af Træ; sædvanlig kan paa eengang kun tørres paa dem fra 4 til 8 Tønder Korn, men man sætter gjerne det dobbelte Quantum i Støb paa eengang, for bestandig at kunne have dem i Brug. Maltgjøringen begynder gjerne i September, og ophører i April, dog maa man ogsaa midt om Vinteren ophøre en kort Tid, naar Frosten er altfor stærk. Der tilvirkes i Almindelighed fra 3 til 500 Tønder Malt aarlig af hver af de Handlende. Forholdet af Korn ved en Brænding er omtrent følgende: 2 Tønder Malt, hvoraf brygges

154.

Øl til Paasæt, 3 Tønder hvede og 1 Tønde Malt, som males til Brændeviinskorn. Af dette Produkt regner man 240 Potter Brændeviin til 6 Grader, og hertil bruges en Kjedel af 4 Tønders Størrelse. Masten fra Brændingen bruges tildeels til Kreature i Huset, tildeels sælges den til Byens Indvaanere og Landboemanden; Spølen gjemmes i en stor Kumme, som er indrettet i lige Gaarden, og forbruges ligeledes til Kreaturerne Fodring, eller ogsaa udsælge til Byens Indvaanere eller Landboen for 2 a 3 Mk. Tønden. I Hundedagene brænder man ikke. Man bruges ogsaa Rug til Brændeviin, men da den her ei gives ret reen, tager man hekkere Hvede; man regner 12 Skpr. Rug imod hver Tønde Hvede til en Brænding, og Prisen paa disse Kornvarer bestemmer i Almindelighed Valget.

Hos de Handlende drives Bryggeriet og Brændeviinsværket af en Karl, som alene holdes til dette Brug. Kartoffler eller Runkelroer bruges ikke i nogen af Brænderierne, men til Aqvaviter forbruges endeel Kummen, som avles paa Øerne heromkring, i Særdeleshed paa Strynø og Drejøe; dog foretrækker man den norske Kommen, der skjøndt mindre i Korn har mere Kraft. Aqvavit-Produktionen er ikke stor, men det, der laves, er ligesom Kornbrændevinet af fortrinlig Godhed.

De fleste have Rister under deres Kjedler til Steenkul, men saalænge Krigen varede, maatte de bruge Brønde, dog bruger man nu igjen Steenkul. Til et Værk, som bruges to Gange ugentlig, behøves omtrent 20 Læster Steenkul og 80 Favne Brænde. Det meste Brænde kjøbes om Vinteren af Bonden, som fører det til Salg. Bedrageriet ved Bondens Fremgangsmaade hermed gaaer meget vidt; thi foruden at Favnebrændet blandes med Greenbrænde, der fylder i Maalet, bruges Bonden ikke at sætte Brændet i Favnemaal, men

155.

i Krydsstabel, hvorved betydeligt mangler i det Maal, der burde være; dette Bedrageri næres af Kjøbmanden, der igjen har Leilighed at søge sin Erstatning i det, han sælger til Bonden. Derfor spørger Bonden gjerne, naar en anden end Handlende vil købe hans Brænde: om det skal sættes i Galler d. e. Favnemaal; og om den Kjøbende vil betale Konsumtionen – thi det er Kjøbmanden vant til at gjøre af alle konsumtionspligtige Varer, han køber, og desuden at give Kjøberne en Pægel Brændeviin for hver Favn Brænde; - faaer Sælgeren ikke tilfredsstillende Svar herpaa, da stiger Prisen 1 Rbd. pr. Favn af hans Brænde. Enhver Kjøbmand har sine visse Kroeholdere baade i Byen og paa Landet, som han leverer Brændevinet for 4 fx. ringere Potten, end han ellers sælger det for; de paa Landet, som saaledes paa et Sted tage deres Brændeviin, faae tillige uden Betaling af den Spøl og Mask, som de vil hente.

Siden Krige b ophørte, og siden Indførsel af Brændeviin til Norge blev forbuden, er det største Partie Brændeviin, som indskibes til Udlandet, ikke over 12,000 Potter aarlig, for sit Norge alene over 100 Tønder fra Svendborg. Det største Quantum afsættes derimod nu til Byen og til Landet; men hvor meget lader sig ikke bestemt angive. Thorseng. Thurø og Skaarupør og Øerne købe sjelden Brændeviin fra Byen, thi tildeels brænde de selv, og tildeels smugle de og de øvrige Ø- og Kystbeboerne meget ind fra Flensborg og Sønderborg, hvilket selv ikke det

strængeste Told-Opsyn kan forebygge. At dette Smuglerie saavelsom den egne Landbrænding er til meget Skade for Svendborgerne, behøver ikke at nævnes.

156.

Ølbryggerier.

Det er forhen nævnte, at alle de Handlende tillige ere Bryggere, men Ingen lægger synderlig Vind paa denne Produktion. Øllet er sjelden godt, som oftets mangler det baade Humle og Kogning, thi det meste tages fra Paasættes, som bruges til Brændeviin; derfor er Afsætningen til Byen høist ubetydelig og Udførsel til Udlandet finder heller ikke Sted. De fleste Huusholdninger brygge gierne selv deres Øl. Den Humle, som bruges, er meest af den tyske, thi skjøndt Landet selv er bekjendt for god Humleavl, skjøtter man dog her ikke om den indenlandske Humle, fordi den er forfalsket baade med Blade og Sand, og behandlet ureenligt; maaskee den ved en bedre Behandling eller ikke vilde vige i Styrke for Udlandets.

Æddike-Bryggerier.

Æddikebryggeriet er høist ubetydeligt i Byen, til Salg laves meget lidet eller saa godt som intet. Enkelte lave et Par Foustager, og bruge derved følgende Fremgangsmaade: Man tager Urten af en Tønde Malt og lader den koge i tvende Timer, eller indtil den skilles ad; efter at den er afsvalet, sætter man Gjær til samme, og naar den er afgangset, fyldes den paa Foustagerne, og tilsættes med Rosinstilke, Stikkelsbær og Ribs; Foustagerne henlægges derpaa under Steentaget paa Soelsiden, hvor de, vel tildækkede og Spundset godt tilklinet, forblive en 8 Ugers Tid, og naar Kompositionen da er afklaret, aftappes den. Man indføre endeel Æddike fra Rostok, og denne foretrækkes for den hjemmebryggede baade i Styrke, Smag og Klarhed. Man kan regne, at til Byens Brænderie og Bryggerie forbruges aarlig omtrent 14,000 Tønder Korn, foruden Kummen og Humle, 330 Læster Steenkul og

157.

1400 Favne Brænde, og at det meste af Produktionen forbliver i Landet.

d. Møllere.

Byen har fire Kornmøller, nemlig tre Vandmøller og en Veirmølle, der baade ere Gryn- og Meelmøller, men dog i Forening med begge Ørkilds Møller i Tvede Sogn – som ligge midt i Byens Marker – ikke ere istand til at bestride Byens Maling, saa at Indvaanerne nødsages til at søge Landsbyemøllerne for at sigtet. Byens tre Vandmøller benævnes: den ene Pindemøllen, den har sit Vand fra Springsbæk, efter at samme først har forsynet den største Deel af Nikolai Sogn med Vand; den anden: Stubbemøllen, den har sit Vand fra en Kilde, og den tredje: Byemøllen, den har sit Vand fra en Kilde, og den tredje: Byemøllen, den har sit Vand af Spildevand fra de to fornævnte. De tvende første, tilligemed Veirmøllen – der ere byggede af nye for 14 Aar siden – ere Eiendomsmøller og tilhøre Besidderne; men den sidstnævnte nemlig Byemøllen, er en Fæstemølle af Hvidkilde. Benævnte Møller staae for følgende Mølleskyld:

Pindemøllen for Intet.

Grubbemøllen for 2 Skpr.

Byemøllen for 12 Tønder

Veirmøllen for 7 Tønder.

Tilsammen 19 ¼ Tønder

Foruden disse fire Kornmøller har Byen tvende Stampemøller, den ene eier Byen og har af samme i aarlig Leie 20 Rbd.; den anden eier Feldberederne, men Grunden, hvorpaa den staar, tilhører Byen; denne Mølle bruges alene til at stampe Skind paa.

Byen har ingen Oliemølle paa dens Grund, men to smaa Mile herfra, ved Skjoldemose, er den af Hr.

158.

Proprietair Berg anlagte udmærkede Oliemølle. Dog bør det anmærkes her, at Hr. Berg har i Svendborg købt en af de ansseligste Garde, og ladet samme indrette til Oplag for de Frøesoter, han forbruger til Møllen, og for Produktioner af Olie og Kager, som udskibes herfra til Kjøbenhavn.

§ 7.

Handelen.

a Kjøbmænd og Høkere.

Byens Handlende kan inddeles i trede Klasser:

1. De, som drive Korn- og Fedevare-Handel, udskibe dem med egne Skibe, og forsyne Landmanden med alt, hvad han til sit Huus- og Avlsbrug behøver, disse kaldes i Ordets egentlige Forstand Kjøbmænd.

2. De, som især drive Isenkram, Alenvare og Urtekræmmer-Handel; men hverken Kornhandel eller Brændeviinsbrænderie.

3. Høkere, som sælge Provision ud i smaae Portioner til Dagleiere og Fattige.

Af første Klasse er i Nikolai Sogn	18	
i Frue	9	
	-----	27
Af anden Klasse er Nikolai Sogn	5	
i Frue	2	
	-----	7
Af tredje Klasse er i Nikolai Sogn	6	
i Frue	6	
	-----	12
Af alle tre Klasser er altsaa i alt		46

Familier. Ingen af de Handlende holde Kramboe-

159.

svende eller Dreng, men den Handlende med sin egen Familie, meest Konen, bestyrer Boutiqven, og der som en eller anden Aarsag hindre dem deri, da bruge de et Fruentimmer dertil.

Blandt de Handlende gives fire af den mosaiske Troesbekjendelse, som handle meest med Galanterie- og Alenvare, vel ogsaa med Skind og Huder, Vox, Honning og Mjød, som de tildeels udføre til Rostok og Hamborg, tildeels aflevere til Faaborg og Brahetrolleborgs Garverier, for hvem de tillige ere Kommisionairer. De ere alle Vexelerere og Forhandlere af Guld og Sølv. Den, som ikke veed bedre, vil troe, at disse Næringsgrene, i en saa liden Bye som Svendborg, maavære saare ubetydelige, men deri seile de overmaade meget, i det mindste havd en Periode af den forløbne Tid angaaer, hvorpaa jeg vil anføre til Eksempel Aarene 1806 og 1807. I disse erholdt Kjøbmændene deres Kornvarer, som de afsatte i preusiske Havne, betalt med Guld, og man regnede et Pund Guld paa læsten af Skibets Drægtighed, saa man med Rette kan sige om disse Aar, at Guld strømmede ind Pundeviis; men de Handlende afsatte det strax igjen til den gamle Joachim Meier, og han sendte det med Posten til Hamborg. Hvor forsynet man disse og foregaaende Aaringer var med Kourant, kan man slutte sig deraf, at

Bønderne og Herremændene vragede Sølv og vilde hellere have Sedler. Havde man kunnet see lidt hen i Tiden dengang, og her og flere Steder i Riget været mere sammenholdende med Kouranter, vilde Følgerne sikkert den Dag i Dag været høist mærkelige, ei blot for den Enkelte, men for hele Samfundet.

Al Handel kan vel henføres til fire Klasser: indenlandsk, udenlandsk, Transit- og Fragthandel; den første og den sidste er her den betydeligste.

160.

Længe før Plakaten af 25 Juli 1815 udkom, dreves der megen Landprang af de Handlende med Landets Produkter. Enhver Kjøbmand havde gjerne to eller tre Prangere af Bønder, som gennemstrefede Landet i alle Retninger, for at opkjøbe Smør, Korn og andre Landbovare; hvor skadelig denne Handel var saavel paa Landalmuen, indsaa Lovgiveren og forbød den ved fornævnte Plakat. Siden Krigens Ophør, isærdeleshed i Aarene 1817 og 1818, have de Handlende havt god Fortjeneste ved Fragthandel; de have her havt Oplagsted for Kornvarer, som de førte fra Kiel til Engelland og Holland m.fl. St.; desuden have de for egen Regning udskibet meget. En Liste over de Varer, som i 1817 efter Toldbøgerne ere udførte, vedføiet disse samme Aars gjeldende Priser, vil, da mestendeels hele Udskibningen er skeet for Byens Handlendes egen Regning, afgive det fuldstændige Lys over Byens Handel med indenlandske Produkter, og da i denne Liste til Slutning er tilføiet hvad Quantum af det Hele der er ført til Udlandet, saa gived den tillige Oplysning om Byens udenlandske Handel. Her er den, saaledes som Toldvæsenet har havt den Godhed at meddele mig samme.

Fortegnelse

over de Varer, som fra Svendborg Toldsted ere udførte af Byens Handlende i Aaret 1817, med Varernes vedføjede Priser for samme Aar.

1. Planteriget.

a. I raae Materie.

Rug	4009½ Tønder a 18 Rbd.	72,171 Rbd.
Hvede	265 Tønder a 24 Rbd	9760 Rbd.
Byg	6269 Tønder a 12½ Rbd	78398 ½ Rbd.
Havre	23637 Tønder a 7 1/3 Rbd.	171,338 Rbd.

161.

Erter	73 Tønder a 16 Rbd.	1168 Rbd.
Vikker	52 Tønder a 16 Rbd	862 Rbd.
Boghvede	52 Tønder a 16 Rbd	512 Rbd.
Kartofler	217 Tønder a 6 Rbd.	1302 Rbd.
Heire3	5 Tønder a 6 Rbd.	30 Rbd.
Friske Frugter	563 Tønder a 20 Rbd.	13,120 Rbd.
Kløverfrøe	26 Skpd a 200 Rbd.	5200 Rbd.
Bøgebrænde	2506 Favne a 20 Rdb.	50,120 Rbd.

b. Forarbeidet.

Bankebygsgryti	32 Tønder a 20 Rbd.	640 Rbd.
Rugmeel	77 Tønder a 20 Rbd.	1540 Rbd.
Kornbrændeviin	5814 Potter a 1 Rbd.	5814 Rbd.
Raae Egebark	12 Læs a 10 Rbd.	120 Rbd.
Renset dito	60 Skpd. 5 Lpd. 6 Pd. a 120 Rbd.	7214 Rbd.
Klude til Papirsmøller	33 Skpd. 4 Lpd.	

Beskrivelse af Svendborg Kjøbstad 1893

5 Pd. a 60 Rbd	1992 Rbd.
Roe- og Linolie 292 Ahmer aa 320 Rbd.	93,440 Rbd.
Oliekager 121,080 Stykker a 120 Rbd. for 1000de	<u>14,530 Rbd.</u>
I alt udført af Planteriget for	978,349½ Rbd.

2. Dyreriget.

a. I raee Materie.

Kalklud 3 Skpd. 4 Lpd. 1 Pd. a 200 Rbd.	195 Rbd.
Tørrede Qvæghuder 3 Lpd. 4 Pd. 60 Rbd.	641 Rbd.
Tørrede klippede Lammeskind 2 Skp. 15 Lpd. a 100 Rbd.	530 Rbd.
Tørrede Klaveskind 7 Skpd. 12 Lpd. 11 Pd. a 200 Rbd.	1526 Rbd.

162.

b. Forarbeidet.

Smør 2545 Tønder a 200 Rbd.	509,000 Rbd.
Oste 87 Skp. 1 Lpd. 7 Pd. a 40 Rbd.	3501 Rbd.
Flæsk (meest røget) 206 Skpd. 14 Lpd. 14 Pd. a 150 Rbd.	30,991 Rbd. 3 Mk.
Talg 2 Skpd. 11 Lpd. 13 pd aa 150 Rbd.	403 Rbd 3 Mk.
Saltet Oxekjød 8 skpdd. 2 Lpd. a 120 Rbd.	1020 Rbd.
Saltet Lammekjød 9 Skp. 4 Lpd. 3 Pd. a 200 Rbd.	1842 Rbd.
Garvede Huder 7 Skpd 8 Lpd. 12 Pd. a 640 Rbd.	5032 Rbd.
Garvede Kalveskind 2 Skpd. 3 Lpd. 2 Pd. a 600 Rbd.	1984 Rbd.
Lammeskind 2 Skpd. 15 Lpd. 15 Pd. a 320 Rbd.	1215 Rbd.
Hareskind 141 Stkr. a 2 Rbd.	282 Rbd.
Ræveskind 28 Stkr. a 4 Rbd.	112 Rbd.
Æg 143 Del a 1 Rbd.	143 Rbd.
Pennefjedre 12 Lpd. 8 Pd. a 300 Rbd.	400 Rbd.
Honning 2 Skpd. 7 Lpd. 4 Pd. a <u>300 Rbd</u>	<u>711 Rbd.</u>
I alt udført af Dyreriget for	63,529 Rbd

3. Mineralriget

Umbra 384 Pd. a 1 Rbd.	384 Rbd.
I det Hele udgjør Udførselens Beløb altsaa:	
Af Planterigt	978,346 ½ Rbd.
Af Dyreriget	639,529 Rbd.
Af Mineralriget	<u>384 Rbd.</u>
Tilsammen	1,718,259 Rbd.

163.

Toldvæsenet bemærker ved denne Fortegnelse, at Udførselen af Gryn, Frugter, tørrede Qvæghuder, Kalve- og Lammeskind, Talg og Vox er sædvanligviis større end det her Anførte, men at den derimod af Havre og Kløverfrøe pleier at være noget indre. Af det her anførte Quantum er, efter Toldvæsenets Opgiven, udskibet til udenlandske Havne:

Af Planteriget:

Rug	1181 Tønder
Byg	2815 -
Havre	9324 -

Bankebygsgryn	5	-		
Blændkorn	50	-		
Ærter	43	-		
Byggryn	6	-		
Malt	84	-		
Oliekager	55,600	Sktkr.		
Kløverfrøe	10	Skpd. 16	Lpd.	
Klude	52	Skpd. 2	Lpd- 8	Pd.
Kornbrændeviin	3947	Potter		
Øl	6	Tønder		
Af Dyreriget				
Røget Flesk	13	Skpd. 2	Lpd. 12	Pd.
Saltet dito	3	-	9	- - -
Kjød	3	-	9	- - -
Oste	21	-	13	2 -
Smør	129	Tønder.		
Tørrede Kalveskind	6	Skpd. 18	Lpd. 2	Pd.
Tørrede Lammeskind	4	-	4	Lpd 2 Pd.
Kalkuld	-	-	11	- 9 -
Pennefjedre	-	-	-	200 -

164.

Kornvarerne og Brændevinet ere udførte til Norge, Engelland og Holland, Kludene til Holland, og Skindene til Lybek.

For at bedømme Byens indenlandske Handel maa man endnu lægge Mærke til, at der til Brændeviinsbrænderierne forbruges aarlig 14000 Tønder Korn, 336 Læster Steenkul og 1400 Favne Brænde. Af denne Fortegnelse erfares den Deel Svendborg tager i Fyens Handel, og neppe kan nogen af de andre Kjøbstæder i Landet maale sig med den, da den udfører mere end $\frac{1}{4}$ Part af hele Øens Produkter.

Alle smaae Jagter bruges til Farten paa Hovedstaden, Holsteen og Lybek; til Kjøbenhavn meest med Fødevarer, paa denne Retour tage de Kolonialvarer, Jern, Kul, svensk Tømmer og Tjære med her til Byen igjen; paa en Reise til de østersøiske Havne regner man i Almindelighed at der medgaaer 6 a 8 Uger; paa en til det Sydlige af Norge 4 Uger, og paa en Reise til det Nordlige af Norge 8 Uger. Skibenes Antal, der aarlig er i Farten, retter sig efter Konjunkturerne. Fragthandel i Middelhavet er ikke almindelig for de Handlende her, dog har Hr. Kjøbmand Baagøe i 1818 holdt en Galease paa Fragt i Middelhavet, og om dette Forsøg svarer Regning, tør det nok vente Efterlignere.

Om Svendborgs Handel har af- eller tiltaget, yttres den værdige og kyndige Toldinspektør Hr. Justitsraad Haste sig saaledes:

”At Byens Handel er hvad den burde være med Hensyn til Stedets ypperlige Havn, fordeelagtige Beliggenhed og frugtbare Opland, vilde være en Paastand, der lokkede enhver nogenlunde Kyndig til et

165.

Smiil; hvad den var forinden 1807 ligger udenfor min Synskreds, da jeg først blev ansat her i Foraaret 1809; under Krigen var den naturligviis mislig og indskrænket, dog bevirkede her de Handlendes karakteristiske Forsigtighed, at af et omtrent trefold større Antal Skibe, blev ikke nær saamange optegne og priisdømte, som af Skibene fra Faaborg og Assens. Efter Krigen har vel Handelen stræbt at reise sig noget, men den er endnu saare lam, saavel af almindelige som

af lokale Aarsager. Den franske Statsomvæltning, de Krige, som vare sammes umiddelbare Følger, Blodsuelser, som knyttede sig til Hærens finansielle og oekonomiske Krav, den falske Retning, som under saadanne Omstændigheder leder Spekulationsaanden, have lemlæstet hele Europas Pengevæsen, vildledet de Handlende, og fortæret det Livsstof, som er al Handel saa fornødent: Krediten. Alle Varers Repræsentativer: de ædle Metaller have fundet deres Grabsteder i Napoleons Prindsers og Prindsessers, Hærføreres og Ordenateurers Privatkasser; og Metallernes Repræsentationer: Papiirpenge, under mangefold Benævnelser, gjorde ak Handel usikker, tildeels farlig endog for den kyndigste og forsigtigste Handelsmand. Den, der indkjøbte med grundet Haab om stor Gevinst, maatte ofte sælge med stort Tb for ei under Koursens Kjeempeskridt at oppebie et større; disse febrilske Handelskonjunkturer regner jeg til de almindelige Handelen og den gjensidige Tillid nedbrydende Aarsager, som det lille Svendborg deler med Europas største Handelsstæder fra Tajv til Neva. Hertil kommer endnu hvad der gjelder den hele danske Stat, at Landets Produktion under Krigen næsten udelukkende udførtes til Norge for Kongelig Regning, tildeels og for privat, og betaltes med Repræsenta-

166.

tiver, der stedse slettede, saa at endog efter 5 Januari 1813 en Specie steeg indtil over 8 Rbd. N. V. Der vil medgaa flere Aar, inden Følgerne heraf udslettes, og den Ligevægt opnaaes, uden hvilken al Dristighed skræmmes eller qvæles. Endnu en for Handelen med Udlandet skadelig Omstændighed er det, at de danske Kjøbsted-Handlende modtage slet og slet rensat Korn af Bonden, ligeledes slet behandlet Smør. Disse letkjøbte Produkter kunne nu ikke formedelst Udførsels-Afgifterne her, og Indførsels-Afgifterne i Norge, med Fordeel afsættes til dette nu fra Danmark adskilte kornfattige Rige, og dettes Produkter især af Trælast, Jern, Sild, Tørfisk og Salt vorde og ved Afgifterne der og her mindre fordeelagtige Handelsartikler. Desuden skal Norge nu behøve omtrent 300.000 Tønder Korn mindre end førend 1807, da Agerdyrkningen der har gjort næsten utrolige Fremskridt, og Kartoffelavlens formedelst den stærke Varme i Norges Dale der lønner sig rundeligere og erstatter meget Korn. Blandt de lokale Aarsager, som kue Svendborgs Handelsliv, staae uden Tvivl øverst den Særegenhed, at man i denne Kjøbstad, over al Sammenligning mere end i nogen anden mig bekjendt, endnu slutter sig tæt til de samme Former, som Fædrene for Aarhundreder siden hyldede. Handelshusene gaae i Arv fra Forældrene til Børnene, sjældent kommer en Fremmed ind i Familierne: Ingen oplærte Handelsbetjentere holdes: Ingen sender sine Sønner til noget som helst Handelsinstitut; Bogholderie, udbredt Brevvexling, Handels-Geographie og Sprog, ere lidet bekjendte Ting, og mange Handlende kjende neppe en Vexel uden af Navn. Den Snighandel, som nogle af Omegnens Øe- og Kystbeboere drive paa Hertugdømmerne og Østersøens nær-

167.

meste Havne, saavelsom den ulovlige Huushandel, de siges at føre med de sig tiltuskede Varer, have og en skadelig Indflydelse paa Svendborgs Handelsliv. Ønskeligt var det, om Foranstaltninger kunde udfindes, hvorved hine Onder qvaltes. Toldopsynet er dertil aldeles utilstrækkeligt, saalænge det ikke bydes redelig Haand af vedkommende Godseiere og det redeligste Politie. Øboernes oversættes Snighandel gjør ogsaa baade Svendborg og mange andre Rigets Kjøbstæder utrolig Afbræk. Man vil endelig paastaae, at Svendborgs Handelsdrift trykkes af et nøiagtigt Told- og Konsumtions-Op syn; mueligt er dette, især dersom der i andre Steder, endog i samme Provinds, gives et mildere Told- og Konsumtions-Klima.

Kunde Landmanden bringes til at levere bedre behandlede Produkter, hvilket vel vil falde vanskeligt nok, saalænge ikke hele Provindsens Handelsstand er enig om at afvise eller misbetale slette Vare: kunde Handelsslægten ledes til en mere omfattende Kultur: kunde Øe- og Kystbeboernes ulovlige Handel finde lige kraftig Modstand af Godseiere, Politie og Told-Op syn; kunde dette sidste ved en detailkyndig Kontrol bringes til i hver Stad at handle efter

lige Grundsætninger, da troer jeg kortelig at have nævnet Midlerne til Svendborgs Handelsflor, for saavidt denne er ikke afhængig af store Kapitaler eller Tidsomstændighederne saasom Krig- eller Udførsels Forbud ec.”

Saavidt denne kyndige Mands Omdømme, som jeg i det Hele maa sande paa det nær, angaaende Byens Opland; thi dette er det ringeste ved nogen Kjøbstad her i Fyen, naar undtages den Deel af Sunds Herred, som grændser til Salling Herred. Begge Herrederne om Byen ere mere skov- end kornrige, og det er

168.

en almindelig og sand Sætning, at der, hvor Skovene udgjøre Landmandens Rigdomskilde, er aldrig Agerdyrkningen i nogen betydelig Flor, og at endeel Aar vil medgaae forinden saadanne Jorder faae den for Frugtbarhed fornødne Kultur, og Beboerne tilvænnedes ved Flid at producere hvad de paa langt lettere Maade faae ved Hjælp af deres Skove.

Til Slutning bør anføres, at den nærværende Generation sætter mere Priis paa Opdragelse, Handelskultur og Sprogkundskab end før, og man indseer nu, at det ikke for en Kjøbmand er tilstrækkeligt nok, at kunne skrive sit Navn; heller ikke Veien fra Skibsdreng, Matros og Skipper er længere den eneste Vei til Kjøbmandsstanden, saaledes som før har været Tilfældet.

b. Handelsprivilegier.

Af disse gives ingen; derimod finder et andet Onde Sted, som meget svækker Handelen og hindre dens Flor, dette Onde bestaaer i den førstnævnte Kontrabande og Snighandel, som drives af Omegnens Kyst og Øbeboere.

I de ældre Tider, formodentlig i Middelalderen, har i Byen existeret et Handelslaug St. Anna kaldet, hvorfra endnu haves Legater; det har haft sine egne Love, men disse Love kjender man nu ei mere til, jeg er af den Formodning, at den Byelov, som forhen er anført, er tagen af disse. Dette Laug havde sit get Segl, men en Nonne i, Aftryk af dette findes paa Vignetten No, 2, og omtales af Koefod Anker angaaende de Gamles Gilder.

c. Falliter.

Dett Onde kjender man ikke til, fordi der handles med egen Formue, og Ingen udbreder sig videre i Handel end denne tillader; thi Landmanden faaer

169.

gjerne kontant Betaling for sine Varer, hvilket bidrager til at Beboerne fra andre Kjøbstæder søge hertil. Da man anseer Bondehandelen for den fordeelagtigste, saa skammer man sig just ikke ved at trække andres Bønder til sig, hvilket jevnlig ikke ved at trække andres Bønder til sig, hvilket jevnlig føder Misundelse. Bønderne gaae derfor gjerne rundt for at opdage hvem af de Handlende, der betaler ham meest for hans Vare, og han er aldrig forlegen for at blive af med dem til den høieste Priis, om de endogsaa ere nok saa slet behandlede. I øvrigt er Formuen jevnt fordeelt, og ikke i Enkeltes Hænder; dette bidrager ogsaa meget til Livelighed i Byen.

d. Markeder.

Byen har tre Markeder. Et, som holdes 2 Juli meest med Kramvarer; er den 27 September, og et den 2 November med Qvæg og Fedevare; desuden Hestemarked hver Fredag i Fasten; men fra 1820 af bleve disse indskrænkede til de tre Fredage allene. Foruden disse anførte Markeder finder et selvgjort Marked Sted den 30 September med Gjæs og Lam. Byens Torvedage ere af høiselig Kong Kristian dem fjerde bestemt til om Løverdagen, men holdes aldrig; jeg finder, at Byefogden Uldahl drev meget paa, at faae Torvedagene indført, men kunde aldrig opnaae det.

e. Apothekere.

Byen har et Apothek, som efter Skildtet over Døren kaldes Løveapotheket; der holdes en Pharmaceutikus, og som oftets 2 Dreng. Endeel af Medicinal-Urterne indsamles i Omegnen, og de øvrige Varer kjøbes hos Materialister i Kjøbenhavn og Lybek. Apothekeren handler ogsaa med Vine og Urtekræmmervaree, og da Byen intet Gjestgiverie har, saa modtager han ogsaa Reisende i Logie.

170.

§ 8.

Gjestgivere og Vertshuusholdere.

Byen har fem Vertshuusholdere, som i Huset udsælge Brændeviin, Punsch og Viin, men siden Klubbernes Oprettelse aftager deres Næring Dag for Dag mere og mere. Byen mangler i øvrigt Gjestgiverie, hvor Reisende kunne logere; thi da de Reisende, som besøge Svendborg, sædvanligst have Bekjendtere der, hos hvem de logere, saa lønner det ikke Omkostninger for Nogen særskilt at etablere sig i denne Næringsvei. For imidlertid at forebygge Ubehagelighed for den enkelte Reisende, der uden Bekjendtskab i Svendborg paalagt Byefogden at skaffe de Reisende, der forlanger samme, Logie ved at indqvartere dem hos Borgerne efter Omgang, fra hvilken Indqvartering dog Embedsmændene ere fritagne.

En Betjenters Enke give sig noget af med Konditoriet; men man kan vel tænke sig, at dette ikke er af nogen Betydenhed.

§ 9.

Pensionister.

Her ere fem pensionerede Militaire, nemlig en Oberst, en Oberstlieutenant, en Kapitain, en Lieutenant, og en Rytter med 12 Rigsbankdaler aarlig. En Distriks-Kirurgus, som efter 50 Aars Tjeneste har 150 Rbdls. Pension. Disse sex Pensioner udbetales af Amtstuen. En geographisk Landmaaler, som har 500 Rbd. aarlig, der udbetales af Postkassen. Desuden er her 11 Em-

171.

bedsmænds Enker og Døttre og Andre, som nyde Pension fra Postkassen i alt 736 Rbd. aarlig; trende Enker have tillige Pension fra Byens Embedsmænd, nemlig: en Præsteenke af Nikolai Sognekald 50 Rbd. Kapellanenken af det nedlagte Kapellanie 24 Rbd., Degneenken af Fure Sogn 20 Slettedaler om Aaret. Desforuden opholder sig her 3 Præsteenker fra Landet, som have Pension fra de af deres afdøde Mænd beklædte Præsteembeder. De fleste Embedsmænds Enker nyde tillige aarlige Pensioner af Lundegaards og Eilskovs Legater, hvoraf en heel Portion af første er 20, og af andet 25 Rbd. om Aaret. Af civile Embedsmænd svarer ingen Pensioner.

§ 10.

Søefolk.

I en Bye, der har Svendborgs Handel og Søefart, er det let at formode, maa være endeel Søefolk; dog opholde ikke alle de Søefolk, som behøves til Skibenes Bemanding, sig her i Byen; thi en stor Deel baade af Skippere og Mandskab have hjemme paa Øerne Thurø, Thorseng, Ærø og paa Søekysterne her omkring. Enhver Skipper, som fører Byens Skibe, er, uagtet han ikke boer

i Byen, men paa en af Øerne, dog pligtig til at vinde Byens Borgerskab. 10 Skippere ere boesatte her i Byen, og deraf fare de tvende med deres egne Skibe; men de øvrige ere, ligesom de udenbyes boende, Sætteskipper.

Antallet af Byens Sømandskab opgives i Sørullen for følgende:

I Hovedrullen	47.
I Extrarullen	32.
Og i Ungdoms-Rullen	57
Tilsammen	136 Mand,

Deraf ere, blandt de 47 i Hovedrullen 8 Styr mænd, og i ungdoms-Rullen 4, som med 16 Aars Alder næste Aar blive overførte i Hovedrullen. De 52 i Extrarullen bestaae af: 10 Skippere, som have Borgerskab, 6 Mand over 50 Aar, Færgemanden ved Overfarten til Thorseng og Øerne, og 15 Mand, som have saadanne Legemsfeil, at de ere fritagne for Orlogstjenesten.

Ved den forhen anførte Liste over de i Aaret 1817 i Fart værende Skibe med deres Bemanding, er Antallet af det i Farten værende Mandskab angivet, foruden Handelsbetjentene. Naar man endnu hertil regner det Mandskab, som farer med Skibene, der hjemmehøre i Tolddistriktets Udhavne: saasom Lehnkov, Vornæs, Vindebye, Troense, Thurø, Skaarupør m. f. hvis Antal kan regnes for 144 indroullerde Søfolk, saa udgjør dette tilsammentaget 268 Søfolk, der mestendeels alle ere hjemmehørende i Svendborgs Tolddistrikt. Ikkun faa eller næsten ingen af Distriktets Sømandskab fare med fremmede Skibe; under Krigen forbleve de alle i den indenlandske Fart.

Det aarlige Antal af Skibe i Distriktet efter Toldopsynets Angivelse, som stedse ere i Farten, ere fra 80 til 100, aldrig under det første, men ofte over det sidste.

De her hjemmehørende Skippere, som ere givte, drive tillige Handel i Byen som Høkere.

De fleste Søfolk her i Byen ernære sig om Vinteren som Dagleiere ved Skovning og Brændesaugning, eller hos de Handlende til Kornkastning og Rensning.

175.

De gamle, som eu længere ere i Farten, hente Sand og Baglast samt Gruus til Skibsbroen og Broelægningen.

§ 11. Tjenestefolk.

Det er almindeligt her, at Tjenestefolk skifte meget ofte Kondition, men paa deres Troskab har man ingen Aarsag at klage. De fleste Tjenestepiger ere besvangrede Fruentimmere, som komme her til Byen som Ammer, men siden gaae over i den tjenende Klasse. Den almindelige Løn er her: for en Brændeviinskarl 120 Rbd.; for en Kjørekarl, som tillige passer Avlingen 80 Rbd. for en anden Karl 60 Rbd. og et Par Støvler, for en Pige fra 30 til 24 Rbd. foruden en Markedsgave af 2 Rbd. Værdie, og dersom hun tillige malker om Sommeren, faaer hun desuden et Par Skoe. Med Pengeforbedringen er Lønnen sjunken, saa at den nu kuns er det Halve af hvad den før har været.

§ 12. Dagleiere.

Til denne Klasse hører 60 Familier i Byen, foruden mange Huusmænd, som komme herind fra de nærmeste Landsbyer, og bruges til Grøvtegravning; her er Fortjeneste i Dageviis for begge Kjøen, og det næsten af enhver Alder. Fruentimmerne vaske, luge, forrette Korn- og Høehøstarbeide i Dageviis, og Børnene indsamle Ur-

174.

ter for Apothekeren, samle Klude paa Landet, foretage let Haugearbeide, eller ogsaa finde Fortjeneste hos Byens Kartemager. Dagleiernes Betaling er omtrent følgende: En Grøvtegraver faaer 1 Mk. for en Favn 10 Qvarteers Vold med dobbelt Grøvt og Beplantning, og 10 pz. naar den kun har enkelte Grøvt, alt paa egen Kost. En almindelig Dagleier faaer 3 Mk. foruden, men kun det Halve med Kosten. En Kone til Haugearbeide faaer 12 pz. og Kosten. Tærskerne betales i Tøndeviis, og desuden naar de skal gjøre Langhalm af Rug- eller Hvedestraaet, 4 pz. for Traven. Børnenes Fortjeneste retter sig efter det Arbeide, som de kan paatage sig; Kartemageren giver 4 fz. for at besætte Bladet med Tænder. Man kan ikke sige, at anførte Betalinger for denne Arbeidsklasse ere overdrevne, tvertimod Dagleierne ere billige, men da de ere fattige, behøve de idelig Forskud, og naar de erholde samme, forlade de undertiden Arbeidet paa Halvveien, saa de ere just ikke gode at komme tirette med. Hos de Handlende have de god Forjeneste, og nyde Forskud om Vinteren paa det, de undertiden først skal forrette om Sommeren. Der er bleven Vane hos de Handlende at holde Dagleierne næste som Fæstekarle.

§ 13.

Almisselemmer.

Disse ere inddelte i tre Klasser efter Fattigvæsnes Reglement af 5 Juli 103, og nyde Understøttelse saaledes som det vedføjede Fattigvæsens Regnskab for 117 udviser. Men Fattigvæsenet Regnskab for 117 udviser. Med Fattigvæsenet er forbunden en Spindeanstalt, som bestaar i, at de Fattige erholde Hør og Blaar til Spind, som haspes paa en Fattig-

175.

væsenet tilhørende Haspe, og betales efter Fjende i Pundet, saaledes som det efterfølgende Regnskab oplyser. Denne velværdige Indretning har fundet Sted siden Fattigvæsenets Organisation, og blev begyndt med en Fond af 420 Rd., som Byens Borgere bidrog ved Sammenskud, indrettet i Aktier hver paa 10 Rd., med den Bestemmelse, at disse igjen skulde tilbagebetales; men i 1812 gave samtlige Aktieeiere deres Beviser tilbage, og overlod Fattigvæsenet deres Indskud som Gave, dette er et blandt de flere skjønne Beviiser, som haves paa Borgernes gavmilde Understøttelse mod deres trængende Medmennesker. Fattigvæsenet har tillige tvende Fattighuse, forhen beskrevne blandt de offentlige Bygninger: begge rumme 22 Fattige, som der nyde fri Bolig, og desuden Understøttelse af Fattigvæsenet. Men Hensyn til Valget af Pladsen for det større af Fattighusene, bør nævnes den Omhyggelighed for Lemmerne, som ogsaa derved har fundet Sted, saaledes er det anlagt i dem nordre Byeende, for at disse kunne være nærmere ved Skoven og Marken, fra hvilken første de om Sommeren kan hjembære Pindebrænde, ligesom ogsaa paa Marken opsamle Ax; det var ogsaa Tilfældet at man just paa den Plads kunde saae Hauger til Fattighuset. Desuden boe den største Deel af Høkerne i denne Byeende, og altsaa er det gjort Lemmerne lettere at faae hvad de behøve.

Hvad Fattigvæsenet meest savner er et Tvangshuus, hvor de dovne og drikfældige kunde anbringes til Flid og Orden; denne Indretning er saa nødvendig i ethvert Amt, naar ellers Fattigvæsenet skal opnaae nogen Fuldkommenhed.

Særdeles trykkende er ogsaa for Fattigvæsenet de mange uægte Børn, som Kjøbstæderne i Almindelighed, men denne Bye i Særdeleshed, tilføres; thi her-

178.

til tye besvangrede Fruentimmer fra Landet, tildeels for at søge Skjul for deres Skam, tildeels for at deres Børn kan blive fritagne for Udskrivningen, tildeels og formedelst den høiere Løn,

det mageligere og fornøieligere Liv end paa Landet, vel endogsaa for det Haabs Skyld hastigere at blive givte. Da de Handlende holde Ammer til deres Børn, og bruge Fruentimmer til deres Handel, hvilket forøger Tjenestepigernes Antal; saa kan de alle her finde Kondition. Have de nu været her i nogle Aar, saa bringer de gjerne ogsaa deres Børn hertil, hvis de ikke allerede fra Fødselen ere her; bliver nu Moderen sygelig, eller andre Uheld tilstøder hende, saa har Fattigvæsenet ikke alene hende selv, men ogsaa hendes Børn at Underholde. Den 13dw § i Plakaten af 14 December 1810 har i dette Aar skaffet Fattigvæsenet fra Landet 3 Børn, hvis Moder har tjent her over 3 Aar. Frugtsommelige Fruentimmerer kan ogsaa lettere trænge sig ind i Kjøbstæderne end paa Landet, hvilket i det mindste er Tilfældet her, thi paa Landet finder en Eenighed Sted i at afvise dem, som ikke kan tilveiebringes i Kjøbstæderne; til Beviis derpaa skal jeg anføre følgende Fakta: En Enke ved Navn Ellen Jørgensdatter flyttede her fra Byen med sin Søn til Thurøe, hvor hun var barnfødt, og havde endnu en Broder, som var Gaardmand, og en Søster, som var Huusmandskone, samt mere Familie. Hun var arbejdsfær, og var forsynet med et godt Indboe; men Beboerne, der frygtede for, at hun i Tiden kunde blive trængende, lode ved Fattigforstanderen den Huusmand, der havde modtaget hende i Logie, indkalde for Forligelseskommisionen, og tvang ham til at opsigte hende, og da hun ikke strax vilde bortflytte, tog man Loftet bort og udslog Væggene i det værelse, hun beboede. Hun søgte derpaa Præsten om, da det

177.

var Vinter, at faae Huuslye for Betaling, men skjøndt der just i Øens Fattighuus var et Værelse ledigt, hvor man imod den tilbudte kunde henlagt hende, saa nægtede dog Fattigforstanderen hende det, fordi hun ei vilde modtage hende tilbudte Tjeneste. Hun blev derpaa henviist til Amtet, som gav hende det bedste Haab, med dette henvendte hun sig til Herredsfogden, og derved forblev det. Til samme Tid kom et frugtsommeligt Fruentimmer fra Tvede Sogn, og indlogerede sig her i Byen, uden Tjeneste eller Næring, hun blev af Politiet tilholdt af forlade Byen, men Amtet beordrede Byens Fattigvæsen at modtage hende, og skjøndt hun er Byen ganske uvedkommende, er hun dog nu over et halvt Aar underholdt med sine tvende uægte Børn. Enhver maa tilstaae, at dette til en og samme Tid er tvende høist mærkværdige Exempler paa det Anførte om den lettere Adgang til Fattigforsørgelse i Kjøbstaden end paa Landet.

En anden trykkende Omstændighed for Fattigvæsenet er den Oekonomie hos de Handlende, at de holde saa mange faste Dagleiere, thi en Karl, som et Par Aar har tjent hos en Kjøbmand, givter sig, fordi han da siden kan vedblive at tjene hos sin Huusbond som Dagleier, forøger nu en saadan sin Familie ved et stort Børnetal, og han da engang af en eller anden Aarsag mister sin faste Dagleierplads, saa har Fattigvæsenet strax en Byrde mere, naar enten han eller Kone i forarmede Omstændigheder hemsøges af Sygdom.

Disse og Flere Omstændigheder ere høist ufordeelagtige for Byens Fattigvæsen, forøge dets Udgifter, og gjør det virkelig trykken for Byens Borgere.

Efter saaledes at have anført Hindringerne i den byrdefulde Fattigforsørgelse, skal jeg dernæst videre omtale Forsørgelsen selv: Samme er indrettet overeens-

178.

stemmende med Reglementet af 5 Juli 1803, og bestyres af fem Fattig-Forstandere, hvoraf den ene er Kasserer, hvilket i Forening med Præsterne danne Fattigkommisionen. Ved Nytaar lægges Planen til Forsørgelsen, som indsendes til Øvrighedens Approbation: Første og tredje Klasse nyde deels visse Pund Brød om Ugen, deels Penge, Indebrændsel og Frit Huus. Anden Klasses Forsørgelse skeer ved at indbringe dem hos Pleieforældre, og forsyne dem med Klæder. Unægtelig vilde Natural-Forpleiningen være den bedste, og her være at vælge, naar ikke nogle tildeels almindelige, tildeels specielle Aarsager bevirkede, at Pengebidragene her maae foretrækkes. Blandt de almindelige Aarsager regnes, at nogle Fattige sælge deres Natural.

Forpleining til Høkerne for Spotpriis, og for Pengene købe Kaffe, Brændeviin o. d. l. Blandt de specielle, at mange Fattige, visse Dage om Ugen, have fri Mad hos de Handlende og andre Borgere, hvorved de sættes i en nærmere Forbindelse med deres Medmennesker og blive villigere til igjen at tjene dem efter Evne, og hvorved tillige Fattigvæsenet befries fra at forhøie de tvungne Bidrag, og at bestemme disse i den Præstation, der er Borgerne ved frivillig Gaver aarlig give over det Dobbelte af det, som Forsørgelsesplanen paalægger dem, saa see de dog mere paa denne sidste Udgift end paa hine, thi de tvungne Bidrag betragte de almindeligviis med megen Ugunst. Denne Maxime er vel undskyldelig, men ei saa ganske rigtig, thi de fleste frivillige Gave komme sikkert ikke til den Nytte og Fordeel, som de under en duelig Forsørgelsesanstalt kunde og burde.

Af disse Aarsager bestaaer den meste Understøttelse

179.

i Penge, ligesom man ogsaa giver de Fattige Leilighed til at fortjene disse ved Spind og Værkilling.

U agtet Præsterne med Rette ere at ansee som Sjelen i Fattigbestyrelsen, saa udrette de dog ei altid det Gode, de baade kunne og ville, da Amtet i alle Anliggender det angaaende helst henvender sig til de civile Authoriteter.

Til endmere Oplysning denne vigtige Gjenstand angaaende anføres:

1.			
Svendborg Fattigvæsens Indtægter for 1817.			
	Rbd.	Mk.	fz.
1. Borgerbidrag	1411	-	-
2. Af Markjorderne	201	3	2 2/3
3. Rentepenge	110	-	14
4. Jordleie af 4 Tønder Land som ere bortfæstede for 15 Rbd. S. V.	28	-	12
5. Af Bryllupper	18	-	-
6. Tavlepenge i Fruesogn 89 Rbd – Mk. 13 fz i Nikolai 93 Rbd 2Mk. 10 fz.	182	3	7
7. Hofmanns Gave-Legat 2 Rbd. S. V.	37	3	-
8. Extraintægter	317	2	11
Summa	2306	1	14 2/3

Den høieste Ansætning I Fattigskat I 1817 har 48 Rbd. og den mindste i Rbd. i 1818 ere Bidragene fordoblede, saa de nu udgjøre tilsammen 3029 Rbd. Fordoblingen var nødvendig for at dække forrige Aars Gjeld. Embedsklassen svare 117 en syvende Deel af det Hele, men for 1818 svarer den en sjette Deel af det hele Bidrag.

180.

Spi9ndeanstalten har i 1817 kjøbt 30 Lpd. Hør, der er udbragt til 240 Pd. heglet Hør og 180 Od. Blaar og har kostet i Indkjøb 350 Rbd.

men som Garn ved Auction udbragt til 460 Rbd.

som giver i Overskud 110 Rbd.

hvoraf Spindelønnen er betalt efter Garnets Fiinhed.

Fattigvæsenets Kapitaler, der formedelst deres Alder bleve omskrevne efter et fordeelagtigt Forhold, beløber sig til 2064 Rbd. 5 Mk. Sølv, og staae i 13 Panter. Om de ældre Legater findes ingen Oplysning, men de vigtigste af de nyere ere følgende:

Fattigvæsenets Kapitaler, der formedelst deres Alder bleve omskrevne efter et fordeelagtigt Jytte Kirstine, Enke efter Kjøbmand Ernst Nielsen, har ved kongelig konfirmeret Testamente af 24 Mai 1800, skjænket Fattigvæsenet et Vænge ved Byen udenfor Bagerport, stor 5 1170/14000 Tønder Land geometrisk Maal – det er nu deelt i tvende Vænger – Dog har Giverinden bestemt, at hendes Brodersøn Rasmus Pedersen skal have det sin Levetid for den aarlige Leie af 14 Rdd., hvilke skal tilfalde hendes Søster Madame Graae, men ved dennes Død Fattigvæsenet. Da Fattigvæsenet betragtes som Eier af Vænget, saa maa det vare den aarlige Udgiwt af Rigsbankrenter, uden at det dog har eller har havt nogen Indtægt af sammen, hvilket synes en Ubillighed.

2. Kjøbmand Hans Kristian Brandt, har givet 100 Rbd. til Fattigvæsenet, men overdraget i sine Børn deres Levetid at uddele Renten til hvem de vil; da den sidste af Børnene nu er død, saa er dette Legat inddraget under Fattigvæsenets Bestyrelse.

3. Kjøbmand Peter Skallams Enke, har ved Gavebrev af 6 April 1809 skjenket Fattigvæsenet 200 Rbd., som bestandig skal blive staaende i det af hende eiede saakaldte Kildevænge, uden at denne Kapi-

181.

tal nogensinde maa opsiges, i hvem Vænget endogsaa tilhører. Hun har berettiget sin Børn til at uddele Renten saalænge de leve.

4. Skoemager Daniel Møller, har ved Gavebrev af 20 Mail 1815 skjenket til Fattigvæsenet tvende Obligationer, med Prioritet i et Huus i St. Peders Stræde, nemlig den ene Obligation stor 133 1/3 Rbd. N. V. til 1ste Prioritet. og en anden stor 133 1/3 Rbd. S, v. i anden Prioritet: dog nyder efter Gavebrevet hans Kone Renterne saalænge hun lever.

5. Bager Henrik Fich, har i sit Testamente af 31 December 1798, 6te, 7de og 8de Ost, skjenket til Fattigvæsenet:

a. 200 Rbd., hvis Renter skal anvendes til Klæder for fattige Haandværksdrengene i deres Læreaar.

b. 400 Rbd., hvis Renter anvendes til Byens Fattig.

c. 100 Rbd., hvis Renter en Syepige ved Navn Marie skal nyde saalænge hun lever, men ved hendes Død tilfalder Fattigvæsenet.

6. Sagfører Frederik Vilhjelm, har ved Gavebrev af 20 Mai 1811 og senere Paategning af 29 Januari 1815 skjænket Fattigvæsenet 1200 Rbd, N. V., og den aarlige Grundleie bestemt til 40 Rbd. af et Huus med 4 Rbd. Grund i Skattergaden, hvilken Afgift stedse skal hvile paa Huus og Jord, som er Art af Jordskyld; Renterne af de 1200 Rbd. har han indsat sine Brødre og deres Arvinger – to eller tre af den Vilhjelmiske Familie, som boe i Fyens Stift – at bestyre og uddele til de af Lagators Familie, som dertil findes trængende, men naar saadanne ikke gives, da til Byes Fattige, i Særdeleshed til Brude-Udstyr, og til Haandværkere, som mangle Formue til deres Næringsdrift. Brudegaven har Giveren bestemt fra 30

182.

til 150 Rbd. I Gavebrevet hedder det, at om den Vilhjelmiske Familie uddør, eller om ingen af den er boesat i Stioftet, eller ere uvedehæftige, da skal Bestyrelsen af Gaven overdrages til Byens Fattig-Inspektører, til hvem Familien desuden aatlig skal aflægge Regnskab for Bestyrelsen af Gaven. Det første Aar aflagde Legators Brødre rigtigt Regnskab, men da den ebe Broder døde Aaret efter, saa er der intet Regnskab siden bleven aflagt. Fattig-Inspektørerne have indberettet samme til Kancelliet, men dette Kollegium har henviist Sagen til Domstolene, og derved forblev det uden siden at være paatalt. Det er derfor at befrygte, at

dette Legat gaaer overstyr, uden i Tiden at komme Svendborgs Fattigvæsen tilgode; i det mindste hvad Kapitalen af de 1200 Rigsbankdaler angaaer.

2. De Fattiges Forsørgelse i Svendborg for 1817

Klasser	Naturalier	Frit Huus og Ildebrændsel.	Penge-Understøttelse	Alt i Penge	Anmærkninger.
	600 P. Brød			Rbd. Mk. fz.	Det Høieste en Fattig af første læasse nyder maanedlig er 8 Rbd og det mindste 9 mk.
1. I første Klasse 17		Frit Huus for 8 og 13 læs Tørv	600 Rbd.	73 - - 1	Af anden Klasse er det høieste 222 Rbd. 2 Mk. og det mindste 12 Rbd om Aaret.
2. I anden Klasse 9	- - - -				I tredje Klasse er det høieste 36 Rbd. og det mindste 4 Rbd. aarlig.
3. i Tredje Klasse 17		Frit Huus for 12	- - - -	96 2 - 5	Men for 1818 bliver det høieste 36 Rbd. og det mindste 4 Rbd. aarlig
I alt: 43	- - - -		- - - -	105 2 - 5	Anden klasses Maximum bliver uforandret; med for tredje Klasse bliver den høieste Understøttelse 48 Rbd. og den laveste 8 Rbd. om Aaret.
4. Huusleie-hjelp, Understøttelse ved Sygdom og andre Uhelds-Tilfælde, samt skatter og Reparation.	- - - -	- - - -	- - - -	60 - 2 2/3 6	
I 1818 er:			Summa	333 4 2 7 2/3	
Første Klasse 7			Indtægt var	230 1 14 6 2/3	
Anden Klasse 9			Fattigvæsenets Gjeld	103 2 4 1	
Tredje Klasse 21					

§ 14.

Fremmede Embedsmænd.

Herredsfogden for Sund og Gudme Herreder, hvis Tingsted er paa Raadstuen, Birkedommer og Skriver ved Thorsengs Birk, Brandinspektøren over Svendborg Amt, som for Tiden er Hr. Kancellieraad Theil, ere de her i Byen boende fremmede Embedsmænd.

§ 15.

Fremmede.

Af disse gives endeel omreisende Handlende fra Lybek og Hamborg, som komme her for at skaffe sig Handelsvenner, for at indkræve deres Tilgodehavende, eller for at undersøge deres Handels-Kunders Formues Tilstand; at denne Slags Handel saavel her som paa andre Steder er skadelig for Landet, kan ingen Kyndig nægte, det var derfor at ønske at den kunde hæmmes, og at Varerne bleve tagne enten fra selve Frembringelses-Stederne, eller fra vor egen Hoved- og Handelsstad Kjøbenhavn: men Sagen er nok denne: Tolden spares, Krediten er længere, og disse fremmede Handelsvenner lade sig nøie med en ringere Fordeel end vore egne. De flest5e af de Varer, de forhandle til os, er maadeligt Gods, naar man undtager de engelske Fabrikvarer.

§ 16.

Toldvæsenet.

Til Slutning om Byens oekonomiske Forfatning, kan passende anføres Toldvæsenet, hvilket giver en betydelig Oplysning samme angaaende.

185.

Det er forhen anført, at Toldfagets Personale bestaaer af:

1. En Told- og Konsumtions-Inspektør, han har 150 Rbd. Sølv i aarlig Gage, dette Embede beklædes for nærværende Tid af Hr. Justitsraad Haste.

2. En Told- og Konsumtions-Kasserer.

3. En Overbetjent eller Kontrolleur, hver 100 Rbd. Sølv aarlig, og desuden den første for Kontrolhold, Pakhuusleie for konfiskerede Vare m.m.

4. Tolv Underbetjenter, som antages tildeels af Inspektøren, tildeels af General-Toldkammeret, og lønnes med 7 Mk. Sølv om Ugen; af disse er: den ene Patrouille-Betjent og faaer dobbelt Ugeløn; og en er Roerkarl ved Tolddistriktets kongelige Krydsbaad; de øvrige ti Betjenter ere fordeelte ved Portene, Møllerne, Havnen og Kontoiret.

Foruden den anførte faste Gage nyder hele Toldpersonalt 14 Procent af Told- og Konsumtions-Beløbet, efter at Tillægsafgiften og Konsumtions-Beløbet, efter at Tillægsafgiften og Konsumtionen fo0r udførte Vare er fradraget; disse Procenter deles i 25 ligestore Parter; og af disse faaer Inspektøren de 12, Kassereren de 8, Overbetjenten de 5, og øvrige 2 Parter tilfalde samtlige Underbetjenter til Deling, hvorfra undtages Roerkarlen, som ingen Deel faaer i denne Indtægt.

Endelig har endnu Kassereren 4 Procent af Havnepengene for Oppebørsel og Regnskab med Samme.

For Aaret 1817 har Told- og Konsumptions-Indtægterne været:

186.

a. Konsumtionen.

	Navneværdie.		
	Rbd.	Mk.	fx
1. Af maleværket, Brændings afgivten iberegnet	25,202	1	9
2. Port-Konsumtionen	5925	4	14½
3. Af Byggernes personlige Konsumtion	525	1	10½
4. For levende Qvæg, samt Milepengene, beregnet efter Koursen 375	643	3	-½
i alt	33,296	5	2½

b. Tolden

1. I rede Sølv, beregnet til 5 Rbd. Nbd. paa Specien	11,843	3	-
2. I Sedler og Tegn	1366	2	6½
I alt	13,209	5	6½

Altsaa har Told- og Konsumptions-Indtægterne i Aaret

1817 i alt udgjort 46,500 Rbd 4 Mk. 9 fz.

-hvoraf de anførte 11,843 Rbd. 3 Mk. af Tolden

ere oppebaarne i rede Sølv – og dette er et Bidrag

til Statsindtægten, større end det, de fleste Kjøbstæder i

Riget kan rose sig af paa lignende Maade at yde.

Kapitel IV. Byens Indvortes Bestyrelse

§ 1.

Justitsvæsenet

a. Forligelses-Kommissionen.

Byen har, som forhen er anført, tvende Forligelses-Kommissairer, der holde deres Møder hver Onsdag paa Raadstuen.

Denne Gjenstand betreffende anføres Fortegnelse over de Sager, som ved Byens Forligelses-Kommission ere foretagne i Aaret 1818.

Foretagne Sager.	Forligte.	Til Retten henviste.	Hvormange Ægtefolk adskilte
187.	142.	45.	3. Det ene Par forenet.

b. Domstolene

ere Byetinget og Politiretten, begge beklædes af Byefogden, der, som forhen er anført, baade er politie

188.

mester, Auctions-Direkteur og Magistratsperson. Han har en Raadstuetjener, en Politibetjent, en Slutter, og tre Vægttere under sig, og i Byens Anliggender de 6 eligerede Mænd til Raadgivere.

Byetinget holdes hver Mandag. Passende finder jeg her at anføre: Fortegnelse over de Sager, som ved Byetinget ere behandlede i Aaret 1818.

Foretagne Sager.	Pådomte		Udsat eller indanket til Overetten
	civile	kriminelle	
8.	3.	2.	3 Sager ere udsatte, men ingen er indanket til Overetten

Fortegnelse over de Sager, som ere foretagne ved Politiretten i Aaret 1818.

Foretagne Sager.	Paadømte	Udsat eller indanket til overetten
20 deraf to offentlige.	2 Forligte 18 Paad.	Ingen.

Disse tvende anførte Fortegnelser vise Indbyggernes Fredssommelighed, saavel som deres Tillid til Dommerens Redelighed og Kyndighed, da ikke en af de paadømte Sager er indanket Overretten. Ingen af Byens Indvaanere have, det mig er bekjendt, Sager ved andre Domstole imod Fremmede eller Udenbyes.

§. 2.

Byens Militairforfatning.

Borgervæbningen er deelt i tvende Afdelinger, til den største hører alle Bo0rgere, som ere under 50 Aar,

189.

dennes Styrke er 127 Md.; de, som have Byens Bestillinger ere fritagne.

Anden Afdeling bestaaer af Ungkarle, nemlig Haandværkssvende og Gaardskarle; den Styrke er 97 Md.

Enhver af Afdelingerne har heel Janitsarmusik.

Byen har tilforn havt et ridende Jægerkorps, bevæbnet med Rifler, det bestod meest af Kjøbmands Sønner, men dette er bleven opløst og eksisterer nu ikke længere.

De fleste Borgere have forenet sig under et Skydekorps, og øve sig tvende Gange hver Sommer i Skiveskydning, hvortil de ved Sammenskud udsætte Præmier; ogsaa dette Korps har sin egen Janitsarmusik.

Hver Afdeling har sin Kapitain, Premier- og Sekondlieutenant og Fænrik, samt fire Underofficerer med Tambour og Piber, i alt 8 Officerer og 8 Underofficerer.

§. 3.

Forskjellige Indretninger

a. Lodsvæsenet

I Byen er ingen faste Lodser, men der boer en i Troense ved det østlige Indløb til Sundet, og en anden i Strandhusene ved det vestlige Indløb til samme; dog afgive adskillige gamle Skippere sig med at lodse Fremmede fra Byen, men det er imod Lovene, og naar de anklages, blive de straffede derfor.

b. Qvarantine-Anstalter.

Qvarantinevæsenet bestyres af en Kommission, bestaaende af Indrolleringschefen, Byefogden, Toldinspekturen, Distriktslægen og en Handlende; men har

190.

Gud være lovet! i Forfatterens Embedstid her ikke været i Virksomhed; hvilket for en Deel maa tilskrives Mangelen paa udbredt udenlandsk Handel.

c. Understøttelse for Søefolk.

Under Navn af det kongelige Svendborgske Søe-Societet, finder her en saare priselig og for enhver Søestad efterlignelsesværdig Indretning Sted, med hensyn til at hjælpe forulykkede Søefolk, som have mistet deres Eiendom, eller dissers Enker, naar Mændene ved Skibbrud tilsætte Livet. Allerede 1746 blev Begyndelsen til denne Indretning gjort ved Organisation af en Kasse, hvori enhver Søefarende kunde indtræde som Interessent mod aarlige Bidrag: f en Skipper 2 Rd., af en Styrmand 1 Rd., og af en Matros 4 Mk. Deraf nyder enhver af Interessenterne ved Foliising, de Fattige til deres Begravelse, deres Enker til aarlig Huusleie, Understøttelse og Hjælp efter Direktionens Skjønne, og Kassens Leilighed. 1767 erholdt Indretningen først Kongelig Konfirmation. Interessenterne samles hvert Aars 6 Januari, og betale da deres Kontingent, samt eftersee Regnskabet. Selskabet dirigeres af fem, Direkteurer, som vælges hvert femte Aar paa Forsamlingsdagen, og enhver Directeur er efter Tour Regnskabsføre i et Aar, Af Kassebeholdningen svare Regnskabsføreren Renter, hvorimod han er berettiget til privat at benytte sig af samme, naar han alligevel udreder Kassens Udgifter. For Tiden har Societetet 100 Rbd. Sølv paa Rente, og en Kassebeholdning af 412 Rbd.

d. Navigations-Skoler.

Egentlige lønnede Lærere i dette Fag har Byen ikke, maaskee de kunde ventes, nar engang Skoleunderviis-

191.

nings-Anstalterne blive bedre organiserede. Imidlertid har dog nu henimod et Aarhundrede privat Underviisning fundet Sted i Navigation, saaledes holdes ogsaa for Tiden, men privat, Navigations-Skoler om Vinteren af tvende Skippere.

e. Befordringsvæsenet

Egentlig Vognmandsdrag har Byen ikke, da der i Fredstider ikkun faa Reisende komme hertil; men under Krigen, da megen Transport skeete herigjennem for de Handlende med Gods til Holsteen, blev af General-Postamtet oprettet et tvungent Vognmandsdrag af de blandt

Borgerne, der med mere end 6 Tønder Land i Marken holdt Heste og Vogn, og blev det bestemt, at disse Byens største Jordeiere skulde befordre Reisende, med Afløsning blandt hinanden hvert tredje Aar, saaledes at de 20 blandt de største Jordeiere besørge Befordringen i tre Aar, andre 20 i de følgende tre osv. Postmesteren er Opsynsmand ved Befordringen, og forretter Tilsigelsen efter Tour i Omgang.

Siden Krigen ophørte, og enhver Fortjeneste blev kjerkmønstre, har et Interessentskab af nogle blandt dem, som holde Heste og Vogn, ansøgt om at faae et ordentligt Vognmandslaug indrettet, og tilbudt sig at indtræde i samme.

Kun de smaae Vogne bruges, men i øvrigt er Befordringen god, da denne Byrde hidtil meest har hvilet paa de Handlende som største Lodseiere.

De fleste Befordringer skee til Odense, Nyborg, Faaborg og Omegn, kun de to første Slags regnes for lange Tourer.

De Reisendes Overførelse til Øerne skeer ved en Færgemand, som boer paa den fornævnte, Thorsengs Eier tilhørende Færgegaard. Han holder dertil en stor

192.

og en liden Baad; men til Hestes og Vognes Overførelse har han ingen Indretning, saa at dertil maa have Fartøi fra det ligeover forliggende Færgested i Vindebye paa Thorseng, hvilket foraarsager de Reisende, der komme her med egne Heste og Vogne, for at overføres, megen Ophold og Sinkelse. Broen ved Færgestedet er opfyldt med Steen omtrent 20 Alen ud i Søen, og er forsynet med Bolværk. Ved Færgegaarden er opslaaet paa et Bræt den af General-Postamtet reglementerede Betaling for Overfarten, og denne er 2 fz. om Sommeren og 3 fz. om Vinteren pro Persona, men for en Baad alene, 20 fz. om Sommeren og 4 fz. om Vinteren. Thorsengs Eier bortfæster Færgegaarden ved Auction; den nærværende Fæster hedder Schultz, og er en Broder til den afdøde Directeur ved det kongelige Bogtrykkerie i Kjøbenhavn. Hans aarlige Fæsteafgift er 30 Rbd., hvortil endnu kommer, at han frit maa overføre Thorsengs Eier, Birkedommer og Herskabets Folk, samt de øvrige Thorsengs Beboere imod halv Betaling af hvad den reglementerede Taxt er.

f. Overformynderiet.

bestyres af tvende Borgere, som Byefogden udvælger hvert andet Aar, saaledes at Een kun afgaaer aarlig, den anden, som er bleven bekjendt med Forretningerne, er Regnskabsfører det følgende Aar. De Umyndiges Midler i Overformynderiet, som i 1818 vare rentebærende, udgjorde 33,327 Rbd. 23½ fz. Sølv.

Da det er indfødt Brug mellem de Handlemde at skifte med Samfrænder, og at erholde Myndigheds Bevilling for deres Børn, saa indkomme deres Arvemidler næsten aldrig i Overformynderiet, dens Fond vilde ellers sikkert have været mere end det dobbelte af det Anførte.

Kapitel V. Byens administrative Bestyrelse.

§. 1.

De ved den administrative Bestyrelsen af Byen ansatte Embedsmænd og deres Forretninger er allerede tilforn anførte; her skal altsaa blot anføres en forkortet Oversigt over denne Gjenstand.

§. 2.

Municipal – Udgifterne.

Skatterne	Deres størrelse			Hvorledes de udredes
	Rbd.	Mk	fz.	
1. Fattigskatten	1612	3	2½	
2. Skoleafgift	1100	-	-	Foruden de 712 Rbd. 5 Mk., som ere udredet af de Forældre, hvis Børn søge skolerne
3. Tiende-Præste- og Degne-penge	2234	-	-	
4. Kirkernes Indkomster	1945	2	13	Af Tiender, Jordskyld, for Skolernes Ringning, Skolepenge for Liig ec.
5. Næringsskatten	3204	1	10	
Summa	9896	1	9½	

194.

Ved en Raadstue Forsamling, som holdes hvert Aars 2 Januari, bliver af Byefogden i Forening med de 6 eligerede Mænd, udvalgt alle de Borgere, som beklæde Byens Bestillinger, naar disse ikke for det følgende Aar ville vedblive disse Forretninger, saasom: til at ombære Tavlerne i Kirken: til at sidde Stokkemænd: til at indbære Byens og Kongens Skatter: til at ansætte Næringsskatten osv. Til at ansætte Næringsskatten udvælges aarlig fire Borgere, som bære Navn af Zaxeerborgere, disse udnævnte en Formand iblandt sig; Næringsskatten ansættes er 6 fz. of den mindste ¼ Album; af denne Skat udredes Byens Udgifter, som efter Byefogdens Angivelse vare følgende for Aaret 1817.

a. Lønninger.

	Sølv		R. V.		
	Rbd.	Fz,	Rbd.	FZ	
1. Byefogdens Løn	100	-	187	48	For Magistratsjorden
2. Brandinspekt.	21	-	39	36	
3. Raadstuebetjent.	50	-	150	-	
4. Politibetjente	30	-			
5. Byeskriverens Løn	25	-	46	84	Deri Godtgjørelse for den tilforn havde frie Boelig paa Raadstuen.

6. Begge Degnenes Kostpenge	69 -	130 60	Som før har været tilsagt Rector og Hører ved den latin. Skole
7. Indrollerings-Chefens Huusleie	14 -	26 24	
8. Fangefogdens Løn og Støvle penge	19 64	36 84	
9. Byens Tambour og Piber	24 -	45 -	
10. Kæmnerens Løn	10 -	18 72	
	195.		
11. Gjordemoderens Løn og Huusleie	50 -	93 72	
12. Stevnevidner	4 -	7 48	
13. Skolelærer Nielsen	64 -	120 -	
14. Organisten	33 32	62 48	
15. Markmændene	8 -	15 -	
16. Vægternes Løn	- -	547 48	
17. Stiftsphysikus	9 -	16 84	
18. Distrikslægen	8 -	15 -	
19. Reservelægen	5 9	9 38	
20. Skorsteens-feieren	- -	600 -	
b. Andre Udgifter			
21. Gjærdseludgift	10 -	18 72	Til Udgjærderne i Marken
22. Indqvarterings afgift ved Sessionen	- -	172 48	
23. Indqvarterings Hjelpe skat	- -	705 32	
24. Odense Tugthuus	24 -	45 -	
Tilsammen	3204 Rbd 26 fz. N. V		

196.

b. Kæmner-Kassens Indtægt i 1817.

	Sølv	N. V.
	Rbd. fz.	Rbd. fz
1. Aarlig Leie af Stampemølle-Vænget	- -	160 -
2. Stampemøllen af Feldberederne	26 16	49 6
3. Af Bregnedalen	44 48	83 42
4. For Gudme of Sunds Herredstings Holdelse paa Byens Raadstue	6 -	11 24
5. Indtægt efter Forordning af 18 October 1811 for Jord, som er afhændet fra Stederne, har udgjort	- -	112 48
Altsaa Kæmner-Kassen Indtægt i det Hele 416 Rbd. 24 fz.		

hvoraf bestrides tildeels: de frie Ægter, som hvert tredje Aar lignes af Stiftsøvrigheden paa alle Landets Kjøbstæder, tildeels andre løbende Udgifter, hvorefter Overskuddet anvendes til Byens Fornødenheder. Kæmnere aflægger Regnskab til Byefogden, denne reviderer det, og siden approberes det af Amtet.

§. 3,

Byens aarlige Skatter til Kongen

vare i Aaret 1817 følgende:

Udgifternes Navne	Størrelsen	Udgjør i N. V.	Anmærkninger.
	Rbd, fz	Rbd. fz.	
1 Bygningsafgiften		1734 68	
2. Stادهpenge ved Markeder		59 50	
3. Rangskat		146 24	
4. Embedsskat		120 52	
5. Jordafgift		2558 24	
6. Gammel Hartkorns Skatter		172 28	
7. Tiendeskat		128 79	
	197.		
8. Afgiften til Justitsfonden		834 60	
9. Bekræftelse til Banken:			
a. Bygninger 9369 Rbd. 3 fz. deraf Rente	608 64	1143 24	
b. Jorder og Tiender 9915 Rbd. 93 fz., deraf Rente	644 48	1205 38	
11. Tolden:			
a. i Sølv	4737 51½	9843 72	Anslaaet i Navneværdie efter Forholdet 15 Mk. for en sølvdaler
b. Navneværdie		1366 38½	
12. Brandcontingent af Assurancen		542 64	Svaret med 2 fz af hvert 100 Rbd.
Tilsammen 52,954Rbd. 9 ½ fz			

Det bemærkes, at Bankhæftelsen af Gaarde har ingen udbetalt uden alene Tobakspinder Hans Hansen, men af Jorderne er den ikke udbetalt af Nogen her i Byen.

Naar man nu til Foranførte lægger: For frie Reiser; Deliquent-, Broe- og Slusepenge, som for hvert tredje Aar lignes over hele Stiftet, og for denne Bye godt kan anslaaes til 245 Rbd. aarlig: de frivillige Gaver til geistlige og civile Betjente – deriblandt Kirkeoffer – som gives af Borgerne, Medlidenhedsgaver til Fattige, samt Broepenge til Havnens Ved-

ligeholdelse m.m., hvilke heller ikke anslaaes for høit med 5000 Rbd. aarlig; saa faaer man derved følgende Udgift i et Aar, F.eks. over det saa ofte anførte 1817:

	N. V.			
a. Kongelige Skatter	52,954 Rbd.	9½ fz		
b. Byens Skatter	9896	-	25½ fz.	
c. Extra-Udgivter som anslået til	245	-	-	fz
d. Gaver og Sportler ligeledes som ovenfor er anslaaet	5000	-	-	fz
Og disse beløbe da for det anførte Aar	68,095 Rbd	53 fz.		

der om man vil sammenligne det med Individerne, gjør 28 Rbd. for hvert.

Kapitel VI

Forslag.

Blandt de Indretninger, som Byen høilig trænger til ere: en nye Kirkegaard; en Skolebygning; og en bedre Administration med Skovene og Tørvemoserne, de vigtigste.

§. 1.

Efter at Forordningen af 22 Febr. 1805 havde forbudt Begravelser i Kirkerne, og befalet Kirkegaards Anlæg uden for Kjøbstæderne, blev fra Byen indsendt Forslag til en nye Kirkegaard; hvilken saa meget mere var nødvendig, som Klosterkirkegaarden ikke længere benyttedes som Begravelsessted, hvilken saa meget mere var nødvendig, som Klosterkirkegaarden ikke længere benyttedes som Begravelsessted, og Nikolai Kirkegaard, som forhen er anført, er aldeles uskikket dertil, formedelst den Jordbund og Fugtighed. Imidlertid beroede Sagen indtil Biskop Plum tiltraadte Bispestolen, da det fornævnte Forslag – hvori Nikolai Kirkevænge eller Kjøbmand Klemmensens Vænge proponeres som det tjenligste – blev fremdragen; dog blev atter denne Sag henlagt saa længe Ufredsaarene varede; men efter

200.

samme blev den dreven med fornyet Virksomhed. Der blev gjort Overslag hvor stort et Areal der behøvedes til den nye Kirkegaard, og en Raadstue-Forsamling blev holdt den 5 September 1815 af Kirke-Inspekturerne, Værgerne og Byens eligerede Mænd, for at vælge det beqvemmeste Jordstykke til samme, og blev det saa eenstemmig anseet for at Kjøbmand Klemmensens Vænge. hvorfor Eieren havde begjeret 2000 Rbd. – var det tjenligste; men at derimod Nikolai Kirkevænge var ubrugeligt. Denne Forhandling blev med Korter og Tegninger indsendt til Stiftet. og blev med det samme af Kirke-Inspekturerne indberettet: at Nikolai Kirkevænge efter Gavebrev udtrykkelig var bestemt til Kirkens Vedligeholdelse, uden nogensinde at maatte adskilles fra samme eller til andet Brug anvendes, hvilket var Kirke-Inspekturerens Pligt af vaage over. Stiftet resolverede: at det var Byen, som skulde forskaffe Jord, der var tjenlig til en nye Kirkegaard; men dette modsatte denne sig, da den ansaae Pligten hertil hvilende paa Kirkerne. Derfor indgav Byens eligerede Mænd en Indstilling til Amtet – paategnet med Byfogdens Betænkning – hvori Nikolai Kirkevænge bringes i Forslag til den nye Kirkegaard, eller naar dette ikke bifaldes, indstilles om det maa paalægges Kirkerne at gjøre Indkjøb af den fornødne Jord til samme, og disse dertil erholde Laan af Stiftets offentlige Midler til Afbetaling i 15 eller 20 Aar. Denne Indstilling blev under 15 Januari 1817 tilsendt

Forfatteren fra Stiftet af. I min Betænkning over samme gjenkaldte jeg i Erindring Alt hvad der tilforn var passeret om denne Gjenstand, og oplyste en nye Kirkegaard Nødvendighed; samt angav det, efter min Formening, for Byens Pligt at anskaffe Jorden dertil, for hvilke Udgifter Kirkerne saameget mere burde

201.

fritages, som de vare uformuende, og deres aarlige Indtægter forringedes ved en Tiende-Akkord, som Byen havde Fordelen af; med derhos anførte jeg tillige, at det maatte være Kirke-Inspektorenes Pligt af paasee Jordstykkets Tjenlighed.

Efter et af Hr. Kancellieraad Theil indkommen Forslag, befalede Hs. Høihed Prinds Kristian, Fyens Gouverneur, en Kommission nedsat for at bedømme det tjenligste Stykke Jord til afmeldte Kirkegaard, enten Kirkens eller Klemensens Vænge. Til denne Kommission blev udnævnt: Byefogden, Forfatteren og Kancellieraad Theil; efter at vi alle tre vare enige angaaende Overslagene paa Udgifterne, blev det mig overdraget at bringe vore Tanker i Pennen, Beliggenheden, Størrelsen, og den almindelige Mening saavelsom Bekosteligheden, og i alle Henseender havde Klemensens Vænge Fortrinet, og hertil blev endnu føier: at det streed imod Gavebrevet at gjøre andet Brug af Nikolai Kirkevænge end det, hvortil det var bestemt, og at det var min Pligt at vaage derover. Byefogden tiltraadte min Mening, men Kancellieraaden var af modsat Mening i Henseende til Tjeneligheden.

Endelig blev ved kongelig Resolution af 11 Novbr. 1818 Sagen saaledes afgjort: at Indløsningen fra Leieren og den halve aarlige Leie, som bestemmes af uvillige kyndige Mænd, udredes af Klosterkirkens Midler. De øvrige Udgifter lignes paa Byen efter Formue og Næring. Til at bestemme den aarlige Leie af Vænget blev udnævnt Apotheker Lacoppidan, Smeden Jørgen Johansen af Frue Sogn og Kjøbmand I. M. Krøyer af Nikolai Sogn, og af disse blev samme bestemt til 12½ Tønde Byg om Aaret; Halvparten heraf

202.

og Leierens Godtgjørelse for Afstaaelsen 640 Rbd. er det eneste, hvad Klosterkirken strax og aarlig har et udrede. Hvo der skal betale den anden halve Leie, Skatter, Tiender, Rigsbankrenter m.m. veed man endnu ikke.

For at realisere den kongelige Resolution, er nedsat en Kommission, bestaaende af begge Præsterne, begge Kirkeværgerne, Byefogden og tre af Borgerne, som have at indrettet Vænget til sin Bestemmelse, saaledes at det i 1820 kan ages i Brug, og Kirkegaardene i yen til den Tid nedlægges.

Reglementet for denne Kirkegaard er – saaledes som nærværende Bogs Forfatter har udkastet samme – allernaadigst konfirmeret under 2 Februar 1819. Det bestemmer Betalingen for Liigstedet efter Klokkerne, som bruges ved Begravelsen, fra 2, 3, 5 indtil 10 Rbd., og for Monumenter fra 5 indtil 20 Rbd. som hvert 20de Aar fornyes. Reglementet findes anført i Skous Register, og dette saavelsom den fornævnte Kongelige Resolution af 11 November 1818 findes blandt Bilagene til nærværende Beskrivelse under No. 4 og 5.

Denne saaledes oprettede nye Kirkegaard er anlagt paa Grundtegningen over Byeplanen under Mærket 37, og her vil jeg slutte med at tilføie: at Beliggenheden er romantisk skjøn, og Stedet et værdigt Hvilested for hensøvede Fædre.

§. 2.

Skolevæsenet

er langt fra hvad det efter Byens Folkemængde burde være. I Forlaget om Klosterkirken Anvendelse til Skolebygning har jeg yttret mine Tanker, hvorledes denne Mangel kunde afhjælpes: naar nemlig denne ube-

203.

nyttede Bygning dertil maatte anvendes, nemlig at den øverste Deel af Hovedgangen blev indrettet til 5 Læsestuer, tre til Drengene og to til Piger: at den østlige Ende blev indrettet til Boelig for en Læremoder, der skulde undervise Pigebørnene i hvad der efter deres Alder og Stand var passende: at et Værelse blev indrettet i den vestre Ende til Bibliothek og Forsamlingsværelse for Skoleraadet. Og videre, at den latinske Skole blev indrettet til Bolig for Lærerne, og sammes tvende Hauger til Lege- og Legemsøvelses-Plads for den skolesøgende Ungdom.

Det fornødne Lærerpersonele maatte bestaae af tvende ordinerede Kateketer, tre seminarisk dannede Lærere og Læremoder. Fattigkolen burde have sin egen Lærer og sin egen Læsestue, fordi man ei altid kan formode, at Børnene der ere saa reenlige og anstændige paaklædte som andre Børn, ei heller behøve Underviisning i alt det, som de mere Formuende kunne ønske for deres Børn, dog maatte Læremoderen ogsaa give den for Fattigklassens Pigebørn nødvendige Underviisning.

I det hele burde Underviisningen skee i alt hvad Forordningen af 29 Juli 1814 befaler for Borgerskoler, samt i de tre levende Sprog: Tydsk, Fransk og Engelsk: i Musik og Tegning; samt for dem, der ville studere, i Latin og Græsk, hvilken Underviisning kunde gives af begge Katheketerne.

Hjelpemidlerne til Skolevæsenet, burde være: Klosterkirkens Midler og aarlige Indkomster: betalende Børns Skolepenge: aarlig Tilskud af begge Kirkerne, hver med 100 Rbd, som disse ret godt kunne afsavne, naar deres Tiender bleve udbragte til deres sande Værdie: Alt hvad den gamle latinske Skole før dens Reduktion var i Besiddelse af, som maatte komme tilbage

204.

fra de latinske Skoler, hvortil det er henlagt. Endelig kunde Skolevæsenet, naar det ene Præsteembede her blev nedlagt, som gjerne kunde skee, da een Sognepræst ved Hjælp af de tvende Katheketer ret godt kunne bestride det Hele, naar Annexet Thurø fik sin egen Præst, vinde et aarligt Bidrag fra det hele Præsteembede paa 120 Tønder Byg, og den ene Præstegaard til Bolig for begge Katheketerne, og dens Jorder enten til Udleie for Skolefondet, eller til Benyttelse af Katheketerne, som endeel af deres Indkomst.

De tre Seminarister skulde foruden den frie Bolig i den latinske Skolebygning nyde hver 3 Favne Brænde, og ved at forestaae Klokke- og Gravertjenesterne oppebære de dermed forbundne Indkomster som Degnene nu have. Læremoderen skulde foruden den foreslaaede frie Bolig nyde 100 Rbd. Sølv i Gage og 3 Favne Brænde aarlig. Til hver Læsestue kunde reglementeres 1 Favn Brænde aarlig: paa denne Maade blev

Skolevæsenets Indtægter:

	Rbd.	M,	fz.
1. Renter af Klosterkirkens Midler og aarlige Indtægter, som kan anslaaes til	300	-	-
2. For de betalende Børn, hvis Antal antages for 100 á 20 Rbd aarlig for hver	2000	-	-
3. Af Sognekaldet 120 Tønder Byg á 4 Rbd	480	-	-
4. Af begge Kirkerne	200	-	-
5. Leien af den underste Deel af Klosterkirkens Bygning, som kunde anvendes til Magazin	502	-	-
6. De indkomster og Kapitaler, som den gamle latinske Skole har havt, anslaaes til	200	-	-

Lateris 4230 - -

205.

Transport	Rbd.	Mk.	fz.
7. Det, som nu betales af Byens Kasse til de tvende Degne	69	3	-
8. Den nedlagte Kapellanies Indkomster, som Skolevæsenet akt har	120	-	-
9 Skolelærer Nielsens havende Indtægt af Kæmnerkassen	64	-	-
Hele Indtægter	4483	3	-

Skolevæsenets Udgifter

	Rbd.	Mk.	fz.
1. Til tvende Katheketer hver 400 Rbd.	800	-	-
2. Læremoderen aarlig Gage	100	-	-
3. Ildebrand 20 Favne á 6 Rbd.	120	-	-
4. Skoleinventariets Vedligeholdelse og bøgernes Indkjøb	200	-	-
5. Bygningernes Vedligeholdelse samt Skatter ec.500	500	-	-
Summa Udgiwt	1720	-	-
Hele Indtægt	4483	3	-
I Overskud	2763	3	

Overskuddet skulde anvendes til Afbetaling paa Indretningens Bekostning, og naar samme var skeet, til at lette Byrderne for Afgiftsyderne: til Forøgelse i Lærernes Lønninger efter Omstændighederne: til Pension for gamle Lærere og deres Enker: samt til Udvidelse af Underviisningen.

Skolevæsenet burde bestyres af et Skoleraad, bestaaende af Præsten, Byefogden, begge Katheketerne, Formanden for de eligerede Borgere, og fire Skoleforstandere, som vare underordnede Direktionen; den yngste Kateket kunde føre Regnskabet for Skolen, og den ældste føre Skoleprotokollen i Forsamlingerne, samt Korrespondancen under Præstens Opsyn.

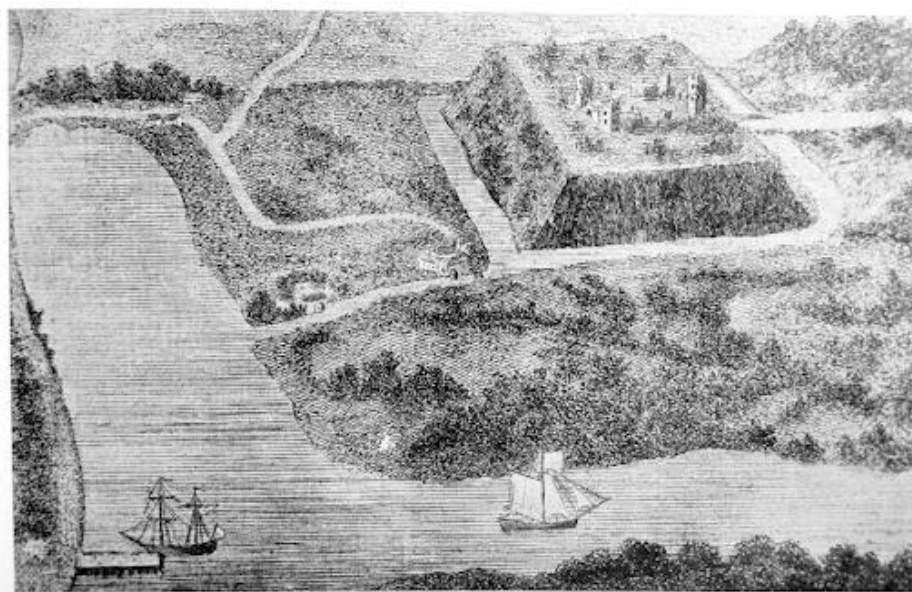
206.

Angaaende Nedlæggelse af det ene Præsteembede skal jeg endnu bemærke : at da Byens Folkemængde ikke er større, men endog mindre end mange Kjøbstæders, saa var det mere til Gavn at den kuns havde en eneste Præst, som tilstrækkelig kunde lønnes, endnu den har tvende. Ved denne Forandring skabtes Løn for tvende unde Mænd, uden at det kom Kommunen til Byrde, og Thurø fik sin egen Præst, som den kunde trænge til, da det altid er gavnligt at der boer en kongelig Embedsmand paa en Øe, hvor alle ere Selveiere. Man maa ikke indvende, at Thurø for liden til at have sin egen Præst, thi i Folkemængde, Hartkorn og Rigdom paa Næringskilder overgaaer den Drejøe, Strynø, Avernake og Lyøe, som dog alle ere Sognekald i samme Nabolag; naar hertil endnu kommer det store Privilegium, at Thurø er frie for Skatter og Udgifter, som hine bære, samt at den i sine 177 Tønder Skovland har en Rigdomskilde, som hine ganske mangle, saa kunde ogsaa denne nok lønne en Præst – ligesom ogsaa behøve en saadan til en Folkemængde af 550 Sjæle.

Anghang.

Endnu ma jeg med et Par Ord omtale det mærkværdige Ørkilds Slot, som ligger paa Svendborg Grund, men hører til Tvede Sogn; hvilket i Middelalderen var saa saare mærkværdigt.

Det blev bygget af Valdemar den anden 1232, for at beskytte Havnens østlige Indløb, da Frue Kirke af samme Konge blev bygget paa det gamle Vartaarns Ruiner, hvilket Taarn tilforn havde havt Bestemmelse; dets Navn har sin Oprindelse deels fra den Figur, som en Bæk danner Landet i, hvorpaa det staar, nemlig lignende et Øre: deels fra de Kilder, der udspringe fra Banken ved samme, hvilke danne den omtalte Bæk.

Ørkil slots ruin. Stik e. tegning af Søren Læssøe Lange ca. 1800.
(Svendborg Amts Museum).

Ørkilds Slot har i sin Tid været en efter Tidens Befæstningsmaade meget fast Borg, som derfor de holsteenske Grever nødigt vilde give Slip paa. Under

Dronning Margrethe kom der tilligemed en Bye paa 20 Gaarde af samme Navn, samt Øerne Thurø og Thorseng, i de fyenske Bispers Besiddelse.

Af Byen er nu

alene tilbage tvende Vandmøller, og af Slottet ikkun Ruinerne; thi Svendborgerne ødelagte det 1534 i Grevens Feide. Slottet havde en

208.

Ladegaard, hvortil Bondebyen gjorde Hoverie; den laae i Høemarken, og Stedet der kaldes endnu efter samme Ladegaardsmarken.

Til denne Ladegaard og Bondebye hørte Svendborgs nuværende Marker: Høemarken, Ørnebjerg, Græs- og Pløieholmene.

Ved Græsholmens Oprydning i Aar har man ei alene fundet Spor af Gravhøie med Urner og Leerpotter, men og Rudera; ventelig ere de Boliger, som have staaet her, forstyrrede i Ufredstider, eller i Pestens Tid 1348, efter at deres Beboere vare bortdøde, og siden er vel efterhaanden Grunden bleven skovbegroet.

At Ørkilds Bye, medens den var i Velmagt og i Biskoppernes Værg, har tilranet sig Svendborgs Handel, sporer man tydelig af de mange Kongebreve fra Erik af Pommerens indtil Kristian den tredjes Tid, da alt blev Domainier.

Nu ere Slottets og Byens Marker ved Kjøb eller Hævd alle blevne Svendborg Borgeres Eiendomme; med selve Slottet med samt de tilbageblevne tvende Møller ere under Tvede Sogn, hvilket er besynderligt nok, deels siden de ligge midt i Byens Marker, deels siden de i ældre Dage have hørt under Svendborg, som Hofmann i sine Samlinger anfører Beviser for; men hvad Tid og efter hvilke Grunde de tilligemed Bjørnemose ere komne under Tvede Sogn, derom har jeg ingen Oplysning kunnet finde.

Da vor værdige Oldgrandsker Professor Vedel Simonsen i sine Borg-Ruiner udførlig har beskrevet denne Borg, saa har jeg kun kortelig berørt den her; hvortil jeg endnu maa tilføie: at Ruinerne nu igjennemgraves af et Selskab, og man vil da i Tiden erfare om der findes nogle Mærkværdigheder blandt dem.

209.

Naar Svendborg Bye vedligeholder sin Ærlighed, Simpelhed og dristige Handel, naar Havnen opmudres og Skibsbroen bygges saaledes, som der er begyndt, saa vil den blandt alle Landets Kjøbstæder blive en kostbar Perle i den danske Krone; især ønskes den Skolevæsen en udvidet og forbedret Indretning – thi den besidder frem for andre mange naturlige Rigdomme, der, liig en udyrket Ager, som ei endnu er gjort frugtbringende, kan tjene Efterslægten til Bearbejdning, hvortil Forsynet efter sin vise Plan give dens Beboere Held og Lykke i Tiden

210.

Bilag I.

Christoferus Dei gratia D. L. Rex omnibus hoc scriptum cernentibus in domino salute sig – nificamus vobis. Qvod hos latores præsentium vilanos de Svinaburg sub protection nostra cum bonis sius susceperimus special: demitten – tes eisdem omnes leges et jura, qvæ in tempore patris nostril, felicissimæ memoriæ, habuerunt, volomus etiam ut omnes areæ, qvæ tunc temporis extra villam, inhabitatæ fuerunt simili modo inhabitentur, et aliæ ad paschua habitentur; hanc ut jam dictis villanis concedimus gratiam, ut in Thuröe ligna jacentia, qvæ vulgariter. Vindfælle appellantur, ad domus reparandas et ad cremendum recipiendi libertatem habeant. In cujus rei evidentiam ne quis ipsis super promisis aliquam ingerat injuriam contra nostræ libertatis tenorem, præsentibus eis contulimus litteras sigillis nostris.

Google oversæt:

Christopher, ved Guds nåde, D. L. Rex, til alle, der ser dette skrift i Herrens frelse, forsikrer vi jer. Vi have taget under vor Beskyttelse Svinaburgs nuværende Bønder med deres Ejendom: Vi have givet dem alle de samme Love og Rettigheder, som de havde i vor Faders Tid, af det mest lykkelige Minde, vi vil ogsaa have, at alle de Egne, der ved den tid blev beboet uden for landsbyen vil de blive beboet på lignende måde, og andre vil blive beboet ved påsken; Denne nåde skænker vi landsbybeboerne, som allerede nævnt, som skoven, der ligger i Thuröe, som sædvanligt. De kaldes vindfrygttere og har friheden til at modtage huset til reparationer og til afbrænding. For at bevise dette, at ingen skulle begå nogen fornærmelse mod vor frihed på deres løfter, har vi givet dem breve under vores segl.

Bilag 2.

Mandagen den 23 December 1776, læst

Skjøde

(F4tus 4 Rd. 1724)

Wi Frederik den Fjerde, af Guds Naade konge til Danmark og Norge, de Wenders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsteen, Stormarn og Ditmarsken, Greve udi Oldenburg og Delmenhorst, Gjøre alle vitterligt: at som Svendborg Bye fra Fordum Tid, udi Fæste have væ-

211.

retforundt nogle Jorder ved Svendborg, som kaldes Ørlilds Mark, Ørkilds Hauge og Holmene; Hartkorn efter den gl. Matricul Anno 1664, 20 Tdr. 6 Skpr. 2 fdk. 2 alb; Og vi allernaadigst have for godt befunden, ved Committerede ved Rytter Godsets Indretning i Fyen, Os Elskelige Christian Rosenkrantz, Vores Conferents- og Etatsraad, samt Amtmand over Nyborg og Tranekjær Amter, Os Elskelige Peder Himmelstrup, Vores Krigsraad, samt Krigs- og Land-Commissarius i Fyen og Langeland, at lade accordere med Borgemester og Raad, samt Borgerskabet og Indvaanerne udi bemeldte Bye, om Ejendommen til forbemeldte Jorder, Hvorefter og er truffen den Accordt med nuværende Borgemester og Raad, paa Egne og Borgerskabets Vegne, udi bemeldte Svendborg Bye, at betale for hver Tønde Hartkorn, gammel Matricul, 40 Rd. i Croner, som er 822 Rd. 2 Mk.; Da som derefter for de berørte 20 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdkr. 2 albm. Hartkorn gammel Matricul, som er nye Matricul Hartkorn 38 Tdr. 2 skpr. 1 albm., er bleven betalt til forbemeldte Committerede, som Vi til Pengenes Annammelse haver beordret, de forbemeldte 833 Rd. 32 fz., Og denne Accordt er bleven approberet ved vores allernaadigste Resolutioner af den 10de Maj 1718, og 29 Juni 1719; Saa ville Vi hermed, ved dette vores aabne Brev og Skjøde, allernaadigst skjøde og afstaae fra Os, vores Kongelige Arve Successorer udi Regjeringen i fornævnte Vores Arve Riger Danmark og Norge og til Svendborg Magistrat og Borgerskab, deres Efterkommere og Arvinger, saavidt enhver derudi Lod og Deel haver, og dennem er bleven tildeelt efter enhvers ejende Gaarders Grund Taxter, og ikke for

212.

nogen udi Særdeleshed, enten inden eller udenbyes, efter forbemeldte Vores allernaadigste Resolution af den 3die Juni An. 1719, forbemeldte Ørkilds Mark, Ørkildshauge og Holme, af ny Matrikul Hartkorn som forbemeldte 38 Tdr. 2 fdkr. 2 alb., saaledes at de maae og skal nyde Grunden og Græsningen til evindelig Arv og Ejendom, som de maae gjøre sig saa nyttig, som de bedst veed og kan, men Over og Underskoven. reserveres Os og Vores Kongelige Arve Successorer i Regjeringen; Dog bevilge og tillade Vi allernaadigst at Skovbetjentene fremdeles, ligesom hidindtil skeet er, maae udvise den aarlig behøvende Stavre og Gjerdsel til Markernes Indhegning; Thi kjendes Vi for Os og Vores Kongl. Arve Successorer udi Danmark og Norge, ingen ydermere Lov, Deel, Ret eller Rettighed at have til eller udi forberørte Ørkilds mark, Ørkilds Hauge og Holmene (Over- og Underskoven undtagen) men allenaadigst tilsiger, at frie, frelse, hjemle og fuldkommeligen tilstaae Borgemester og Raad, samt Borgerskabet og Indvaanerne udi Svendborg, deres Efterkommere og Arvinger, samme for hver Mands Tiltale, som derpaa kunde have at tale med Rette i nogen Mader, og at de samme skal beholde til evindelig Arv og Ejendom, som de maae gjøre sig saa nyttig, som de bedst veed og kan, efter Loven; Dog maae hverken nuværende Borgemester og Raad, Borgerskabet og Indvaanerne, deres Efterkommere eller Arvinger, afstaae, bortsælge eller bortleje, noget stort eller lidet af disse formeldte Jorder til Udenbyes Boende, uden Vores foregaaende allernaadigste Tilladelse; I det øvrige vil Vi ikke efterdags herudinden have Os noget forbeholden, i hvad Navn det have kan, uden Alene Os og Vores Kongl. Arve Successorer udi Regjeringen, Souvræni-

213.

tet, Kongl. Regalier og Højheder, item Contributioner, ordinaire og extraordinaire af fornævnte Jorder, ligesom af andre Kjøbstædjorder og Ejendomme paalagt er, eller herefter paalagt vorder at svare; Item Jagten udi Vores Vildbane, saavidt den efter Indpælingen sig strækker uforkrænket, og Os aldeles forbeholden at forblive; Forbydende alle og Enhver, herimod

eftersom foreskrevet staaer, at Hinder eller udi nogen Maade Forfang at gjøre, under Vor Hyldest og Naade.

Giver paa Vores Kongl. Residents udi Kiøbenhavn den 28 Martz 1724.

Under vor Kongelige Haand og Signet.

Friderich R.

(L. S.)

H. Gyldenchrone.

Bartholin.

R. Braem.

Skjøde for Svendborg Magistrat og Borgerskab, paa Ørkilds Mark, Ørkilds Hauge og Holmene, uden forbemeldte Bye beliggende Hartkorn ny Matricul 38 Tdr. 2 skpr. 2 albm., hvorved Hans Majestæt Over- og Underskoven reserveres, dog at de nyde den aarlig behøvende Udviisning af Staver og Giærdsel til Markernes Indhegning.

214.

Bilag 3.

Mandagen den 19. December 1796, læst

Skiøde.

(No. 103 C7timus Rd. 1796)

Vi underskrevne Helle Maria Thorbjørnsen Kjøbmand Anders Ulbjergs Enke og Christian Olufsen Bondo, Hans Kongelige Majestæts Skovrider, kjendes og hermed vitterlig gjør: at have solgt og afhændet, ligesom Vi og hermed sælger, skjøder og aldeles afhænder, fra Os og vore Arvinger til Grund Eierne udi Svendborg Byes Marker, efter 1213 1/6 Rdls. Grund Taxt: a) den Overskov som findes: 1) udi Hallenskov, som støder imod Østen til Schaarup Mark, mod Synder til Bjørnemose Lykke Gærde, og imod Norden til Holmdrup Mark, samt er adskildt fra Nyehestehauge, ved et opreist Gærde, der tager Begyndelse ved Øster og Nordre Hjørne af Stevnings Maens Gærde, og gaaer til Nye Dam, som er ansadt for Skovskylds Hartkorn 3 dr. 1 Albm. 2) udi Nyehestehauge beliggende Vesten for Hallenskov, støder til Stævningsmaen, ansadt for Hartkorn Skovskyld 1 Td. 3 fdk, 1 1/2 albm. 3) udi Høemarken, som støder i Østen, imod Nye Hestehauge Gærde, i Norden imod Tvede Marker, i Vesten imod Pløieholmene, og i Synder imod Øxenbjerg Marken, ansadt for Skovskylds Hartkorn 8 Tdr. 1 fkp. 1 fdkr. Af ommeldte Skovskylds Hartkorn, som i det hele er 12 Tdr. 2 fkp.

215.

2 1/2 albm., Siger Tolv Tønder, Toe Skjepper, Toe og en halv Album, svarer fra sidste 1 ste Maj at regne, samtlige Svendborg Byes Mark Grund Ejere, alle ordinaire og extraordinaire Skatter og Contributioner, som nu ere og herefter paabudne vorder. b) De 2de Skovfogedhuse, hvoraf det ene ligger paa Tvede Grund ved Jøemarken, som Grund Eierne selv afgjøre med Bjørnemose Herskab, den deraf svarende Grundleje, det Ander i Nye Hestehauge, som de nu befindes, for hvilke tilligemed Overskoven, til mig H. M. sl. Albjergs, for Toe Tredje Parter er betalt 9333 Rd. 2 Mk., og til mig Christian Olufsen Bondo, for Een Trediepart 4666 Rd. 4 Mk., som udgjør den Summa, efter Grund Eiernes paa Raadstue Samling, den 11te Maj d. A., gjorde Vedtægt 14000 Rdls. Siger Fjorten Tusinde Rigsdaler Dansk Courant, som er bleven Os betalt

o denne 11 December Termin af Byefogden Hr. Landsdommer Uldall og de eligerede Mænd paa samtlige Grund Ejeres Vegne udi Svendborg Bye Marker; saa tilstaaer Vi herved for Os og Vore Arvinger, ingen ydermere Lod, Deel, Ret eller Rettighed til eller udi forbemeldte Overskove og Huse, at have, men samme herefter skal alene tilhøre meerbemeldte Grund Ejer udi Svendborg Byes Marker, og, Deres Stæders Efterkommere, som de efter Love, Skov Forordningen og det høi Kongl. os meddelte Skjøde af 28de Juni 1765, alt med samme Ret og Rettighed, som Vi disse Ejendomme hidtil har tilhørt. Det stemplede Papiir hertil Skjøder, samt Skjødets Bekostning, betaler Kjøberne; Og maae Skjøder til Tinge læses, uden Os derom at lade indvarsle.

216.

Dets til Bekræftelse under Vores Hænder og hos-
trykte Signeter, samt min H. M. sl. Albjergs Laugværge
oh 2de Mænds Underskrift til Vitterlighed.

Datum Svendborg den 19 Decbr. 1796.

Heller Marie Thorbjørnsen,
Enke af Kjøbmand Anders Albjerg

(L. S.)

Som Laugsværge underskriver og forsegler Laurberg.

(L. S.)

Christian Olufsen Bondo

(L. S.)

Til Vitterlighed efter Begjering

Niels Albjerg

(L. S.)

C. Koch.

(L. S.)

Bilag 4.

Det K. D. Kancellie har under 24 Novbr. 1818 tilskrevet os saaledes.

”Herr Kammerherre og Deres Høiærværdighed have ved Skrivelse til dette Collegium af 15 Jan. f. A. andraget paa, at en Assistance-Kirkegaard maatte anskaffes for Svendborg Kjøbstad, med Kjøb af et Kjøbmand Clemensen der i Byen tilhørende Vænge m. v.”

Efter gjentagende Korrespondence i denne Anledning med Hans Høihed Gouverneuren over Fyens Stift og de Deputerede for Finantserne har Kancelliet, i Over eensstemmelse med Hans Høiheds Yttring, allerunderdanigst indstillet til Hans Majestæt:

”at det St. Nikolai Kirke i Svendborg tilhørende Vænge, som Byefogden og de eligerede Borgere der i

217.

Kjøbstæden have foreslaaet, maatte udlægges til Kirkegaard for Svendborg Kjøbstad paa følgende Vilkaar:

- a) at dette Vænge leies af Byen for det Halve af den billig erkjendte aarlige Godtgjørelse i Korn, der betales efter hvert Aars Kapitelstaxt, og lignes paa samtlige Byens Borgere efter Grund og Næring
- b) at denne aarlige Leie bestemmes af uvillige og kyndige Mænd, udnævnte af Kirkeværgerne paa den ene Side, og Byefogden paa den anden.

- c) at, saafremt Vederlag i Jord ei gives den nærværende Fæster af dette Vænge for sammes Afstaaelse, de af Fæsteren forlangte 1500 Rbd. i Sedler, eller den Sum, som Byens Repræsentanter nærmere kunne vorde enige med denne om, udredes af Byens Indvaanere ved Ligning efter Formue og Næring.
- d) at de øvrige Udgivter ved Kirkegaardens Indretning og Plantning tilveiebringes ved frivillig Subskription, eller i Mangel deraf ved Ligning efter Formue og Næring, og ved Præstation af Kjørseler af de Indvaanere, som holde Hest og Vogn.
- e) at Indtægterne ved Begravelser derimod, efter nærmere approberende Reglement, tilfalde Kirkerne, imod at disse fremdeles bære Udgivterne ved Kirkegaardens hensigtsmæssige Vedligeholdelse.
- f) at Byen nyder fortrinlig Adgang til et Laan af Stiftets offentlige Midler; og
- g) at 3 af yens udnævnte Mænd tiltræde Kommissionen for Kirkegaardens Indretning.

218.

Dog har Kancelliet med Hensyn til de Finants-Deputeredes Betænkning tilføier denne alleunderdanigste Indstillinger følgende Modificationer:

- 1) at det ommeldte Vænge afstaaes til Kirkegaard uden Byrde for Byen, og at det halve Beløb af den Leie, der, efter uvillige og Kyndige Mænds Skjøn, bør spares af dette Vænge, udredes af Klosterkirkens Midler.
- 2) at den Su, der betales nærværende Fæster af bemeldte Vænge for sammes Afbenyttelse, ligeledes udredes af Klosterkirkens Midler, og forsaavidt disse ikke maatte være tilstrækkelige, at det Manglende da tilveiebringes af Byens Indvaanere ved Ligning efter Formue og Næring.

Hans Majestæt har derpaa under 11 d. M. allernaadigst resolveret saaledes:

”Vi bifalde allernaadigst hvad Kancelliet allerunderdanigst har indstillet, angaaende Anskaffelsen af en Assistance-Kirkegaard for Svendborg Kjøbstad.”

Hvilket herved tjenstlig tilmeldes Herr Kammerherre og Deres Høiærværdighed til behagelig Efterretning og Bekjendtgjørelse for Vedkommende.

Bilag 5.

Vi Frederiks den Sjette,
af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders og Gothers, Hertug
i Slesvig, Holsteen, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og
Oldenburg gjøre vitterligt:

at vi, i Anledning af et, af Vor Gouverneur over Fyens Stift, Vor elskelig kjære Fætter,
Hans Høihed

219.

Hr. Christian Frederik, Prinds til Danmark, indsendt Udkast til et Reglement for Svendborg Kjøbstæds Assistance-Kirkegaard, allernaadigst ville have fastsat følgende Bestemmelser, som et Reglement for bemeldte Kirkegaard, nemlig:

§. 1.

Kirkegaarden inddeles i saamange Begravelsespladser, som Rummet tillader. Til hver Plads bestemmes det Areal, som behøves, dog ikke over 4 Alen i Længden og 3 i Bredden, naar først de fornødne smaae Gange imellem Gravpladserne ere aftagne. Hver Grav gives sit Nummer i

fortløbende Tal, hvilket Nummer males paa en Egepæl, 1½ Alen lang og af 5 Tommers Tykkelse, der sættes i Midten af Gravens Hovedende.

For Kirken indrettes en Protokol, hvori enhver Grav gives det Nummer, som staaer paa Pælen, og ved hvert Nummer anføres i sin Tid, hvo der paa dette Sted er begravet, og Tiden, naar dette er skeet, eller om det maatte være forbeholden til Nogen efter §. 3.

§. 2.

De Døde begraves i den Orden, hvori Pladserne følge paa hinanden fra No. 1 og saa fort videre, uden Forskjæl paa Stand, Rang eller Betaling, og naar alle Nummere ere optagne, begyndes 2den Gang med No. 1, hvad enten Liig i ethvert optaget Nummer er nedsat eller ikke, dog i Tilfælde, at et Barnslig ikkun behøver den halve Længde af Graven, den anden halve Deel forbeholdes til et andet Barnslig, da Betalingen indskrænkes til det Halve, men ville Vedkommende betale Gravens hele Beløb, bør Pladsen ikke nægtes dem.

220.

§. 3.

Det er Enhver tilladt at faae anvist et vist Antal fortløbende Gravnummere paa et Sted paa Kirkegaarden ophøiede og beplantede sydlige Side eller hvor han ønsker sig det, naar ethvert Gravsted strax betales med 6 Rbd. og Vedkommende siden, hver Gang Liig nedsættes paa et af de saaledes optagne men endnu ubrugte Gravsteder, endvidere betale et saadant Tilskud, som staaer i Forhold til de Aar, der ere forløbne fra den Tid, Gravstedet blev optaget, paa det at Gravene, fra Nedsættelsens Dato, kunde være frigjort i 20 Aar, uden Tab for Kirken.

Ønske Nogen, at en Begravelse længere end 20 Aar maae blive urørt, kan dette tillades, naar en lige Sum erlægges for de følgende 20 Aar, som den, der første Gang er bleven betalt.

§. 4.

Dersom nogen ønsker sig andet eller større Rum anvist til Begravelsen, end, det der omtales i §. 3, f. Ex. til derpaa at inderette murede eller aabne Begravelser, da skal dette skee i Udkanten af Kirkegaarden, og foornemmeligen paa dens ophøiede og beplantede sydlige Side; og i saa Fald skal der for hver 20^a Alen, betales en halv Deel mere, end for de sædvanlige Begravelsessteder, beregnede efter den høieste Betaling, saavel strax, som i Fornyelse for hvert Tyvende Aar, men der betales da intet for Liig, som nedsættes; betales Fornyelsen ikke hvert 20de Aar, skal Gravstedet være hjemfalden til Kirken.

§. 5.

Betalingen for Gravstederne paa den nye Kirkegaard fastsættes saaledes:

For et Liig, hvortil begge Kirkers samtlige Klokker bruges 10 Rbd.

221.

nar den ene Kirkes samtlige Klokker bruges 5 Rbd.

naar de tvende i en Kirke bruges 3 Rbd.

og kuns Tolvklokken eller den mindste Klokke 2 Rbd.

Skulde Byen, Kirkerne eller Liiglauget nogensinde faae Liigvogn, betales for et Liig, som med den udføres, i det mindste 6 Rbd.; men er Betalingen høiere efter Klokkernes Brug, skeer Betalingen efter dem.

Naar Monumenter opreises paa Gravstederne betales foruden tiil Kirken for hvert 20 Rbd for en Liigsteen af 1 ½ Alen Brede og 3 Alen Længde 10 Rbd.

Flise eller mindre Stene i Kvadrat 5 Rbd.

Betalingen for disse Monumenter erlægges paa nye hvert 2de Aar; i Mangel heraf ere de Kirken tilhørende, efter den Tids Udløb, som regnes fra Betalingens Dato. Endelig skulde for hver Liig godtgjøres Kirken hvad af samme er udlagt for den i § 1. ommeldte Pæl med Nummer paa Gravstedet, hvilken Bekostning udredes af Fattigkassen, naar et Fattigliig begrades. Det er i øvrigt Enhver forbuden, at belægge nogen Grav med noget uden Kirkens Forsvars Tilladelse, ei heller er det tilladt at gjøre Brug af smagløse Erindringstegn; hvorfor Tegning over ethvert Grav-Monument skal Kirkens Forsvar forevises, og i den erholdte Tilladelse benævnes, før det paa Graven sættes, eller lægges.

Angaaende Indhegningen af eet eller flere Gravsteder med Stakit, men eller uden Monument, betales 20 Rbd. som hvert 20 Aar igjen erlægges, da det ellers til Kirken er forfalden og kan borttages, naar Fornyelsen udebliver.

222.

§. 6.

Præster og Kirkeværger beholde dem ved Lovene tilstaaede Rettighed af frie Jord paa Kirkegaarden, naar de bortdøde i Embedet, men for Monumentet betale de, som Andre her overfor bestemt.

§.7.

Skulde nogen Mand eller Kone ønske sin afdøde Ægtefælles eller kjødelig Børn Liig flyttet fra Kirkegaarden i Byen til den ny Kirkegaard uden Byen, skal samme tilstaaes dem, for den ringeste Betaling af Jord; dog har de at anmelde samme for Kirkens Værge, og foranstalte selv Liget flyttet til den anviste Plads, inden 3 Aars Forløb fra den nye Kirkegaards Indvielse at regne.

§.8.

Enhver Grav skal være 3 Alen dyb eller dybere i Forhold til Kistens Høide, saa at intet Liig har mindre end 2 Alen Jord over sig fra Jordens Overflade.

§.9.

Al Gravning til Liig skal skee om Dagen, og maae aldrig foretages i Mørkningen eller om Natten. Syedet, hvor der skal graves, anvises af Kirkeværgeren i Overensstemmelse med §. 2. og Gravningen skeer under hans Opsigt; dog bør Politiet have Opsyn med at Graven faaer den tilbørlige Dybde.

§. 10.

Paa Kirkegaarden maae Enhver indgaae fra 1ste Mai til 11 October om Formiddagen fra Kl. 10 til 12, og om Eftermiddagen fra Kl. 6 til 9 slet, dog at ingen betræder Gravene, beskadiger Træer og Plantninger, eller foretager noget, som kan foraarsage Uorden, eller strider mod Velanstændighed. Det skal strængelig paalægges Graverne nøiagtigt at paasee

223.

Opretholdelsen af denne Post, hvormed Politiet skal have Opsigt.

§. 11.

Det skal ligeledes være strængeligen forbudet, at græsse Creature paa Kirkegaarden, og sætte Høestakke derpaa, eller anvende den paa nogen Maade uden for dens Bestemmelse.

§. 12.

Kirkegaarden skal af Graverne stedse holdes reen og ryddelig samt enhver Grav et Aar efter at et Liig der er nedsat, vel afklappet; og der skal desuden være Venner og Paarørende af de Afdøde tilladt at besøge dette i længere Tid efter Anmeldelse derom til Graverne. Skulde Nogen ønske een eller flere Grave pyntede med Blomster eller paa ande anstændig Maade, maae det være tilladt. De Vedkommende have, efter Anmeldelse derom til Gravene, at foranstalte alt saadant.

§. 13.

Fra den Tid den nye Kirkegaard er indviet, skal Begravelse paa de nuværende gamle Kirkegaarde i Almindelighed ophører, og ikkuns, mod Erlæggelse af sædvanlig Betaling, tillades Ægtefæller, hvis afdøde Mage eller Børn, som døde i umyndig Alder, der at jordes. For andre af Byens Indvaanere kan og saadan Tilladelse erholdes, naar der for hvert Liig erlægges firedobbelt Betaling for Begravelsen, foruden hvad der bør erlægges for Klokke-Ringningen og Monumenter.

§ 14.

Det paaligger Kirkernes Inspektører, Politiet, Værger og Graverne at have særdeles Forsorg og Omhue for Kirkegaarden, samt Fredholdelse over de Døde, Gravene, Kirkegaarden og dens Hegn.

224.

§.15.

Gravene nyde for en Grav at kaste til et voxent Liig 2 Rbd. som dog kuns varer saalænge de nuværende Degne ere i Embedet, der tillige ere Gravere; fra Deres Embeds Ophør betales kuns det Halve, hvorimod Gravene til fattige Liig opkastes uden Betaling.

§. 16

Alle heri anførte Betalinger erlægges enten i rede Sølv eller i Repræsentativer efter Qvartalskursen; hvorefter alle Vedkommende sig allerunderdanigst have at rette.

Givet i Vor Kongelige Residentsstad Kjøbenhavn den 2 Februari 1819.

Under Vort Kongelige Segl.

(L. S.)

Efter Hans Kongelige Majestæts allernaadigste Befaling.

Kaas.

Cold. Ørsted. Verner. Lassen.

Hansen. Fischer.

Richter.

Reglement for Svendborg Kjøbstæds Assistance-Kirkegaard.
